

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETO
HUMANITARINIO FAKULTETO
ISTORIJOS KATEDRA**

LAURA ABUKAUSKAIT

Istorijos specialybė

IV kurso studentė

Panevėžio miesto pramonės paveldas: vertė ir panauda

Bakalauro darbas

Mokslinis vadovas lekt. dr. Salvijus Kulevičius

Darbas originalus autorės Laura Abukauskait
(.....)

Šiauliai,
2012

Turinys

vadas.....	3
1. Pramonės paveldo samprata.....	14
2. Pramonės istorinė raida Panevėžio mieste.....	17
2.1. Raidos gairės.....	17
2.2. Svarbiausi XIX–XX a. pirmos pusės pramonės paveldo objektų istorija.....	19
2.3. Sovietinis pramonės palikimas.....	26
3. Panevėžio miesto pramonės paveldo vertės.....	29
3.1. vadinamosios pastabos.....	29
3.2. Oficialiosios vertės.....	30
3.3. Neoficialiosios vertės.....	32
3.4. Kritinis vertinimas.....	34
4. Panevėžio miesto pramonės paveldo panauda: situacija ir galimybės.....	37
4.1. Dabartinės paveldosauginės situacijos analizė.....	37
4.2. Panaudos galimybės.....	43
I–vados.....	48
Literatūros ir –altiniai sąrašas.....	50
Santrauka.....	55
Summary.....	56
Priedai.....	57
1 PRIEDAS.....	57
2 PRIEDAS.....	60
3 PRIEDAS.....	61
4 PRIEDAS.....	67
5 PRIEDAS.....	69
6 PRIEDAS.....	80
7 PRIEDAS.....	83

Įvadas

Pramonės paveldo apsauga susidomėta ne taip ir senai, ypač Lietuvoje. pramonės objektus, kaip istorijos –altin, mės –alyje ir Europoje pafvelgta XX a. pradffioje¹. Lietuvoje pramonės paveldas nuosekliausiai pradėtas tyrinėti XX a. 9 deš. ir –i garb atitenka Lietuvos SSR paminkl apsaugos ir kra–totyros draugijos Technikos paminkl apsaugos komisijai². Tokie pramonės paveldo objektai kaip pirmoji Vilniaus miesto elektrinė (sukurta Lietuvos energetikos ir technikos muziejus), Belmonto vandens malūnas (pritaikytas pramog ir poilsio centrui), fiakivi vjo malūnas (pritaikytas muziejui) yra garsūs visoje –alyje. Ir jie garsūs ne tik dėl savo paveldinių verti, bet ir naujiems suteikt funkcij . Tai u ne visi pramonės paveldo objektai vienodai saugomi ir vertinami. Dažniausiai objektai t r tik traukiami saugom objekt s ra–us ir paliekami likimo valioje. Galima teigti, kad labai maža pramonės paveldo objekt dalis yra tinkamai saugoma ar pritaikyta –iandienai. Tai problemai susidaryti yra keletas aspekt . Aksiologinis ó visuomen nevertina pramonės objekt laikydami senas gamyklas šfemosõ kilmės paveldu. Dar mažiau d mesio susilaukia XX a. 708 dešimtmečio pramonės statiniai, o tarp jų galima rasti i–ties unikali, tuo metu novatori–k k rini . Ekonominis (finansinis) aspektas ó gamyba senovine ranga vargu ar gali b ti konkurenci–ka, o paramos tokiam paveldui saugoti taip pat neskiriama. Verslininkai mielai investuot ir puosel t pramonės paveldo objektus, tačiau –i investicija reikalauja daugiau investicij negu fladamas pelnas. Panaudojimo ó i–skirtinos kelios pagrindinės pramonės paveldo panaudos kryptys: muziejin veikla, pastat konversija, pramogos ir turizmas³. Deja, dalis –i krypti Lietuvoje n ra sis monintos, ypač pramog ir turizmo. Apibendrinant, Lietuva gali didffiuotis savo pramonės paveldu, tačiau n ra sudaryt palanki s lyg –io paveldo puosel jimui.

Panev flys gali pasigirti i–ties praityje stambiomis pramonės monimis, kurios –iandien laikomos kultūros paveldo objektais: konserv fabrikas, vjo malūnas, spirito gamykla ir t.t. Visa tai miestui suteikia pramonės miesto status . finoma dabar daugelis pramonės gamykl nebeveikia arba susiaurino savo veiklos apimtis. Tačiau prarandant ar praradus pirmines (gamybines) paskirtis atsiskleidffia kita –i objekt vert ó paveldin . Mieste i–lik pramonės paveldo objektai pasiflymi architekt rine, technologine, istorine, urbanistine, tapatumo ir kitomis vertimis. Toks pavyzdys ó

¹ Dr. mait M., Kulevičius S. ir kiti. *Pramonės paveldo panauda šiandienos poreikiams: gerosios patirties analizė, Šiauliai, 2007*, <http://turbine.su.lt/uploads/File/Geroji%20patirtis.pdf>, [prieiga per internet , fi r ta 2011 03 26].

² Ten pat, p. 12.

³ Ten pat, p. 90.

Panevėžio konservų fabriko kompleksas. Šis fabrikas vertingas ne tik istorine bet ir savo neogotikine architektūra. Komplexas domus ir savo panaudos kaita: spirito pilstykla, kareivinis, konservų fabrikas ir galiausiai nebenaudojamas paveldo objektas. PANEVĖŽIO MIESTAS IŠTIES YRA TURTINGAS PRAMONIS PAVELDU, TAČIAU NEGALIMA TEIGTI, KAD T PAVELDAS VERTINTI IR PUOSELTI PATYS MIESTIEJAI. TAI MATYTI IŠ GYVENTOJŲ APKLAUSŲ. DAUGELIS PASTATŲ STOVĖI APLEISTI IR NESUKELIA NORO DIDELIOTIS MIESTO PAVELDU. O IR TOKI OBJEKTO SAVININKAI, KAIP RODO ESAMA OBJEKTO BŪKLĖ, VARGU AR DIRBA PAVELDO OBJEKTO IŠSAUGOJIMO LINKME. TAI YRA VIENA PROBLEMINGIAUSIŲ ASPEKTŲ TIRIANT MIESTO PAVELDO OBJEKTO SITUACIJĄ.

Darbe analizuojama dabartinė PANEVĖŽIO MIESTO PRAMONIS PAVELDO OBJEKTO OFICIALIAI PRIPAFINTAS PAVELDU PAVELDOSAUGINĖ SITUACIJA, SIEKIAMA ATSKLEISTI JŲ VERTINGUMĄ IR REIKŠMĘ, IŠSKIRTINIS DĖMESYS SKIRIAMAS JŲ PANAUDOJIMO KLAUSIMUI. ANALIZUOJAMI OBJEKTAI DAUGELIU ATVEJŲ YRA KRITINIS BŪKLĖS, TAD DARBU SIEKTA ATKREIPTI DĖMESĮ, KAD SITUACIJĄ GALIMA PAKEISTI IMANTIS PRITAIKYMO, RESTAURAVYMO DARBŲ. TAIP PAT SIEKTA PARODYTI, KAD PANEVĖŽIS NĖRA ŠMIRŠO MIESTAS (KAIP LIKTEIGTI PATYS PANEVĖŽIEJAI AR MIESTO SVEČIAI) IR TURI SAVO GILIŲ PRAMONIS ISTORIJŲ.

Temos aktualumas. Šiuolaikinė paveldosauga yra šis moninusi, kad viena svarbiausi prielaidi išsaugoti paveldą būtų tikrinti tradicinės funkcijos tęstinumą arba pritaikyti jai šiuolaikiniam aktualiems poreikiams. Tai deklaruojama viename svarbiausių paveldosauginių dokumentų – 1964 m. Venecijos chartijoje⁴. Kaip teigiama penktame chartijos punkte, šiam paminklų konservavimui visada palengvina jo panaudojimas visuomenei naudingais tikslais. Toks panaudojimas pageidautinas, tačiau neturi būti keičiamas pastato išplanavimas ir dekoras. Tik tokiomis slygomis gali būti pakeista paminklo funkcija⁴. Visa tai pagrindinis faktas, kad pritaikymas yra viena geriausių išeiki norint išsaugoti paveldo objektą. Kita vertus, svarbus veiksnys paveldo išlikimui yra ir tinkamas jo vertinimas. Nepažinus vertinimo negalime būti tikri atsakydami klausimui, kas yra paveldas ar kas turėtų būti saugoma.

Visame pasaulyje didėjantis susidomėjimas pramonis paveldu verčia atkreipti dėmesį atitinkamam palikimui PANEVĖŽIO MIESTE. DEJAI, ŠIS PALIKIMAS, YPAČ IŠ VERTYBINIS POZICIJOS, YRA MAFLAI PAFINTAS, KITA VERTUS, JIS LABAI SPARČIAI NYKSTA DĖL TINKAMOS PASKIRTIES AR TINKAMO SAVININKO NEBUVIMO. VIENAS IŠ AKIVAIZDŲ PAVYZDŲ YRA PANEVĖŽIO KONSERVŲ FABRIKAS. JIS PRIKLAUSO PRIVAČIAM SAVININKUI IR YRA PALIKTAS NYKTI. MIESTO SAVIVALDYBĖ MELIAU RENKASI APSAUGINIUS STOGELIUS STATYMO VIRŠYBŲ, NORINT APSAUGOTI PRAEIVIUS IR VAFIUOJANČIUS AUTOMOBILIUS NUO KRINTANČIŲ PLYTŲ, NEGU PATIES PRAMONIS PAVELDO PUOSELI JIM. SAVININKAS TAIP PAT NESIIMA JOKIŲ OBJEKTO IŠSAUGOJIMO DARBŲ. PANAŠIOJE SITUACIJOJE YRA IR PANEVĖŽIO SPIRITO IR MELIŲ FABRIKO KOMPLEKSO IŠLIKUSI PASTATAS. JIS PRIKLAUSO MIESTO

⁴ *Venecijos chartija*, 5 straipsnis, http://www.international.icomos.org/charters/venice_e.pdf, [prieiga per internetą, 2011 04 15].

savivaldybei, tačiau pakankamai geros būklės pastatas yra klišė architektams, kurie toje vietoje yra numatę naują gyvenamąjį namų kompleksą.

Temos naujumas grindžiamas nauju požiūriu Panevėžio miesto pramoninio paveldo vertės ir pritaikymo galimybes. Tyjame tyrime pirmą kartą iškeliama literatūroje iki šiol menkai svarstyta Panevėžio pramonės paveldo vertės klausimas. Kartu per istorijos ir atminties paveldo dmen analitiškai vertinama miesto istorinio pramoninio paveldo vieta gyventojų savimonėje. Tyto tikslu analizuojamas Panevėžio miesto gyventojų požiūris juos supant pramonės paveldą. Panevėžio miesto pramonės istorijos ir urbanistinės raidos etapų analizė leidžia koncentruotai atskleisti reikmingiausius miesto pramonės istorijos dalyvius, lmusius dabartinį miesto vaizdą ir tapatumą. Darbo naujumas atsispindi ir šilymuose dėl Panevėžio pramonės paveldo likimo.

Istoriografijos ir kitos literatūros apžvalga. Tyndien Panevėžio miesto pramonės paveldo istoriniai ir paveldosauginiai tyrimai beveik nėra pltojami. Tiesa, atitinkami istoriniai tyrimai buvo atliekami seniau ir paskutiniai veikalai, kuriuose išistorinės perspektyvos bent ufsimenama apie Panevėžio pramonę, pasirodė 2003 ir 1993 m. Greita viso to tenka pastebėti, kad iki šiol nėra atlikta visuminio miesto pramonės ar jos palikimo istorijos tyrimo. Daffnai jos tyrinėjimai yra gana fragmentiški, apimantys tik tam tikrą konkretų jos etapą ar objektą. Negalima išskirti konkreios knygos, kuri tyrimui (nagrinėjamai temai) suteiktų daugiausiai medžiagos ir jibūt labai išsami, kadangi daugelyje j pramonės objektai aprašomi siaurai. Autoriai daugiau dėmesio skiria darbuotojų ar fabriko pajūgum kaitai aptarti. Ufsienio autorių literatūra, tyrimo metu padėjo suvokti skirtumus tarp ufsienio ir lietuviškosios praktikos. Suteiktų apibendrinti finį, leidusi kritiškai paffvelgti tyrimo objektą.

Vis (ar bent jau išio tyrimo autorei finom) su Panevėžio miesto pramonės istorija ir paveldu susijusi literatūra galima suskirstyti kelias grupes. Pirmajai priklausyt darbai, kuriuose siekta nagrinėti reikiškinio visumą, o ne tik pavienius objektus. Tai būtų Juozo Masilionio, lituanisto ir pedagogo knyga šPanevėžys: geografinės ir istorinės finios apie apylinkes ir miestą⁵, kurioje pristatomos pagrindinės Panevėžio pramonės monos. Aptariamas ne tik j k rimasis, bet ir išsamesn kaita, ko pasigendama kitoje literatūroje. Knygoje atskleidžiama Panevėžio pramonės paveldo objekt veiklos ir paskirties kaita, vadinamos pramonės monos, kurios daugiausiai prisidėjo prie miesto urbanizacijos. Deja, ši knyga yra daugiau aprašomojo pobūdfio ir negali pretenduoti solid analitin darb ar mokslin tyrim. Kita knyga suteikusi darbui išsamesn s informacijos apie miesto pramonę ir humanitarini moksl daktaro Kstuio Gudo parengta monografija šPanevėžys nuo XVI a. iki 1990

⁵ Masilionis J. *Panevėžys: geografinės ir istorinės finios apie apylinkes ir miestą*, Vilnius, 2003, 1963.

m.⁶. Autorius pateikia išsami istorinė informacija apie didžiulio miesto pramonės monijos aptariami monijos kilmės etapai, ufsakym ir paklausos kaita. Savo knygoje jis skaitytų supafindina ir monijos darbo našumo rodmenimis ir didžiulį monijos vadovais, min tu laikotarpiu. Istorikas atliko vien profesionaliausi darb apie Panevlio pramonę. Humanitarini moksl daktaras, istorikas Onos Maksimaitienės knygoje šPanevlio miesto istorija⁷ nagrin jama didesnioji dalis miesto pramonės monijos. Jos tyrime dominuoja faktinė informacija apie miesto pramonę ir k. Akcentuojami istoriniai ir ekonominiai aspektai, tokie kaip, miesto kils, gamyba ir prekyba, pramonė ir jos augimas. Darbas informatyvus ir pateiktomis lentelėmis, kurios padeda statistiškai suvokti pramonės ir kio augimą Panevlio mieste. Darbas nėra vien aprašomojo pobūdžio, tačiau visųkai neskiriama dmesio paveldinei pramonės objekt reikmei.

Kita grupė darbų, kuriuose aptariamos tik didžiausios ir stipriausios nagrin jamo istorinio tarpsnio monijos. Esminis analizuojamas aspektas ó ekonominis. Tokio tipo yra Panevlio apskrities archyvo vadovo Leono Kaziukonio parengtas straipsnis⁸. Jame visapusiškai aptariama Panevlio malūnų istorija, veikla ir trumpa panauda. Straipsnis pateikia informacij ir apie jau nebeegzistuojamus malūnus, jų pajūgumus ir aptarnavimo sektorius. Menotyrininkės Jolantos Lebednikienės sudarytas leidinys ó šPanevlio senov ir dabartis⁹. Ypač pastarajame propaguojami tik pagrindiniai Panevlio miesto pramonės šgigantai, o aptariant miesto istoriją minimi miesto istorijoje gerai flinomi objektai tokie, kaip mieli ir spirito fabrikas, konservų, muilo fabrikai ir kiti. Leidiniuose Panevlio miesto pramonė minima siaurai, kartais vos ufsimenama apie kelet pramonės fabrikų. Straipsniuose dažnai tik paminima, kad apskritai egzistavo, vienos ar kitos gamyklos to meto Panevlio mieste. Kita vertus dažnai pasitaiko, kad Panevlio pramonės monijos paminimos greta Vilniaus ar Kauno pramonės gigantų, tiesiog norint juos sugretinti ar palyginti pajūgumus. Taip pat darbe naudojami darbai, kuriuose aptariami atskiri Panevlio miesto pramonės objektai¹⁰.

Esama daug darbų, kuriuose aprašomos naujausios Panevlio pramonės monijos, kurios bent jau išiuo metu neturi jokių sąsajų su paveldu. Pastarosios Panevlio miestui svarbios ekonominiu, urbanistiniu poflriu ir joku būdu negali būti traktuojamos kaip paveldosauginiai objektai. Tokie leidiniai dažnai būna reklaminiai miesto savivaldybės leidiniai. Kita vertus, soviet okupuotoje Lietuvoje k r si pramonės objektai nukreipti didelius gamybos mastus. Kaip ir visoje –alyje taip ir aukštaitijos sostinėje k r si tokios monijos. Kadangi monijos veik ir atgavus nepriklausomybę jos

⁶ Kasperavičius A., Gudas K., *Panevėžys nuo XVI a. iki 1990m.*, Panevėžys, 2003.

⁷ Maksimaitienė O., *Panevėžio miesto istorija*, Panevėžys, 2003.

⁸ Kaziukonis L., *Panevėžio istorijos fragmentai*, I–Panevėžio malūnų praeities, Panevėžys, 1993.

⁹ Lebednikienė J., *PANEVĖJYS senov ir dabartis*, Vilnius, 2003.

¹⁰ Kaziukonis L. *Iš Panevėžio malūnų praeities*, Panevėžio miesto istorijos fragmentai, 1993.

aprašomos, kaip didelį naudą miesto plėtrai nešios pramonės šlgigant sō. Tokios mon s AB šEkranasō, šLietkabelisō ir kiti¹¹. Apskritai, tenka konstatuoti, kad n ra literat ros, kurioje pramon but aptariama i– paveldosaugin s pus s. Apibendrinant, daugelis autori ra–iusi apie Panev flio miesto istorij ir pramon jos neanalizuoja i–samiai ir nei–kelia paveldosaugini klausim . Kita vertus dafnai duomenys dubliuojasi variose knygoose, taip pat informacija apie kai kuriuos pramon s objektus yra aptariama labai menkai. Autoriai dafnai tik pamini pramon s objektus, kaip miesto k k lusus objektus, ar flmoni darbo na–umui aptarti, ta iau pa ios gamyklos nesulaukia deramo tyrimo.

Tyrime naudotasi ne tik literat ra, susijusia su Panev flio miesto pramon s istorija ir istoriniais objektais, bet ir apskritai pramon s paveldo ir jo apsaugos problematik nagrin jan ia literat ra. Deja, lietuvi dirbis –iojs srityje yra gana kuklus.

Tiriamajam darbui, bendr flini apie Lietuvos pramon s paveldo situacij ir atliekamus darbus suteik šPramon s vart projektasō¹². Projekte dalyvavusi architekt ros istorik Marija Dr mait pateik i–sam tiriamojo pob dffio darb apie pramon s architekt r Lietuvoje¹³. Tš straipsnis suteik platesn suvokim apie pramon s pastat statyb , puo–ybos elementus, jeigu j i–lik . Straipsnyje taip pat pateikiama pramon s paveldo architekt ros chronologija¹⁴. Istorik taip pat i–skiria svarbiausius Lietuvos miest pramon s objekt statinius. Panev flys aptariamuosius miestus nepatenka, ta iau tiriamasis M. Dr mait s darbas leidffia kriti–kiau pafvelgti Panev flio pramon s paveldo statini architekt r . Autor galima tituluoti ó viena geriausi ir flnomiausi –ios srities specialis i Lietuvoje, pramonin s architekt ros tyrin toja. Tame pa iame projekte savo id jas ir pasteb jimus publikuoja technikos istorik Ona Stasiukaitien . Pastarosios straipsnis glaudffiau susij s su tyriamuoju darbu, nes minimas Panev flio miesto cukraus fabrikas. Taip pat kiti pramon s objektai, kurie, pasak istorik s šDafnai daugelis senosios technikos objekt sunyksta. O juk tai ó praeities kart gamybin s veiklos ir gyvenimo b do liudytojai, tad privalu i–saugoti juos ateities kartoms. I–lik liaudies mechanikos ir technikos k riniai, kitados suvaidin didel vaidmen kra–to ekonominiame gyvenime, teb ra reik–mingi ir –iandienō¹⁵.

Kitas, kone vienas i–samiausi darb para–yt Pramon s paveldo tematika ó industrinio paveldo naudojimas turizmo ir verslo pl tra (TURBINE). Projekte dalyvavo paveldosaugininkai, istorikai, turizmo ir vadybos specialistai. Darbo tikslas pateikti pateikti konkre i pavyzdffi , kaip pramon s paveldas yra pritaikytas Europoje ir Lietuvoje. Perteikti pritaikymo galimybes ir objekt dabartin

¹¹ Tš Amelien J., Vai i nien R., *Aukštaitijos regionas*, Panev flis, 2000.

¹² Mork nas E. J. *Technikos paminklai Lietuvoje*, http://msi.lms.lt/ihp/gateway/lt/lietuva/lith_1.html, [prieiga per internet , ffi r ta 2012.02.15].

¹³ Dr mait M. *Lietuvos pramoninės architektūros ištakos*, *Archiforma*, 1999 Nr.3. p. 35 ó 42.

¹⁴ Dr mait M. *Pramonė, kaip paveldo objektas*, *Kultūros paminklai*, 2002. Nr. 9. 110 - 118.

¹⁵ Stasiukaitien O. *Pramonės vartų projektas, technikos paminklai Lietuvoje*, Vilnius, 2000. p. 57.

panaud . Gerosios patirties studija tai išsamus tiriamasis darbas, pastarajame aptariamos pramonės paveldo savybės. Tai leidžia sukonkretinti ir apibrėžti kaip turėtų būti suvokiamas pramonės paveldas. Tiriamasis darbas pasiūlymą išsamia informacija apie esamus Lietuvos pramonės paveldo panaudos galimybes. TURBIN – vienintelis tiriamoji ataskaita¹⁶, kurioje aptariama ne tik istorinė Lietuvos ir Europos paveldosaugos dalis, tačiau aptariami dokumentai, reglamentuojantys objektų apsaugą ir pritaikymo galimybes, paveldosauginės vertės. Šis projektas tiriamajame darbe vertingas buvo apibrėžiant pramonės paveldo apibrėžimą . Taip pat išsamiai leido susipažinti su Lietuvos patirtimi pritaikant pramonės paveldą šiandienos poreikiams.

Ypatingai daugiau ir išsamesni minimos srities tyrimai galima rasti užsienio autorių darbuose. Rengiant bakalauro darbą buvo susipažinta su klasikiniiais veikalais, tokiais kaip, vienas išsamesnis darbas apie pramonės archeologiją – *Industrial Archaeology. Principles and Practice*¹⁷, sudarytas istorikės Palmer Marilyn ir Neaverson Peter. Galima sakyti, knyga yra vadovėlis norint suvokti, kas yra pramonės archeologija. Autoriai nuosekliai ir išsamiai pateikia informaciją, aptaria pramonės archeologijos kilmę, skatinančius veiksnius ir pradėti tyrinėti iki šiol netirtą istorijos etapą, esamas teorijas. Darbas tiriamojo pobūdžio, P. Marlyn ir P. Neaverson knygoje dalinasi patirtimis ir jau atliktais tyrimais, kurie padeda nustatyti ir susipažinti su pramonės pastatams būdinga struktūra, panaudojimu. Taip pat galimomis išsaugojimo galimybėmis ir kriterijomis.

Anksčiau aptartos knygos tęsinys, *Industrial Archaeology. Future Directions*, sudarytą pramonės tyrinėjimų, istorikės Casella Eleanor Conlin, Symonds James¹⁸. Galima teigti, plačiau aptaria pramonės paveldo situaciją Europoje. Straipsnių rinkinys kuris visapusiškai aprašo pramonės archeologijos galimybes, pritaikymą ir jau atliktus darbus. Knygoje straipsnių autoriai kritiškai ir išsamiai pateikia pramonės archeologijos galimybes, prioritetus. Šaltinis leido susipažinti su pasaulinio lygio atliktais tyrimais pramonės tyrinėjimų tematika. Taip pat leido apibrėžti, kas laikoma pramonės archeologija. Tiriant Panevėžio pramonės paveldo vertes – šios dvi knygos padėjo suvokti, kad būtina visapusiškai ištyrėti ir susipažinti su pramonės objektu norint jį vertinti ir paruošti pritaikymui. Taip pat suteikė idėjas svarstant Panevėžio miesto pramonės objektų pritaikymui.

Kitas straipsnių rinkinys: *Industrial Buildings. Conservation and Regeneration*¹⁹, sudarytą profesoriaus Michael Stratton. Straipsnių rinkinys ypač informatyvesnis kalbant apie pritaikymo galimybes. Skirtingi autoriai svarstydami vietovės, esamos būklės ir restauracijos pritaikymo poreikį

¹⁶ Dr. Mait M., Kulevičius S. ir kiti. *Pramonės paveldo panauda šiandienos poreikiams: gerosios patirties analizė, Šiauliai, 2007*, <http://turbine.su.lt/uploads/File/Geroji%20patirtis.pdf>, [prieiga per internetą, žiūrėti 2011 03 26].

¹⁷ Marilyn P., Peter N. *Industrial Archaeology. Principles and Practice*, Routledge, 2001 .

¹⁸ Conlin C. E., James S., *Industrial Archaeology. Future Directions*, 2005.

¹⁹ Michael S., *Industrial Buildings. Conservation and Regeneration*, 2005.

pateikia ir apsversto vairias pritaikymo kryptis. Taip pat nu–vie ia poffi r atieties perspektyv pramon s pastat pritaikymui. I–samiau aptaria TMedijos patirt pritaikant pramoninius pastatus visuomeniniams tikslams, ne tik turizmui. Naujas ver i atradimas, saugojimas ir pritaikymas sudaro galimybes pilnaverti–kai i–saugoti pramon s paveldo objekt . M. Stratton surinkti straipsniai supaffindina su Europos vykdomomis programomis ir jau atliktais tyrimais. Pasidalina patirtimi ir leidffia palyginti su Lietuvoje vykdomais darbais, o kartu ir pasisemti min i pritaikant vietin pramon s paveld .

Šaltinių apžvalga. Darbe naudot si teisiniais paveldosauginiais dokumentas. Svarbiausias j ó šLietuvos Respublikos nekilnojamo kult ros paveldo apsaugos statymasō. Dokumentas leido susipaffinti su esamais teisiniais nuostatais taikomais kult ros paveldui. Taip pat identifikuoti vertes ir pagrindin mis statymo (paveldini sri i) s vokas²⁰. Naudotasi ir kitais dokumentais, pavyzdffiu, naudojamas Lietuvos Respublikos kult ros vertybi registras²¹. Pastarasis buvo ypa vertingas identifikuojant Panev ffio miesto pramon s paveldo objektus ir nustatant j oficiali sias vertes.

Vienas i–darbe naudojam –altini yra interviu metu surinkta informacija. Buvo apklausti penki savo sri i specialistai (preliminarius apklausos klausimus flr. 5 priede). Trys i–j glaudffiai susij su kult ros paveldu: Panev ffio miesto kult ros skyriaus ved ja Loreta Pa–kevi ien , KPD Panev ffio teritorinio padalinio ved ju Ar nu Umbrasu ir valstyb s mon s šLietuvos paminklaiō direktoriaus pavaduotoju Jauniumi Kavaliausku, taip pat apklausti ne taip glaudffiai susij su paveldu miesto savivaldyb s architekt ros ir urbanistikos skyriaus ved jas Saulius Matulis ir visuomenininkas, aktyvistas Juozo Urb–io visuomenin s minties ir kult ros centro vadovas Arnas Sim nas. Interviu duomenys leidffia susipaffinti su specialist poffi riu miesto pramon s paveld . (flr. 4 pried).

Miesto gyventoj apklausai naudotas anket metodas (anketos pavyzdys pateikiams 5 priede). Panev ffie iai labai nenoriai atsakin jo anketinius klausimus. Buvo i–dalinta 150 anket , ta iau surinktos tik 115 anket , ta iau pilnai uffpildytos tik 87 anketos. Ta iau daugeliu atveju statistiniams skai iavimams uffpildymo nei–baigtumas netur jo takos (flr. 7 pried). Gauta anketin informacija leido patvirtinti i–keltus klausimus, ar miestie iai vertina miesto pramon s paveld , ar skiria kurie objektai yra paveldiniai ir t.t.

Tyrimo problema. Dabartin Panev ffio pramon s paveldo situacija mieste yra problemati–ka. Viena vertus, miestie iai, nors ir ffino j , ta iau nelaiko jo tin vertingu ir nesitapatina su juo. TŲ nuomon pagrindffia miestie i apklausa. Miestie iai nerodo didesn s iniciatyvos saugoti pramon s

²⁰Lietuvos Respublikos Nekilnojamojo kult ros paveldo apsaugos statymas, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=320782, [prieiga per internet , ffi r ta 2012 04 26].

²¹KPD, Kult ros vertybi registras, <http://kvr.kpd.lt/heritage/>, [prieiga per internet , ffi r ta 2012 04 26].

paveldui. Kita vertus, apiešti pramonės paveldo objektai daro miestovaizdą. Sprendimas būtų identifikuoti paveldo vertes ir atskleisti jas Panevėžio miesto visuomenei bei surasti tinkamą objektų panaudojimą, t. y. špajungti šiuo visuomenės paveldo tausojimui ir vertinimui. Visa tai uftikrinti ne tik paveldo išlikimui, bet ir padėti spręsti kitas miesto problemas, tokias uftimtumo, ekonomines, turizmo, rekreacijos.

Atsielgiant pasaulio pramonės paveldo tyrimus, pritaikymo galimybes ir apskritai likimui, galime dftiaugti, kad pramonės paveldas pasauliniu lygiu sulaukia daugybę tyrimų. Europoje tyrimai atliekami maftdaug nuo XX a. pradftios, kai suvokta, kad pramonės objektai liekanos ar pilnai išlikę statiniai yra vertingi. Ilgainiui tiriant objektus buvo svarstomas jų pritaikymo klausimas. Galima išskirti Vokietijoje, Reino zonos pramonės pritaikymo mastus²². Tai vienas didftiausių pramonės pritaikymo pavyzdftių. Lietuvoje išlikusiam pramonės paveldui yra dar daug ko pasimokyti iš europinių patirties. Lietuvos paveldosauginės pramonės sistemoje buvo spraga, nes daug pastatų nebuvo traukta iš ra-us vien d l to, kad juose neišlikusi visa gamybos technika arba pastatas pritaikytas naujai paskirti. Tad Lietuvos tyrimai šia linkme vykdomi dar neseniai. Tačiau galima pasidftiaugti, kad tyrimai bendradarbiaudami su pasaulio tyrėjais parengia ir gyvendina puikius panaudos tikslus. Minėtinas š Belmonto malono pritaikymas, kuris šiai dienai pritraukia daugybę lankytojų. Dftiugina didftių Lietuvos pramonės paveldo objektų pritaikymo problemų sprendimai. Tačiau Panevėžio pramonės paveldas tarsi paliekamas paši savininkams ir panevėžiečiams. Kita vertus tai tarsi suteiktų daugiau pritaikymo laisvę, tačiau vykdoma valstybės politika ir reikiamo finansavimo nebuvimas Panevėžio miesto pramonės paveldo problemoms palieka neišspręstas. Šis tyrimas turėtų atkreipti visuomenės dėmesį miesto pramonės paveldui ir jo apsaugos problemas, taip pat padėti suformuluoti galimus problemas sprendimus.

Tyrimo tikslas būtų išanalizuoti Panevėžio miesto istoriniams pramonės objektams (statiniams ir kompleksams) raidai bei paveldosauginę informaciją ir, remiantis ja, identifikuoti jų vertes bei atskleisti jų panaudos galimybes.

Tikslui gyvendinti keliami tokie **uždaviniai**:

- 1) išanalizuoti Panevėžio miesto pramonės ir paveldiniams pramonės objektams (statiniams, kompleksams) istoriją;
- 2) išnagrinti ir identifikuoti miesto pramonės paveldo objektų reikšmę ir vertes;
- 3) atlikti panevėžiečių poftirio miesto pramonės paveldui bei jo išsaugojimui tyrimus ir, remiantis juo, identifikuoti su paveldosauginio s moningumo, tapatumo, ekonominius ir kitais klausimais susijusias problemas;

²² Palmer M., Neaverson P. *Industrial Archaeology: Principles and Practice*, Routledge, 1998, p. 180.

- 4) pateikti si lyumus, kaip reik t aktualizuoti miesto pramon s paveld bei koki reik t imtis priemoni , norint – paveld i-saugoti ateities kartoms.

Tyrimo objektas ó Panev flio miesto pramon s paveldas, jo vert s ir panaudojimo bei pritaikymo galimyb s.

Chronologin s ribos. Darbe i-skirtinos dvi chronologin s linijos. Pirmoji ó nuo XIX a. iki 1940 m. Atliekamas istorinis Panev flio miesto pramon s ir atskir pramon s objekt raidos tyrimas. Panev flyje dar gerokai iki XIX a. b ta pramon s paveldo objekt , ta iau tik nuo XIX a. Panev fl galima vadinti pramon s miestu. B tent tada, kaip ir visoje Lietuvoje, suklest jo atitinkama sritis. Be to, seniausi i-lik miesto pramon s paveldo objektai datuojami XIX a. Kadangi –is tyrimas, vis pirma, yra paveldosauginis, o ne istorinis (tyrimo objektas yra pramon s paveldas, o ne pramon s istorija), tad ir tyrimas pradedamas nuo XIX a. 1940 m. datos pasirinkimas yra s lygotas kitos aplinkyb s. Po 1940 m., jau sovietme iu, pramon nesustoj o vystytis. Panev flys visoje Lietuvoje garsus buvo savo spirito gamykla ir konserv fabrik u. Panev flio cukraus fabrikas taip pat neatsiliko nuo kit cukraus fabrik . Deja, Lietuvoje sovietme io pramon s paveldas, nepaisant jo reik-m s ir vert s, yra visi-kai ignoruojamas. Tam esama vairi priefflas i : per mafla laiko distancija, –io paveldo šsvetimumas o ir kt. Sovietme io pramon s paveldas i- esm s yra atskira ir sud tinga problema pramon s paveldo problematikoje. D l ribot bakalauro darbo apim i , –is paveldas nebus nagrin jamas. Tyrime koncentruojamasi štradicin o (ikisovietin) pramon s paveld ir jo apsaug , kur susiduriama su nemenkomis problemomis.

Antroji chronologin linija ó dabartis ir pastarieji metai. Darbe analizuojama, kok ia yra esama miesto pramon s paveldo situacija (b kl , nuosavyb s klausimas ir kt.); identifikuojamos –i dien problemos, apsunkinan ios minimo paveldo apsaug ; ai-kinamasis dabartinis miestie i poffi ris; ie-koma keli , kaip dabar ar perspektyvoje spr sti esamas problemas.

Tyrimo metodologija. Darbe naudotasi keliais metodais.

(1) Interviu metodas. Tai betarpi-ka (akis ak) intervuotojo (klausin tojo) ir respondento (atsakin tojo) s veika, kai tyrin toj dominant i informacija gaunama fiodffiu, atsakant pateikiamus klausimus. Metodas taikomas norint atskleisti suinteresuot ar su tema susijusi asmen poffi r dabartin paveldo b kl ir apskritai jo likim . Respondentais pasirinkti Kult ros paveldo departamento Panev flio teritorinio padalinio atstovai, Panev flio miesto savivaldyb s Kult ros paveldo skyriaus specialistai, Statybos ir statini prieffl ros skyriaus specialistai, mieste veikian i priva i architekt firm darbuotojai²³.

²³ Moksliniai tyrimo metodai, http://www.lzuu.lt/nm/failai/MT_pagrindai_edukologijoje/50796.html, [prieiga per internet , flo r ta 2012 04 12].

(2) Anketavimo metodas. Tai vienas iš plačiausiai taikomų ir paplitusių kiekybinių tyrimų metodų. Anketą sudaro grupė tarpusavyje susijusių klausimų, kuriuos reikia gauti apklausiamam asmeniui (respondentui) atsakymus. Tyrimui naudojami anketą sudarantys atviri klausimai. Anketavimo tikslas yra surinkti atskiro asmens nuomonę, tačiau sudaryti bendrą visos populiacijos apibūdinimą. Todėl šis metodas padeda atskleisti Panevėžio miesto bendruomenės požiūrį miesto pramonės paveldui. Patvirtinti arba paneigti, kad visuomenė – paveldą vertina ir (ar) apskritai ją pažiūri²⁴.

(3) Lauko tyrimų metodas. Lauko tyrimas gali vykti tik vienoje konkrečioje vietoje, smulkiai išnagrinėjant vis su tyrimu susijusį kompleksą arba mobilus tyrimas, kai keliaujama nustatytu maršrutu ir tiriami jame esantys tyrimo objektai. Socialiniai, humanitariniai mokslų tyrimuose svarbi dalį sudaro foniški apklausa tyrimai, aplinkos fiksavimas. Darbe šis tyrimas pasirinktas norint tiesiogiai supažindinti visuomenę su realia pramonės objektų padėtimi Panevėžio mieste. Juo išvertinta vizuali pastatų kokybė. Buvo apžiūrėti 5 Panevėžio miesto pramonės objektai, kurie yra traukti paveldo srityje. Tai buvo konservų fabrikas, muilo fabrikas, dujų malūnai, siaurasis geležinkelis, spirito fabrikas, mielių fabriko likusios dalys. Metodas taikomas norint atskleisti pramonės paveldo objektų tikrąją kokybę²⁵.

(4) Statistinis tyrimas. **Kiekybinė analizė** arba **statistiniai metodai** grindžiami taikomiosios statistikos programų paketo naudojimu surinktų duomenų analizei (apdorojimui). Analizė padeda atlikti keturis dalykus: 1) aiškiai apibūdinti duomenis. 2) nustatyti, kas tuose duomenyse yra tipiška ir kas netipiška, 3) nustatyti skirtumus, ryšius ir kitas duomenų ypatybes ir galiausiai. 4) atsakyti tyrimo klausimus arba patikrinti hipotezes. Visais šiais aspektais bus stengiamasi perteikti Panevėžio miesto bendruomenės nuomonę skirtumus. Taip pat darbe pastarasis perteikiamas grafikais ir statistinėmis lentelėmis, kurios konkrečiais skaičiais ir teiginiais pateikia miestiečių nuomonę ir pramonės paveldo vertę suvokimą²⁶.

(5) Kontent arba turinio analizės metodas, kuris leidžia istoriškai ištyrėti Panevėžio miesto pramonės istorijos ir urbanistinės raidos ypatumus, iš viso plataus miesto pramonės istorinio konteksto išskiriant tik tuos, kurie yra traukti Lietuvos Respublikos kultūros vertybių registrui. Metodas pasitelktas neišvengiamai susidarius su gan tina dideliu žmonių, kurie gali pasitarnauti tyrimui, kiekiu. Esant tokiai gausiai neapdorotoms informacijos šaltiniams, su kuriais bus

²⁴ Empyriiniai moksliniai tyrimai,

http://su.lt/bylos/fakultetai/gamtos_mokslu/Fizikos_katedra/3.%20empyriiniai%20tyrimo%20metodai.pdf, [prieiga per internetą, f. r. ta 2012 04 12].

²⁵ Kokybiniai socialiniai tyrimai, www.who.int/entity/water_sanitation_health/resourcesquality/wqmchap6.pdf, [prieiga per internetą, f. r. ta 2012 04 12].

²⁶ Statistiniai tyrimai, <http://www.su.lt/filemanager/download/684/4.%20Statistiniai%20metodai.pdf>, [prieiga per internetą, f. r. ta 2012 04 12].

dirbama darbe, vertinimui. Kontent metodas taip pat leidžia susipažinti su pasaulio pramonės paveldo padėtimi – pasaulini –alini . Bendrieji pramonės paveldo tematik nagrinėjantys struktūriniai komponentai (pramonės paveldo apskaita, saugojimas, vertinimas, tyrimas) –iame rašto darbe pritaikomi kalbant apie Panevėžio miesto istorinį pramoninį paveldą . Nurodyti literatūrą apie metodus²⁷.

Darbo struktūra. Darbą sudaro vadas, tyrimas (dėstymas), įvadas, –alini ir naudotos literatūros sąrašai, priedėrašai. Darbo tyrimas turi keturis pagrindinius skyrius. Pirmajame skyriuje aptariamos ir išanalizuojamos pagrindinės tyrimo sėvos. Sėvė apibrėžimas padeda sukonkretinti tyrimo sėvą, pramonės paveldo vairovė ir tipologij . Antrasis skyrius skirtas pramonės istorinei raidai Panevėžio mieste. Taip pat sovietinės pramonės monėms vardinti ir aptarti. Treioji dėstymo dalis skirta Panevėžio pramonės paveldo vertėm identifikuoti ir aptarti. Atskleisti visuomenės ir specialistė vertinimus miesto pramonės paveldo atėvilgiu. Paskutinis dėstymo skyrius pateikia Panevėžio miesto pramonės paveldo panaudė , galimybes ir siėlymus. Skyrius perteikia specialistė ir visuomenės siėlymus, kam –iandien b t galima pritaikyti esamus pramonės objektus. Taip pat skyriuje atsiskleidžia ir asmeniniai autorė siėlymai Panevėžio pramonės objektams.

---

²⁷Mokslinio tyrimo pagrindai edukologijoje,
http://www.lzuu.lt/nm/failai/MT_pagrindai_edukologijoje/50788.html, [prieiga per internetė , fi r ta 2012 04 12].

1. Pramonės paveldo samprata

S voka *pramonės paveldas* visuomenės ilgą laiką suvokta ir tapatinama tik su gamyklomis ar jų elementais, t. y. nebenaudojamais fabrikais bei senomis staklėmis, kitais mechanizmais, kurie eksponuoti muziejuose arba pramonės parodose²⁸. Pavyzdžiui, išmontuotos staklės ar kiti pramoniniai, techniniai mechanizmai eksponuojami Vilniaus energetikos ir technikos muziejuje²⁹. Tokia samprata vadintina siaurąja ir tradicine. Tačiau jos apibrėžtis yra gerokai išsipliusi. Dabar su pramonės paveldo reikiniu siejama ir *pramoninė gamyba* – vienas svarbiausių industrinės visuomenės reikinių. Be jau minėtų fabrikų, senų staklių pramonės paveldas dabar apima visą pramoninės gamybos raidą – stambiosios, vidutiniosios, smulkiosios pramonės ir iš dalies amatų istoriją. Pramonės paveldu laikomas ir nematerialusis palikimas: jis apima veiklas, vaizdus, išraiškos formas, floras ir gyvūniją³⁰. Taip suprantant pramonės paveldą pasirodo, kad jis sudaro didžiąją kiekvienos pramoninės šalies kultūros palikimo dalį³¹. Tame tyrime pramonės paveldas bus suvokiamas plačiau prasme ir bus tapatinamas su visa pramonine ar gamybos istorija, ne tik su išardytomis staklėmis ir technikos mechanizmais. Tiesa, bus apsiriboma materialiu nekinojamuoju pramonės paveldu – statiniais ir jų kompleksais. Būtent šis paveldas yra potencialiausias vietovės tapatumo formavimui ir pritaikymui naujiems poreikiams.

Egzistuoja dvi pramonės paveldo chronologinės apibrėžtys. Pirma pramonės paveldu laikoma bet kokios gamybos palikimas, pradedant priešistoriniais laikais ir archeologijos paveldu. Antra – pramonės paveldas siejamas su industrine revoliucija. Pastarosios sampratos bus laikomasi ir šiame tyrime, tiesa, kiek tiek apibrėžiant ir industrinės epochos šiuolaikinius objektus. Tad pramonės paveldu galima laikyti pastarąjį 250 metų vykių, aplink ir daiktus³².

Gilinant pramonės paveldo reikinių plaukia kitos šios vokos, tokios kaip *technikos paveldas*. Jis apima ne tik senas mašinas ir techniką, tačiau kartu tai yra ir pramonės, inžinerijos bei fabrikinės

²⁸ Pramonės paveldo šios vokos, <http://turbine.su.lt/uploads/File/Geroji%20patirtis.pdf>, [prieiga per internetą, floris ta 11 03 26].

²⁹ Išformuoti muziejai, <http://www.technikosmuziejus.lt/muziejus/lt/apie-muzieju>, [prieiga per internetą, floris ta 11 03 26].

³⁰ UNESCO nutarimai, http://www.unesco.lt/documents/kultura/nemt.kult.paveldo_apsaugos_konvencija.pdf, [prieiga per internetą, floris ta 11 03 26].

³¹ Pramonės paveldo šios vokos, <http://turbine.su.lt/uploads/File/Geroji%20patirtis.pdf>, [prieiga per internetą, floris ta 11 03 26].

³² Plg. Pramonės paveldo chronologinės ribos, <http://www.licejus.lt/~xviib/dyzel/istorija/iki.I.pasaulinio.karo/pramones.perversmas.pdf>, [prieiga per internetą, floris ta 11 03 30].

gamybos palikimas, technologija gaminiai, transporto sistema ir industrializuotas kra-tovaizdis³³. *Inžinerinis paveldas* taip pat glaudffiai susij s su aptariamuoju pramon s paveldu. Pastarasis apima inffinerini darb palikim , planavimo ir statybos dokumentus, inffinerini tinkl (-ilumos tiekimo, v dinimo, nuotek ir t.t.) paveld ³⁴. Pastarosios paveldo s vokos daflniausiai eina greta ir drauge yra apibr ffiamas j tiriamasis laukas. ^{TM} lauk sudaro: industrializavimo ir techniniai procesai bei j s sajos su flmogaus gyvenimu; kra-tovaizdffiai, kur flmogaus k riniai jungiasi su gamta ó gavybos, gabenimo, apdorojimo bei prekybos vietos, keli tinklai ir gyvenviet s; statiniai ir j kompleksai, inffinieriniai renginiai; gamybos ranga ó rengimai, prietaisai, rankiai, transporto priemon s; darbo procesai; flmoni gyvenimas ó darbinink , inffinieri ir technolog , architekt , pramoninink ir vadybinink darbas, k ryba, butis, mokymasis ir karjera; visuomeninis gyvenimas ó pramon s ir technikos poveikis flmoni bendruomen ms³⁵. Kadangi pramon s rei-kinys yra štalpiausiasó (paj gus integruoti auk-iau min tas s vokas), geriausiai atitinka -io tyrimo objekt ir persipina su platesniais socialiniais kontekstais, darbe bus vartojama b tent *pramonės paveldo s* voka.

Kitas taip pat susij s terminas yra *pramonės archeologija*. Kaip ir kit sri i archeologijoje, pramon s archeologija apima materiali i-kasen kasybos viet tyrimus. Siekiama suprasti industrializacijos liekanas, technologij , transporto ir pastat , susijusi su gamyba ir flaliav gavyba³⁶. Tiesa, jis labiau paplit s angli-kai kalbaniose -alyse ir m s regione vartojamas retai. Pagrindin pramon s archeologijos uflduotis yra flvalgyti, tirti, registruoti, suprasti ir i-saugoti industrializacijos liekanas ó technologij , transporto ir pastat , susijusi su gamyba arba flaliav gamyba praeit . Taip pat jos tikslas yra vertinti pramon s palikimo reik-m visuomen s bei technikos istorijos kontekste (v lgi galime teigti, kad technikos ir inffinerijos paveldas tiesiogiai eina pramon s archeologijos tiriam j lauk). Tai tarpdisciplinin sritis ó ji apima archeologij , inffinerij , architekt r , ekonomik ir socialinius kontekstus, istorij . ^{TM}am tyrimui bus aktual s visi paveldosauginiai pramon s archeologijos aspektai (istorinius aspektus paliekant antrame plane ir palie iant tik tiek, kiek jie svarb s pramon s paveldo reik-me ir vertei atskleisti).

Dar kart nusakant pramon s, technikos, inffinerijos paveldo tiriam j lauk galima teigti, kad jis apima ne tik statinius, bet ir renginius, atskiras mones ir j grupes, konglomeratus, zonas ir rajonus, teritorijas su gamybini statini kompleksais, o kartais ir i-tisus urbanistinius junginius, tokius

³³ Pramon s paveldo s vokos, <http://turbine.su.lt/uploads/File/Geroji%20patirtis.pdf>, [prieiga per internet , fl r ta 11 03 26].

³⁴ Kult ros paveldo nutarimai, <http://www.kpd.lt/lt/node/576/pdf>, [prieiga per internet , fl r ta 11 03 26].

³⁵ paveld einantys veiksniai, <http://turbine.su.lt/uploads/File/Geroji%20patirtis.pdf>, [prieiga per internet , fl r ta 11 03 29].

³⁶ Conlin C. E., Symonds J., *Industrial Archaeology* 1, 2005, p. 3 ó 4.

kaip pramoniniai miestai ir gyvenvietės³⁷. Pramonės paveldo objektams gali būti priskiriami ir kai kurie kraštovaizdžio objektai, tokie kaip sanitarinis žmonių aplinkos zonos, apsaugos ir tai vadinama *pramoniniu kraštovaizdžiu*. Todėl pramonės paveldo tyrimai pasaulio –alyse dabar suvokiami kaip tarpdisciplininis tyrimas –aka, susidedanti iš materialio (atvaizdas, objektas, archyvas, pastatas, vietovės bei kraštovaizdžio) ir nematerialio (atsiminimai, darbininkų folkloro, gyvenimo būdo) objektas, glaudžiai susijusi su kuria nors pramoninės veiklos forma³⁸. Taip pat pramonės paveldo samprata eina ir darbininkų, inžinierių, bei technologų, pramonininkų darbas, buitis, mokymasis, karjera³⁹. Visa tai leidžia susidaryti nuomonę, kad –iuolaikinė pramonės paveldosauga ir archeologija ó daugialypis –aka ir yra neatsiejama nuo visų mokslų sričių, tokių kaip mokslas, technologijos, archeologijos, etnologijos istorijos netgi ekonomikos, finansų⁴⁰.

Apibendrinant, tyrime didžiausias dėmesys skiriamas smulkiosios pramonės paveldui (nes būtent toks paveldas vyravo tiriamajame mieste), apimdamas tik materialų paveldą, išlikusį nuo XIX – XX a., tai yra senus malūnus, fabrikus ir gamyklas, jų kompleksus ir kitus pramonei pritaikytus pastatus.

---

³⁷ Dr. Maitis M., *Pramonės paveldo panauda*. *Archiforma*. 2004, nr. 2, p. 52-57.

³⁸ Pramonės paveldo sąvokos, <http://turbine.su.lt/uploads/File/Geroji%20patirtis.pdf>, [prieiga per internetą, finansuota 11 03 26].

³⁹ Pramonės paveldo samprata plačiau prasme, http://msi.lms.lt/ihp/gateway/lt/world/world_1.html, [prieiga per internetą, finansuota 11 03 30].

⁴⁰ Dr. Maitis M. *Pramonė, kaip paveldo objektas* // Kultūros paminklai, 2002. Nr. 9, p. 112.

2. Pramonės istorinė raida Panevėžio mieste

2.1. Raidos gairės

XIX a. antra pusė – XX a. 2 deš. – Panevėžio virsmas pramoniniu miestu. Panevėžys yra senas pramoninis miestas. Panevėžio miesto pramonė, išskyrus malūnus, alaus daryklą, spirito fabriką ir kelias kitas pramonės, susikūrė daugiausiai Pirmosios Lietuvos Respublikos metais. XVIII a. antrojoje pusėje Panevėžio statusas dar balansavo tarp miestelio ir miesto. Tačiau jau kitame dešimtmetyje mieste buvo ryškiai perplėgtas⁴¹. Tokios tam turėjo pramonės vystymasis. XIX a., pakankamai ekonomiškai ir politiškai stabiliam, susidarė gana palankios sąlygos paties miesto ir pramonės plėtrai. I–XVIII a. Panevėžys paveldėjo senuosius kelius, jungusius su pagrindiniais centrais: Vilnių per Raguvą ir Ukmergę, Kauną per Naujamiestį ir Krekenavą, Alytus per Smilgius ir Rėduvą, Rygą per Pumpūnus⁴². Mėmarutai tapo viena iš svarbiausių paskatų plėtoti pramonę: produkcija turėjo didesnį paklausą, teiktos sandėliavimo paslaugos. XIX a. atsirado dar viena komunikacinė jungtis – geležinkelis. 1873 m. Panevėžys pasiekė geležinkelio šaka, jungusi Radvilinką ir Daugpilį, o 1895–1899 m. nutiestas pirmasis siaurasis geležinkelis (750 mm pločio), sujungęs Panevėžį, Anykštus, Uteną, Tveronius, Pastovą⁴³.

Grįžtant prie pramonės paveldo temos, XIX a. pirmoje pusėje mieste vyravo daugiau smulkioji pramonė. Veikė net 43 smulkios ir 3 konditerijos parduotuvės⁴⁴. Galima teigti, kad cechų steigimasis Panevėžyje, kaip ir visoje Lietuvoje, XIX a. pradžioje negalėjo pasitarnauti kapitalistinei prekių gamybai ir nebeturėjo tokios reikšmės, kokią turėjo feodalizmo kilimo laikotarpiu⁴⁵. XIX a. vid. Panevėžio pramonė sudarė dvarininko Karpio gelumbės fabrikas, maršalkos Eidrigėvičiaus kilimų fabrikas, Zavišos vario liejyklą, kelias spirito gamyklas, keli malūnai. Svarbiausios prekės buvo javai ir linai, kuriuos veždavo net Rygą. Tačiau Panevėžio rinka iki baudžiavos panaikinimo buvo ribota. Sąlygos gyventojams kai kada didėjimui, gamybai ir prekybai plėtoti susidarė tik antroje XIX a.

⁴¹ Krautvyros muziejus, Panevėžio padalinis XVIII amfiuje, <http://www.panevezys.lt/DesktopDefault.aspx?tabID=217>, [prieiga per internetą, flirata 2011 05 01].

⁴² Kasperavičius A., Gudas K., *Panevėžys nuo XVI a. iki 1990 m.*, Panevėžys, 2003, p. 316.

⁴³ Truputis Lietuvos geležinkelio istorijos, http://lokomotyvai.ucoz.net/news/truputis_lietuvos_gelezinkelio_istorijos_19a_straipsnis/2010-03-24-11, [prieiga per internetą, flirata 2012 03 21].

⁴⁴ Mikėlienė S., *Panevėžys 1940 – 1980*, Vilnius, 1983, p. 38.

⁴⁵ Ten pat, p. 39.

pus je⁴⁶, o vadinamasis pramonės perversmas Panevėlyje prasidėjo XIX a. pab. Būtent tada atsirado pirmosios modernios pramonės, pradėti naudoti mechaniniai varikliai, gamyba buvo orientuota platesnės rinkos. Stiprėjo kredito sistema, plėtimuisi prekybos apimtys ir atstumai. I–esme XIX a. pab. ir XX a. pr. Panevėlysis tapo tuo, kuo yra ir dabar – dideliu regioniniu ekonomikos ir kultūros centru, jau tuomet pagal svarbą ufl musiu mažiau ketvirtą vietą Lietuvoje (be Klaipėdos)⁴⁷.

1918–1940 m. – pramonės suklestėjimas Panevėlyje. Pirmosios Lietuvos Respublikos metais Panevėlysis dar labiau išaugo. Toliau plėtojosi ekonomika, –vietimo ir kultūros sferos, plėtimuisi teritorija, daugėjo gyventojai⁴⁸. Nepriklausomos Lietuvos metais džiū tokie pramonės gigantai, kaip Šmaisto, Špieno centro, Šlietkio, Šlino, Šlietuvos muilo akcinės bendrovės, Panevėlysis buvo trauktas bendrai Lietuvos kio sistemai⁴⁹. Daugelis moni sitvirtinusi mieste aprė pindavo produkcij ne tik miest ir rajon , ta iau vis Lietuv . Ind l padar ir miesto valdfia, kuri siek atgaivinti miesto pramon ir pl sti veikl . Ji steig valstybines mones, taip pat suteikdavo lengvatines salygas steigti priva iam kapitalui⁵⁰. finoma iniciatyv ne mažiau rod ir privataus kapitalo atstovai. Kaip pastebima, to meto vieni didffiausi pramon s objekt priklaus priva iam kapitalui ó tokie kaip M. Levo mal nas, Škalnapiio mon ⁵¹.

Panevėlyje buvo daug moni , kuriose dirbo 264 darbininkai. Jos priskiriamos smulki moni kategorijai⁵². Tarp j dominavo su maisto pramone susijusios mon s. Be Šlietkio mal no, kuris priskirtinas stambesn ms mon ms, veik ne vienas maflenis mal nas. Jie dirbdavo maflais paj gumais ir tik miesto reikm ms. Taip pat veik keletas kavos, duonos, saldini gamybos moni ⁵³. Be maisto, uflsiimta ir lengv j pramone. Pavyzdffiui, 1931 m. mieste buvo 10 siuvykl , 10 avalyn s fabrik ir dirbtuvi , 4 kar–yklos, 3 od ir kaili dirbtuv s, 2 mezgini ir trikotafl dirbtuv s. Pl tojosi ir chemijos pramon . Visgi, apibendrinant, svarbiausia pramon s –aka buvo maisto pramon : joje dirbo 62% vis Panevėlio miesto ir apskrities pramon s darbuotoj ⁵⁴.

Stambiausios Panevėlio mon s 1940 m. buvo –ios: akcinės bendrovės Šmaistas, m sos apdirbimo fabrikas ir Šl.B. Chazenas ir KOŠ lin apdirbimo fabrikas. I– didesni moni reikia paminėti akcinės bendrovės Šlietuvos muilas, muilo fabrik , Šlietkio centrin mal n , Veiso ir Berolskio lentpj v , E. Rochindien s virvi dirbtuv , Škalnapiio alaus darykl .

⁴⁶ Maksimaitienė O., *Panevėžio miesto istorija*, Panevėlysis, 2003, p. 310.

⁴⁷ Maksimaitienė O., *Panevėžio miesto istorija*, Panevėlysis, 2003, p. 310.

⁴⁸ Lebednykienė J., *PANEVĖŽYS (senovė ir dabartis)*, Vilnius, 2003, p. 125.

⁴⁹ Ten pat, p. 125.

⁵⁰ Maksimaitienė O. *Iš Panevėžio istorijos*, Panevėlysis 1992, p. 60.

⁵¹ Kasperavičius A., Gudas K., *Panevėžys nuo XVI a. iki 1990m.*, Panevėlysis, 2003, p. 318.

⁵² Ten pat, p. 318.

⁵³ Maksimaitienė O., *Panevėžio miesto istorija*, Panevėlysis, 2003, p. 296.

⁵⁴ Kasperavičius A., Gudas K., *Panevėžys nuo XVI a. iki 1990m.*, Panevėlysis, 2003, p.316.

2.2. Svarbiausių XIX– XX a. pirmos pusės pramonės paveldo objektų istorija

Tame poskyryje analizuojama Panevėžio miesto pramonės moni istorija. Tyrimui pasirinktos monės, kuri statiniai yra –lik iki –i dien ir/ar kurie oficialiai laikomi kultūros paveldo vertybėmis (traukti Lietuvos Respublikos kultūros vertybi registr). Tok pasirinkim l m darbo specifika ó tai paveldosauginis tyrimas. Kita vertus, visos aptariamos monės, fabrikai ir j kompleksai dar didesn ar maflesn tak Panevėžio miesto ekonominei, urbanistinei, miestovaizdžio pl trai. Iki –i dien i-like yra –ie XIX ó XX a. pirmos pusės objektai (fr. 1 pried):

1. malnai,
2. degtinės pilstykla / konserv fabrikas;
3. spirito ir mieli fabrikas;
4. muilo fabrikas;
5. cukraus fabrikas;
6. siaurasis geležinkelis.

Kitos istorinės monės nei–lik arba j teritorijose sisk r objektai visi–kai nesusij su pramonės paveldu. Objektai aptariami chronologine tvarka, nuo seniausiai atsiradusio.

Malūnai. Malnininkyst laikytina viena seniausi ir svarbiausi Panevėžio miesto pramonės –ak. Istorijos puslapiai mena, kad Panevėžys nuo seno buvo Lietuvos grdin⁵⁵. Derlingi Panevėžio žemės plotai, subrandindavo puik gr d derli. O tai lemia didel maln poreik. N ra tiksliai finoma kada buvo pastatytas pirmasis malnas Panevėžyje. Teigiama, kad maln Panevėžyje b ta jau XVI a. pradžioje⁵⁶. Seniausias ir pirmas Nevėžyje bei Panevėžyje vandens malnas, kaip teigia maln tyrjas Leonas Kaziukonis, pastatytas XVIII ar net XVII a.⁵⁷. XIX a. pabaigoje steigtus malnus jau galima vadinti pramoniniais. Skirtingai negu kink malnai, kurie buvo nedideli ir mal ufl mokesť gyventoj atveftus gr dus, –ie malnai supirkdavo javus, juos sand liudavo, maldavo, o pagamintus miltus bei s lenas parduodavo⁵⁸. Panevėžio malnai tur jo savo kontorą Maskvoje, Peterburge, Var–uvoje ir kituose miestuose. Malninink veikla Panevėžyje ypa suklest jo 1873 m. per miest nutiesus geležinkelio Radvili–kis ó Daugpilis at–ak⁵⁹. Malnininkyst klest jo ir Pirmosios Lietuvos Respublikos metais. Tuomet mieste veik penki stamb s ir modern s malnai: šLiet kioč, B.

⁵⁵ Panevėžio miesto savivaldybė, *PANEVĖŽYS senovė ir dabartis*, Vilnius, 2003, p. 141.

⁵⁶ Ten pat, p. 141.

⁵⁷ Kaziukonis L., *Iš Panevėžio malūnų praeities*, Panevėžio miesto istorijos fragmentai, 1993, p. 53.

⁵⁸ Kaziukonis L., *Iš Panevėžio malūnų praeities*, Panevėžio miesto istorijos fragmentai, 1993, p. 54.

⁵⁹ Lebednykienė J., *PANEVĖŽYS senovė ir dabartis*, Vilnius, 2003, p. 141.

Rubin-teino, Z. Rabinovi iaus, Montvil šInkaroõ bei L. B. Chazeno šVarposõ mal nas⁶⁰. Didieji privat s mal nai buvo susivienij sindikat , kuris nukonkuravo miesto mal n , stov jus prie šLaisv sõ tilto⁶¹. 1940 m. stambiausi Panev flio mal nai buvo nusavinti sovietin s valdffios. 1944 m. karui einant pabaig , besitraukdami vokie iai sunaikino stambiausius Panev flio mal nus. Buvo atsalytas tik buv s B. Rubin-teino vandens mal nas. Nacionalizuotuose J. Bieffio (B. Rubin-teino) ir Z. Pransk no (Me-kinio) v jo mal nuose kur laik buvo malami miltai miesto ir Panev flio apylinki gyventojams.

TYandien Panev flyje yra i-lik tik vieno *vandens malūno* liekanos. TYo mal no pastatas pastalytas 1841 m. Tai buvo viena i- stambiausi pramon s moni Panev flyje⁶². Nuo 1841 m. iki 1901 m. mal nas priklaus flydui B. Rubin-teinui. 1901 m. mal no nuomininku tapo Petras Zamas. Pastarasis sutvark Nev flio uftvank ir i-grid gatv -alia mal no⁶³. Mal n ne visada suko vandens j ga ó jis buvo perdirbtas motorin . Tuomet mal nas tur jo 12 AJ varikl , jame dirbo 9 darbininkai, buvo sumalama 12 t kst. p d gr d per metus. Tai vienas i- penki to meto Panev flyje veikusi pramonini mal n . Mal ne malti ir i- Ukrainos atvefti gr dai, o miltai gabenti Ryg , Peterburg ir per Liepojos uost kitas -alis. 1940 m. vasar Soviet S jungai uflgrobus Lietuv , -is ir kiti stambiausi Panev flio mal nai buvo nacionalizuoti. 1944 m. besitraukdami vokie iai apgadino mal n , sudegino renginius⁶⁴. Po karo mal nas buvo greitai atstatytas, sumontuoti i- JAV gauti renginiai, deja, iki -i dien jie nei-liko. 2001 m. buvusio mal no pastatus sigij privat s asmenys j rekonstravo bei pritaik pramog ir vie- bu io veiklai. TYuo metu ia veikia vie-butis šRomanticõ. Deja, i- senojo mal no liko tik pavadinimas ir legenda, nes rekonstruotas statinys maflai k bendro beturi su istoriniu mal nu.

Po Antrojo pasaulinio karo Panev flyje liko gyvuoti tik du *vėjiniai malūnai* ó buv s flydo B. Rubin-teino mal nas ir flydo Me-kinio mal nas⁶⁵. Tai dabartin s Basanavi iaus gatv s gale st ksantys mal nai, kuri vaizdas reprezentuoja Panev fl reklaminiuose leidiniuose⁶⁶. B. Rubin-teino mal nas statytas 1875 m. 1931 m. j nusipirko Z. Pransk nas⁶⁷. Po Antrojo pasaulinio karo mal nas nacionalizuotas ir tur jo kelet savinink . Iki pat 8 de-. pradffios -is mal nas veik pagal pirmin

⁶⁰ Kaziukonis L., *Iš Panevėžio malūnų praeities*, Panev flio miesto istorijos fragmentai, 1993, p. 54.

⁶¹ Panev flio miesto savivaldyb , *PANEVĖŽYS senovė ir dabartis*, Vilnius, p. 141.

⁶² Panev flio apskrities kult ros paveldas, p. 28.

⁶³ Ten pat, p. 28.

⁶⁴ Panev flio miesto savivaldyb , *PANEVĖŽYS senovė ir dabartis*, Vilnius, 2003, p. 141

⁶⁵ Ten pat, p. 142.

⁶⁶ Masilionis J., *PANEVĖŽYS, geografinės ir istorinės žinios apie apylinkes ir miestą*, Chicago 1963, p. 332.

⁶⁷ Kaziukonis L., *Iš Panevėžio malūnų praeities*, Panev flio miesto istorijos fragmentai, 1993, p. 55.

paskirt ir miest bei jo apylinkes apr pindavo miltais⁶⁸. Jame planuota kurti Kra–totyros muziejaus gamtos ekspozicija. Ta iau sovietme iu muziejus sp jo surengti tik vien kriaukli parod⁶⁹.

1921 m. Me–kinio mal n nusipirko J. Bieflius⁷⁰. 1939 m. jame dirbo tik vienas darbininkas ufi maist , pastog ir 50 lit atlyginim . 1948 m. mal nas nacionalizuotas ir prad jo eiti i– rank rankas⁷¹. 1979 m. pastatas atiteko miesto –vietimo skyriui ir ia buvo planuota kurti jaun j gamtinink stot ir mokslin observatorij .

1988 m. mal nai buvo suremontuoti, ta iau j autenti–ka i–vaizda nebuvo atkurta⁷². Po 1990 m. abu mal nai perduoti buvusi savinink palikuonims. Z. Pransk no mal ne kur laik veik restoranas⁷³. Restoranui bankrutavus pastatas st kso nenaudojamas. Gretimame mal ne ilg laik veik gyv n li parduotuv , ta iau –iandien taip pat mal no patalpose n ra vykdoma jokia veikla.

XX a. pradflioje i–JAV gr fl s lietuvis J. Mik–ys akmeniniame dvaro tvarto pastate, stov jusiame netoli muilo fabriko, reng motorin mal n . Mal nas pavadintas šPirmynō ir varfl si su didffiausiai miesto mal nais⁷⁴. Pokario metais mal nas paverstas sandeliu ir nuo tol jame niekada nebemalta. Tšandien jo patalpose sik rusi keramikos galerija.

Degtinės pilstykla / konservų fabrikas. Valstybinio degtin s monopolio Panev flio pilstykla pastatyti 1880 m. Vertinant i–dabartin s perspektyvos, –is kompleksas buvo ir teb ra tipi–kas XIX pab. ó XX a. pr. pramon s architekt ros pavyzdys⁷⁵. Tai raudon plyt m rai su gausiu dekoru, formuotu i–fig rini plyt . Architekt rin i–rai–ka yra neogotikos ir vadinamoji rusi–ko stiliaus s veikos rezultatas. Sklypas, kuriame buvo kurta pilstykla, buvo i–sid st s abipus dabartin s Kranto gatv s pusi . mon buvo aptverta m rine tvora, su vartais, o vartai rengti kitoje pus je negu dabar⁷⁶.

mon s kmingai dirbo iki Pirmojo pasaulinio karo. Tšo karo metais pilstyklos veikla nutraukta. 1919–1923 m. jos pastatuose kurtas Kra–to apsaugos ministerijos p stinink pulkas, o v lesniais metais v l prad ta pilstyti degtin ir likeris⁷⁷ Tuo metu monei priklaus 10 pastat . Pilstykloje buvo buteli plovimo, g rim pilstymo, filtracijos skyriai. mon degtine ir spiritu apr pindavo Panev flio, Birfl , Utenos, Roki–kio, Tšauli , K daini , Ukmerg s, Raseini , Zaras , Kretingos, Taurag s,

⁶⁸ Lebednykien J., *PANEVĖŽYS senovė ir dabartis*, Vilnius, 2003, p. 142.

⁶⁹ Ten pat, p. 141.

⁷⁰ Kaziukonis L., *Iš Panevėžio malūnų praeities*, Panev flio miesto istorijos fragmentai, 1993, p. 55.

⁷¹ Panev flio miesto savivaldyb , *PANEVĖŽYS senovė ir dabartis*, Vilnius, 2003 p. 141.

⁷² Astramskas A., *Panevėžio istorijos fragmentai*, Panev flys, 1993, p. 53.

⁷³ Ten pat, p. 54.

⁷⁴ Kaziukonis L., *Iš Panevėžio malūnų praeities*, Panev flio miesto istorijos fragmentai, 1993 m. p. 56.

⁷⁵ Kasperavi ius A., Gudas K., *Panevėžys nuo XVI a. iki 1990m.*, Panev flys, 2003m. p. 320.

⁷⁶ Ten pat, p. 320.

⁷⁷ Masilionis J., *PANEVĖŽYS, geografinės ir istorinės žinios apie apylinkes ir miestą*, Chicago 1963 m. p. 332.

Klaipėdos, Talmalės ir Pagėgių miestus ir apskrities miestelius⁷⁸. Prieš 1940 m. nuspręsta monoplaciu, bet tai nebuvo padaryta dėl sovietinės okupacijos. Antrojo pasaulinio karo metais degtinis pilstykla nebuvo naudojama pagal paskirtį⁷⁹.

Po karo veiklos kryptis pakito. 1947 m. buvusioje pilstykloje kurtas darbinis ir vaisių perdirbimo fabrikas⁸⁰. Patalpos buvo pritaikomos gamybai visųkai nekreipiant dėmesio į architektūrą. Pietinėje pagrindinio korpuso dalyje buvo brutaliai ufiatytas antras aukštai, bta kitų pertvarkym⁸¹. Vis dėlto kompleksas išlaikė charakteringus savo bruoftus. Gaminami konservai turėjo didelį paklausą, ne tik Lietuvoje, tad fabrikas dirbo be perstojo. Tačiau visais laikais monoplaciu dirbo nuostolingai, tad fabrikas dotuodavo valstybė.

Fabrikas pradėjo nykti 1993 m. 1994 m. jame tik atūonet parper vis sezonai, vasarai, gaminti konservuoti flalieji flirneliai, išaip vis laikai monoplaciu stovėjo be darbo⁸². Tačiau i met rugpjūcio mėnesi monoplaciu šPanevėžio konservai ufiatytas. Ji buvo parduota UAB šNevėžio Vorup o⁸³. Po 1996 m. konservų fabriko pastatų kompleksas turėjo keletą privačių savininkų. Fabrikas daugiau niekada nebedirbo pagal pirminio gamybinio paskirtį. Dabartinis fabriko bkl yra kritiškaiiausioje situacijoje išvis aptariamam objektui.

Spirito ir mielių fabrikas. 1890 m. Trokėnų dvarininkas Stanislovas Montvilas nupirko iš Povilo Puzino kaulmalimo fabriką ir msi jį pertvarkyti mielių ir spirito gamyklą. Dabartinis Respublikos gatvės gale išdygo raudonplyt pastatai. Fabrikas pradėjo veikti 1891 m⁸⁴. Tai buvo viena stambiausi monoplaciu ne tik Panevėlyje, bet ir visoje Kauno gubernijoje⁸⁵. Mielės fabrikas realizuodavo ne tik Kauno gubernijoje bet ir Maskvoje, Peterburge, Kijeve, ernigove, Poltavoje⁸⁶. Kiekviename Lietuvos miestelyje buvo specialus agentas, kuris rpinosi mielių prekyba⁸⁷. XIX a. pabaigoje vedus valstybės monopol degtinei, iš valstybinė gamykla savo produkcija aprpino Kauno gubernij⁸⁸. filialavomis (bulvėmis ir grdais) fabrikas aprpindavo Trokėnų, Raguvlės ir kiti S. Montvilos dvarai. Prie fabriko veikė garinis malūnas šJakorė (šInkarasė, dabar Ukmege s g. 45), išalkalvi dirbtuvės, kuriose gaminti plagai, lovos, sraigtiniai laiptai ir kita⁸⁹. To laikotarpio fabriko

⁷⁸ Masionis J., *PANEVĖŽYS, geografinės ir istorinės žinios apie apylinkes ir miestą*, Chicago 1963 m. p. 333.

⁷⁹ Kasperavičius A., Gudas K., *Panevėžys nuo XVI a. iki 1990m.*, Panevėžys, 2003m. p. 320.

⁸⁰ Ten pat, 321.

⁸¹ Tavoras V., Miesto centre ó verslininkus viliojantys spdingi ršiai, *Panevėžio balsas*, 1998 06 9, nr. 132, p. 1 ó 2.

⁸² Ten pat, p. 2.

⁸³ Bajoras V. Buvusiame konservų fabrike. *DIENA*, 1996 09 17, p. 3.

⁸⁴ Amelien J., Vaišienė R., *Aukštaitijos regionas*, Panevėžys, 2000, p. 165.

⁸⁵ Almintas .. Seniausia Panevėžio monoplaciu, *Tėvynė*, 1975 05 17, nr 59, p. 3 ó 4.

⁸⁶ Ten pat, p. 4.

⁸⁷ Kasperavičius A., Gudas K., *Panevėžys nuo XVI a. iki 1990m.* Panevėžys, 2003, p. 318.

⁸⁸ Panevėžio miesto savivaldybė, *PANEVĖŽYS senovė ir dabartis*, Vilnius, 2003, p. 54.

⁸⁹ Ten pat, p. 54.

patalpas sudarė minėtasis malūnas, aparatinė, mielinės sistovijos, presos, kompresorių, raugos kubilų patalpos, fasavimo skyrius, katilinė, mašinos trobesiai⁹⁰. Pagalbinės patalpos: kontora, sandėliai, ledainė, darbininkų butinės patalpos, arklidė, darbinės⁹¹. Iš viso monėms teritorija užėmė 15 587 m². Monės pavadinimas kito – iš Mielių-spirito fabriko buvo pervadintas Šmielių ir spirito rektifikacijos fabrikas. Iki Pirmojo pasaulinio karo Rusijos imperijoje buvo paklausios Panevėžyje išgamintos šmontvilos deginės ir fluolės statinėse brandintos auksaspalvės šstarkos⁹².

Pirmosios Lietuvos Respublikos metais monė vadinta š. Montvilos p. diniai ir Koš. Joje gamintas spiritas, deginės, motorinas, mielės. Dalis produkcijos naudota Rygos parfumerijos fabrike kvėpalų gamybai.

1940 m. monė dirbo tik 50 % pajamų gumu⁹³. Tam tokos turėjo politinio meto padėtis. Po karo monė pradėjo veikti 1944 m. 1945 m. rengtas šalio spirito valymo cechas, paleista kepimo mielių linija. 1958 m. buvo rengtas skystos anglirgės gamybos cechas. Viliu kombinato darbuotojai, J. Grigonis, V. Marčionkienė ir N. Nagienė paruošė gliutamininės rėgės technologiją ir suprojektavo tam tikslui eksperimentinį cechą⁹⁴. 1990 m. gamyba buvo modernizuota – pastatytas mielių ekstrakto gamybos cechas⁹⁵. Tais pačiais metais pradėti gaminti ir baltyminiai preparatai iš mielių.

1992 m. fabrikas registruotas kaip valstybinė akcinė monė š. Sema⁹⁶. Nuo 1998 m. monė pradėjo dirbti nuostolingai ir netrukus ji uždaryta⁹⁷. Dabar buvę spindingi raudoni plytų pastatai nugriauti, palikta tik keli buvusio komplekso pastatai, kurie traukti Kultūros vertybių registrui.

Muilo fabrikas. Sunki ekonominė padėtis po 1931 m. krizės vertė ieškoti būdų, kaip daugiau savo gaminių suvartoti vietoje. To siekdamas Lietuvos bendrovė š. Lietkis, š. Maistas ir š. Pieno centras 1933 m. kūrė š. Lietuvos muilo akcinę bendrovę⁹⁸. Pastaroji buvo kurta dabariniame Staniūnų g. 1. Fabrikui buvo panaudotos Lietuvos Kooperatyvų sąjungos nesenai nustojusios veikti skerdyklos patalpos. Fabrikui šlygos Panevėžyje buvo patogios, nes š. Maisto fabrikas tiekė reikalingą techninį taurą.

Fabrikas savo produkcija pradėjo prekiauti nuo 1933 m. Iki tol Lietuvoje veikė muilo gaminių sindikatas, todėl muilas buvo gana brangus: 1 kg skalbiamojo muilo kaina siekė 2,5 Lt. Steigus fabriką Panevėžyje, skalbiamojo muilo kaina smuko iki 1,5 Lt. Taip buvo išardytas muilo sindikatas. Tys

⁹⁰ Kasperavičius A., Gudas K., *Panevėžys nuo XVI a. iki 1990m.* Panevėžys, 2003, p. 318.

⁹¹ Ten pat, p. 318.

⁹² Kasperavičius A., Gudas K., *Panevėžys nuo XVI a. iki 1990m.* Panevėžys, 2003, p. 317.

⁹³ Ten pat, p. 317.

⁹⁴ Almintas ... Seniausia Panevėžio monė, *Tėvynė*, 1975 05 17, nr 59, p. 3 ó 4.

⁹⁵ Panevėžio prekybos, pramonės ir amatų rūmai, - *Aukštaitijos regionas*, Vilnius 2002, p. 165.

⁹⁶ Ten pat, p. 166.

⁹⁷ Simonas D., š. Semos pelnui mielių neprireikė, *Verslo žinios*, 2003 01 24, p. 4.

⁹⁸ Masilionis J., *PANEVĖŽYS, geografinės ir istorinės žinios apie apylinkes ir miestą*, Chicago 1963, p. 337.

fabrikas buvo vienintelis Lietuvoje tiek s nat rai tualetin muil , jame gaminti vair s skalbimo muilai. Fabrikas gamybai sunaudodavo daug kiauuli tauk , kuri nebereik davo pigiai eksportuti⁹⁹. Skystiems muilams gaminti, buvo vartojamas vietinis lin aliejus. 1939 metais buvo sigytos naujos patalpos. ŠLiet kioš l –omis bendrov s infinieriai ir muilo gamybos specialistai, –i specialybi mok si ir tobulinosi ekoslovakijoje¹⁰⁰.

Po 1990 m. šLietuvos muiloš fabrikas pervadintas šNauj j Ringuv ö. Fabrikas ir ir –iandien tebeveikia. Padidinus gamybinius paj gumus, mon prekes tiekia ir kaimynines –alis. Gamyba tebevyksta tame pa iame istoriniame pastate. Fabrik norima perkelti pramonin Panev flio rajon , ta iau konkre i veiks m iki –iol nesiimta.

Cukraus fabrikas. 1939 m. buvo nuspr sta Lietuvoje statyti tre i j cukraus fabrik (1931 m. jau veik cukraus fabrikas Marijampol je, nuo 1935 m. ó Paven iuose). Statybos vieta buvo parinkta prie Panev flio miesto, ant Nev flio up s kranto (netoli Pli k kaimo, prie Pu –aloto vie –kelio)¹⁰¹. Fabrikas pastatytas 1940 m.¹⁰². J stat šStatybosš akcin bendrov , o reikalingas medfliagas ir ma –inas tiek ekoslovakijos šTKodosš firma¹⁰³. Fabrikas statytas pagal architekto Aleksandro Funto projekt ¹⁰⁴. Pastatyti 22 pastatai. Jie sutalpinti 40 ha plote ir aptverti 2 200 m ilgio tvora. Tai buvo vienas i –moderniausi ir architekt ri –kai graffiausi i –vis trij –alies cukraus fabrik .

1940 m. Panev flio cukraus fabrikas, tik j pasta ius, buvo nacionalizuotas. Atsiradus tre iajam cukraus fabrikui, Lietuvos maisto rinka tur jo b ti visi –kai apr pinta cukrumi. Fabrikas dirbdamas maksimaliu paj gumu gal davo perdirbti 100 000 ton runkeli per metu, ta iau 1940š1944 m. teperdirbdavo 70 000š80 000 ton . Prieftastis ó tuo metu Panev flio apylink se dar nesp ta i –vystyti cukrini runkeli auginimo¹⁰⁵. šLietuvos cukrusš naudojo vietin fliaiv ó cukrinius runkelius¹⁰⁶.

Baigiantis Antrajam pasauliniam karui pasitraukdami vokie iai padeg cukraus fabriko sand l , klub , ir susprogdino garo turbin su generatoriais. Tiesa, kiti Lietuvos cukraus fabrikai nukent jo dar labiau ó jie buvo susprogdinti. Tod l Panev flio cukraus fabrikas 1944š1945 m. perdirbo net 10 500 ton cukrini runkeli ir pagamino beveik 2 000 ton balto cukraus¹⁰⁷. Sovietme iu prad tas tobulinti

⁹⁹ The Baltic Book Lithuania, Nordic Book Ltd MCMXCVII, 1998, p. 387.

¹⁰⁰ Ten pat, p. 387.

¹⁰¹ Tamoli nas V., Vienas moderniausi ir architekt ri –kai graffiausi , *Panevėžio tiesa*, 1989 11 7, p. 3.

¹⁰² Masilionis J., *PANEVĖŽYS, geografinės ir istorinės žinios apie apylinkes ir miestą*, 1963, p. 337.

¹⁰³ TK –nius J., Nuo penktojo de –imtme io auk –tumos, *Tėvynė*, 1984 07 21. p. 3 ó 4.

¹⁰⁴ Kasperavi ius A., Gudas K., *Panevėžys nuo XVI a. iki 1990m.* Panev flys, 2003. p. 327.

¹⁰⁵ Masilionis J., *PANEVĖŽYS, geografinės ir istorinės žinios apie apylinkes ir miestą*, Chikago 1963, p. 338.

¹⁰⁶ Kni rait V., *Lietuvos istorijos paskaitos mokytojams*, Vilnius, 1998, p. 93.

¹⁰⁷ Ten pat, p. 93.

cukraus gamybos procesas. Pavyzdžiui, prad tas naudoti automatizuoto veikimo difuzijos agregatas, sumontuotos centrifugos su programiniu valdymu¹⁰⁸, tobulinta syv valymo technologija.

Atk rus Lietuvos nepriklausomyb fabrikas tapo priva iu. Dabar jis dirba ne maksimaliais paj gumais, ta iau veikla nenutraukta. 2008 m. nuspr sta fabrik ufdaryti ir restrukt rizuoti. T yandien leidus kult ros paveldo skyriui nereik–mingi pastatai nugriauti, paliktas tik pagrindinis komplekso pastatas. Fabrikas teikia sand liavimo paslaugas¹⁰⁹.

Siaurasis geležinkelis. Siaurukas ó tai XIX amfiuje nutiestas siaurab gis, 750 mm vefl s plo io, geleffinkelis, jo tiltai, pastatai ir riedmenys¹¹⁰. Jis reik–mingas kaip istorin s transporto infinerijos pavyzdys, liudijantis XIX ir XX a. sand ros technikos paflang ¹¹¹.

Siaur jam geleffinkeliui atsirasti pradfi padar platusis geleffinkelis. Siaurasis geleffinkelis buvo tiesiamas keliais etapais. 1891ó1895 m. nutiestas T yven ion li -Pastov ruoflas¹¹². 1898 m. jis nutiestas iki Panev flio. Pirmieji traukiniai naujuoju ruoffu prad jo kursuoti 1899 m. ruden . Atidarymo metu siaurojo geleffinkelio linija tur jo du depus (12 viet T yven ionyse ir 2 viet Panev flyje), 15 garvefi , 112 krovini , 58 vairaus tipo keleivinius ir 6 pa-to vagonus bei 154 krovines platformas¹¹³. 1903 m. pervefta 6 500 ton krovini ir 40 632 keleiviai.

Pakilim geleffinkelis i–gyveno Pirmosios Lietuvos Respublikos metais, kuomet buvo pla iai naudojamas variose kio –akose¹¹⁴. Poreikis privaffiuoti i–intensyvios flem s kio gamybos zon prie pla iojo geleffinkelio svarbiausiu punktu buvo i–spr stas siaur j geleffinkeli pagalba¹¹⁵. 1921 m. prat sta siaurojo geleffinkelio statyba i– Gubernijos T yaulius. V liau atsirado atkarpa i– Pasvalio Birflus. 1937ó1938 m. nutiestas ruoflas i– Panev flio Joni–k l. Tuomet regiono centru buvo Panev flys, kur vefldavo linus, bekonus, o i–Panev flio apylinkes plauk mi–ko medffiaga, miltai.

Pasak siaurojo geleffinkelio veterano Jono Bernatavi iaus, sovietme iu per par siauruku pravaffiuodavo iki 24 traukini ¹¹⁶.

Atk rus Lietuvos nepriklausomyb siaurasis geleffinkelis funkcionavo, kaip bendrov s šLietuvos geleffinkeliaiō bendroje veikloje. 1999m. nutrauktas krovini vefimas ir t pa i met lapkri io l d. keleivi vefimo valdyboje buvo steigtas strukt rinis padalinys šSiaurasis geleffinkelisō¹¹⁷. 2001 m.

¹⁰⁸ Kasperavi ius A., Gudas K., *Panevėžys nuo XVI a. iki 1990m.* Panev flys, 2003. p. 328.

¹⁰⁹ Panev flio cukraus fabriko likimas, <http://verslas.delfi.lt/business/panevezio-cukraus-fabrika-zadama-griauti.d?id=15521175>, [prieiga per internet , ffi r ta 2012 04 05].

¹¹⁰ Siauruko istorija, <http://www.siaurukas.eu/lt/istorija>, [Prieiga per internet ffi r ta 2011 04 05].

¹¹¹ O. Stasiukaitien *Siaurasis Lietuvos geleffinkelis*, Vilnius, 2010, p. 154.

¹¹² Ten pat, p. 155.

¹¹³ O. Stasiukaitien *Siaurasis Lietuvos geležinkelis*, Vilnius, 2010, p. 155.

¹¹⁴ Janu–evivi ien V., Kerbedis G.. *Siaurukas, Aukštaitijos siaurasis geležinkelis* 2006, p. 6.

¹¹⁵ Stasiukaitien O., Stulpinien E., *Siaurukas*, Vilnius, 1999, p. 10.

¹¹⁶ Siauruko istorija, <http://www.siaurukas.eu/lt/istorija>, [prieiga per internet ffi r ta 2011 04 05].

¹¹⁷ Stasiukaitien O., Stulpinien E., *Siaurukas*, Vilnius 1999, p. 7.

liepos 9 d. kurta viešoji staiga šauktųjų siaurasis geležinkelis¹¹⁸. Rengiami reguliarieji reisai, ufsakomosios kelionės, edukacinės, –ventinės iškylas.

1996 m. Kultūros ministro sakymu Aukštųjų siaurojo geležinkelio kompleksas rašytas Kultūros vertybių registr¹¹⁹.

2.3. Sovietinis pramonės palikimas

Sovietinis palikimas ir ypač to laikotarpio pramonės palikimas Lietuvoje yra probleminė sritis. Tai slygoja subjektyvūs ir objektyvūs veiksniai. Visų pirma, dėl ideologinio potėksio sovietinis palikimas vertinamas nevienareikšmiškai: aktyviai tebediskutuojama, ar –is palikimas Lietuvoje laikytinas vertybe ir savu paveldu (ir dėl to jį reikėtų saugoti), ar tai yra svetimybė, neverta mūsų rūpesčio ir paveldosauginio dėmesio¹²⁰. Kita vertus, dabartini ir sovietmeti skiria palyginti nedidelė laiko distancija: sovietmečio pramonės palikimas atrodo toks šnetolimas, ir dėl to daugeliui kyla abejonės, ar jį jau galima laikyti paveldu¹²¹. Panevėžio miesto savivaldybės kultūros paveldo Skyriaus vedė L. Paškevičienė patikino, kad negalima svarstyti sovietinio paveldo saugojimo klausimo, kol nepraėjo penkiasdešimt metų¹²². Taip pat architektūros ir urbanistikos skyriaus vedėjas Saulius Matulis teigė, kad pats miesto išplanavimas yra sovietinės urbanistikos atspindys, kita vertus –is laikotarpis nekeltų nostalgikų jausmų, kad jį saugoti ir puoselėti¹²³. Objektyvūs veiksnys – pagal Lietuvos galiojančius paveldosauginius aktus oficialiai paveldu galima pripažinti tik tas vertybes, kurios yra senesnės nei 50 metų, tai yra sukurtos iki 1962 m. (esama išimčių, bet tas išimtis pramonės paveldas iš esmės nepažįsta). Tai objektyviai labai susiaurina ratą sovietmečiu sukurtų Panevėžio pramonės objektų, kurie potencialiai galėtų būti laikomi paveldu. Dėl –ios pagrindinės priežasties apie sovietmečio epochos palikimą būtų galima ir nekalbėti. Visgi, norint susidaryti bendresnį vaizdą apie Panevėžio miesto pramonės raidą ir objektus, dėmesį reikia atkreipti ir –io laikotarpio palikimui.

Kaip ryškiausias pavyzdys minima šEkrano –monė. Tęsimas laikytina didžiausiu pramoniniu objektu per visą Panevėžio miesto istoriją. –monė didžiausia ne tik Panevėžyje – savo laiku ji buvo

¹¹⁸ VTM –Siaurukas –k rimas, <http://www.siaurukas.eu/lt/valstybe/ir/siaurukas>, [prieiga per internetą, flė r ta 2012 05 10].

¹¹⁹ Januševičienė V., Kerbedis. Siaurukas G., *Aukštųjų siaurasis geležinkelis*, Vilnius, 2006, p. 7.

¹²⁰ Minkevičius J., Sovietmečio architektūrą istorijos svarstyklė, *Literatūra ir menas*, 1992, Nr. 30, p. 8 –9.

¹²¹ Pastatai – ideologijos kaitai, <http://vilnius.cafebabel.com/lt/post/2008/04/03/Buildingshostagesofideolo>, [prieiga per internetą flė r ta 2012 04 11].

¹²² Interviu su Panevėžio miesto savivaldybės kultūros paveldo skyriaus vedėja L. Paškevičiene, 2012 05 21. Atliko L. Abukauskaitė.

¹²³ Interviu su Panevėžio miesto savivaldybės architektūros ir urbanistikos skyriaus vedėju S. Matuliu, 2012 05 24. Atliko L. Abukauskaitė.

didžiausia elektrotechnikos pramonės monovisoje Lietuvoje ir Baltijos –alyse. Šekranasø kurtas sovietmečiu ó jis k r si rytiniame Panevėlio miesto pakraštyje¹²⁴. 1962 m. buvo atidaryti pirmieji jos gamybiniai korpusai, kuriuose pradėti gaminti elektroniniai kineskop vamzdeliai. 1965 m. pastatytas pirmasis stiklo cechas ir jame po dviejų metų pradėti gaminti pirmieji lietuvi–ki kineskopai¹²⁵. 1978 m. pradėti gaminti spalvoto vaizdo kineskopai. Monoviso ir toliau skirtingai pltojosi. Ji tapo galingu gamybos kompleksu, kuriame gaminti kineskopai, stiklo ir metalo detalės, surinkintos elektroninės sistemos. Taip pat gaminti technologiniai renginiai, ranga, techninės dujos ir kiti svarbūs kineskop gamybos komponentai. 1980 m. ufl tarptautinės prekybos pltojimo gamyklai buvo teikta tarptautinė šAukšinio Merkurijausø premija¹²⁶.

Atkirus Lietuvos nepriklausomybės, pakito politinis flem lapis ir ekonominės slygos. 1994 m. gamykla buvo privatizuota ir tapo privačia kompanija ó akcine bendrove šEkranasø¹²⁷. Novatori–ki šEkranasø pertvarkymai, aukštavardov, specialist ir darbinink kvalifikacija, stipri energetinė bazė, puiki renginių priežiūra ir patikimas aprūpinimas medžiagomis bei fliaivomis uftikrino gamybos tstinumą ir tolimesnį jos pltr. Lietuvos didžiausi monovisimone gamykla 2000 m. ufl m –t j viet, o 2001 m. ó septintą¹²⁸. 2006 m. bendrovė bankrutavo. Tai mieste sukėlė socialinį tampa (beveik dvigubai –okteljo nedarbo lygis). Tšandien gamyklinės patalpos i–montuojamos, teritorija apleidfiama, pastatai iki –iol laukia pirkjø¹²⁹.

Minėtinos ir kitos monovisės. „*Kalnapolis*“ ó nors –i alaus darykla kurta 1902 m., stambia mone ji tapo b tent sovietmečiu¹³⁰; „*Linus*“ ó kurtas 1957 m. kaip Panevėlio lin kombinatas; „*Lietkabelis*“ ó kurtas 1958 m.; *Panevėžio „Stiklas“* ó 1965 m. Sovietinis periodas paliko ryškų pdsak Panevėlio miesto pramonės istorijoje. Tai iau istorine, bet dar ne paveldo prasme ó nei vienas sovietmečiu pramonės paveldo objektas Panevėlyje nėra oficialiai pripafintas paveldo vertybe, o kaip rodo apklausa, tokiais j nelaike ir patys panevėlieiai. Tagi lieka tik tšis, kad sovietinis parmonės paveldas yra ateities tema (kad –is palikimas bus pripafintas paveldu), bet dabar apie j kalbėti akivaizdfiai per anksti ir nėra joki reali priemoni –iam paveldui paveldinti ir apsaugoti. Tam reikalingas bent 50 metų distancijos veikimas ir pa i miestie i s monovis pasiketimas. Kita vertus, visos aukštiau

¹²⁴ N. Medutytės straipsnis, Sovietin uflsklanda praskleidus, <http://www.ekonomika.lt/Uploads/Articles/files/10887/ekonomika41.pdf>, [prieiga per internet, fl r ta 2012 04 11].

¹²⁵ O. Maksimaitienė, Panevėlio miesto istorija, Panevėlys 2003, p. 58.

¹²⁶ N. Medutytės straipsnis, Sovietin uflsklanda praskleidus, <http://www.ekonomika.lt/Uploads/Articles/files/10887/ekonomika41.pdf>, [prieiga per internet, fl r ta 2012 04 11].

¹²⁷ Nauj kas J. Keturiasde–imt prasmingo gyvenimo met, Vilnius 2002, p. 12.

¹²⁸ šEkranasø valdytoj grupė, Keturiasde–imt prasmingo gyvenimo met, Vilnius 2002, p. 12.

¹²⁹ šEkranasø istorija –iandien, <http://www.ekranas.lt/lt.php/pages.id.44>, [prieiga per internet, fl r ta 2012 04 11].

¹³⁰ šKalnapilioø sikrimas, <http://www.voruta.lt/%E2%80%9Ekalnapiuii%E2%80%9C-%E2%80%93110-metu/>, [prieiga per internet, fl r ta 2012 04 11].

min tos mon s, i-skyrus šEkran ō daugiau ar maffiau s kmigai dirba iki –iol ō didffioji dalis pramon s moni vis dar veikia ir neapleidffia auk-t pozicij Lietuvos ir Baltijos –ali rinkose, o kai kurios ir Europos mastu. TŲandien šKalnapilis ō tituluojasi moderniausia alaus darykla Baltijos –alyse; ji drauge su šVilniaus tauro ō darykla (2001 m. –ios dvi mon s prad jo jungimosi proces ir siliejo šDanish Brewery Group ō –eim) uffima antr j viet tarp Lietuvos gamintoj ir yra pirmaujantis lietuvi–ko alaus eksportuotojas¹³¹. AB šLinās ō –iandien yra didffiausia lin tekstil s gamintoja Lietuvoje ir Baltijos valstyb se, didffioji dalis produkcijos eksportuojama Europ , JAV ir kitas –alis¹³². AB šLietkabelis ō produkcija, laidai ir kabeliai, tiekiami Vakar rinkai; 1998 m. ia gaminami instaliaciniai laidai sertifikuoti Pranc zijoje, sertifikatais patvirtintas j atitikimas Europos –ali HD standart reikalavimams¹³³. Panev ffio stiklo fabrikas (dabar AB šWarta Glass Panev ffs ō) laikytinas didffiausia Pabaltijo statybinio stiklo mone¹³⁴. Nors –i moni pastatai neturi paveldo statuso, ta iau jau dabar kai kurios j savo istorij panaudoja savo produkcijos reklamavimui. Pavyzdffiui, šKalnapilis ō, flr. flemiau. Pla iusia prasme tai gali b ti vardinama ir kaip pramon s palikimo puosel jimas.

---

¹³¹ Gudas K., *PANEVĖŽYS nuo XVI a. iki 1990*, Panev ffs, p. 326.

¹³² Panev ffio prekybos, pramon s ir amat r mai, - *Aukštaitijos regionas*, Vilnius 2002, p. 140.

¹³³ Lietabelis AB, http://www.spec.lt/katalogas/imone/lietkabelis_ab_1028/ [prieiga per internet , ffi r ta 2012 04 11].

¹³⁴ Panev ffio stiklas, http://www.spec.lt/katalogas/imone/panevezio_stiklas_ab_4777/, [prieiga per internet , ffi r ta 2012 04 11].

3. Panevėžio miesto pramonės paveldo vertės

3.1. Įvadinės pastabos

Paveldo vertė yra viena esmini paveldosaugos kategorijų. Ji svarbi keliais aspektais. Visų pirma ji parodo, kas saugotina, t. y. laikytina paveldu. Objektas dėl jo vertingumo yra išskiriamas iš objektų masės ir identifikuojamas kaip vertybės potencialus paveldo objektas (tam, kad jis taptų ne tik potencialiu, bet ir tikru paveldu, jis dar turi būti autentiškas ir atitikti kitus kriterijus). Antra vertus, motyvuoja, kodėl paveldas saugomas. Paveldui priklausantis objektas tapatinamas su specifiniu paveldo vertybių lauku ir tos vertės tampa vidine, neatsiejama jo savastimi, dėl kurių jis ir yra saugomas. Tipinis ar juo labiau universali paveldo vertybių išskyrimas, anot paveldosaugos teoretiko Salvijaus Kulevičiaus, yra sifoninis uždavinys. Jis spektras nusidriekia nuo grieftai mokslinio iki subjektyviai estetinio ar simbolinio vertybių, nuo visai tautai svarbių vertybių iki savitų vienos bendruomenės veiksmų su paveldu¹³⁵. Visgi galima išskirti kelis vertybių tipologinius modelius, paplitusius Lietuvoje.

Oficialiosios paveldo vertės paprastai išdėstomos pagrindiniuose valstybiniuose paveldosauginiuose statymuose ar su jais susijusiuose teisiniuose aktuose. Lietuvos atveju tai būtų *Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas*. Jame vertės vadinamos kaip *vertingosios savybės* bei *vertingųjų savybių pobūdįs*. Pati vertingoji savybė aiškina kaip š kultūros paveldo objekto, vietovės, jos dalies ar elemento bruožas, vertingas etniniu, istoriniu, estetiniu ar moksliniu požiūriu¹³⁶. Taigi lyginai gali būti išskirtos 4 pagrindinės vertės: etninė, istorinė, estetinė ir mokslinė. Atitinkamai išskiriama 13 vertingųjų savybių pobūdžių: archeologinis, povandeninis, mitologinis, etnokultūrinis, architektūrinis, urbanistinis, feldynai, inžinerinis, istorinis, memorialinis, dailinis, sakralinis ir kultūrinis raiškis¹³⁷. Tokia oficiali vertybių samprata Lietuvoje buvo priimta nuo 2005 m., t. y. ministro statymo priemonėmis. Iki tol galiojo kiek kita vertybių tipologija. Kadangi dalis Panevėžio miesto pramonės paveldo objektų paveldu pripažinti dar iki 2005 m., tai ir jų vertės ne visada sutaps su išvardintomis. Laikotarpyje iki 2005 m. dominavo istorinė, architektūrinė, kraštovaizdinė, technologinė, techninė ir kitos vertės.

Į teorinį vertybių klausimą skirtas darbas visų pirma minėtinas Bernard M. Feilden ir Jukka Jokilehto darbas *Pasaulio kultūros paveldo vietos bei vietovių priežiūros gairės*. Tiesioginiai autoriai visas

¹³⁵ Kulevičius S., *Lietuvos paveldosaugos idėjiniai modeliai ir jų raiška praktikoje sovietmečiu*, Daktaro disertacija. Vilniaus universitetas, 2010, p. 29–32.

¹³⁶ Lietuvos Respublikos Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas, 2 straipsnis, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=320782, [prieiga per internetą, fiksuota 2012 04 26].

¹³⁷ Lietuvos Respublikos Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas, 3 straipsnis, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=320782, [prieiga per internetą, fiksuota 2012 04 26].

paveldo vertes suskirsto dvi grupes ó (1) kultūrinės ir (2) –uolaikiniai socialiniai bei ekonominiai¹³⁸. Kaip jie teigia, kultūrinės vertės yra subjektyvios ir priklauso nuo interpretacijos, o pastaroji ó nuo laikotarpio kada buvo sukurti. Kultūrinės vertės priskiriamos: tapatumo vertė ó ji remiasi objekto atpaflinimu ir pripaflinimu; santykinė meninė ar techninė vertė ó remiasi moksliniais tyrimais; retumo vertė ó remiasi statistiniais tyrimais. Tūuolaikinės socialinės bei ekonominės vertės kyla iš dabarties poreikių, o taip pat socialinės, ekonominės ir politinės sanklodos. Joms priskiriamos: panaudos, –vietimo, socialinės ir politinės vertės.

Tolesniam tyrimui bus svarbios tiek oficialiosios, tiek teorinės paveldo vertės. Pastarosios padės lengviau ufliuoti neoficialias paveldo vertes.

Pasak S. Kulevičiaus, galima išskirti kelis paveldo vertingumo lygmenis. Pirmiausiajam (mažiausiai vertingam) lygmeniui priklauso *palikimas* ó potencialus paveldas, kuris dar nepripaflintas paveldu ar neturi oficialaus paveldo statuso. Pagrindinis lygmuo apibrėžtinamas kaip *paveldas* ó visus paveldo kriterijus atitinkantis palikimas, kuriam suteiktas oficialus apsaugos statusas (priimta atsakomybė ufliuoti jo išsaugojimui) ar bent diskutuojama dėl galimos jo apsaugos. Aukštesni lygmenų vertingumo skalėje uflima *atminties vietos (ženklai)* ó tai svarbiausi paveldo objektai, kuri yra flinomi ir vertinami didesnės visuomenės dalies ar net visos visuomenės (pavyzdžiui, Trakų salos pilis). Vertingu laikomas gausus objektų (paveldo) skaičius, tačiau tik nedidelis jo dalis tampa išskirtinai reikšmingais atminties flenklais¹³⁹. Tūis tyrimas yra orientuotas į paveldo lygmens vertybes. Palikimo lygmens pramonės paveldas nėra analizuojamas, nes dar nėra išprstos problemos su vertingesniais objektais ó paveldu. O dėl atminties vietų ó de ja, tarp Panevėžio pramonės paveldo objektų tokių išskirtinių vertybių nėra.

3.2. Oficialiosios vertės

Panevėžio miesto pramonės paveldo vertės suvokiamos nevienareikšmiškai. Pirmiausia išskirtinos oficialiosios ir neoficialiosios vertės sampratos. Oficialiosias vertes turi tik Kultūros vertybių registrui traukti objektai. Tūos vertės yra nustatytos Lietuvos paveldo specialistų ir kartu su objektu saugomos Lietuvos Respublikos statymais. Pirmiausia jas ir aptarsime.

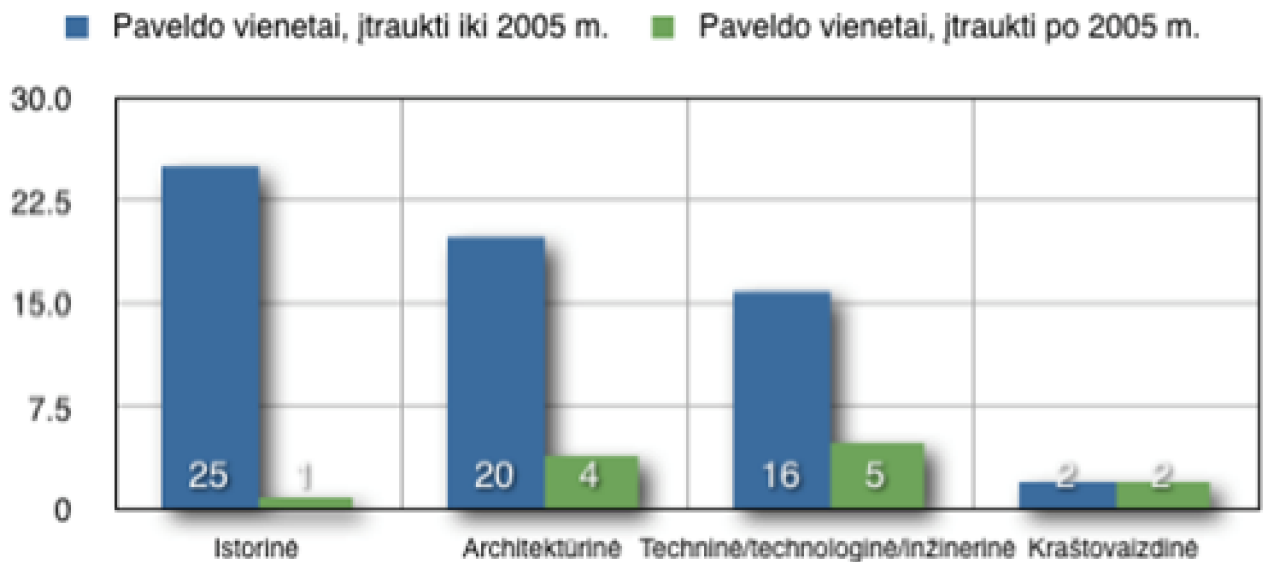
Lietuvoje architektūros paveldo sraai pradėti sudarinėti XX a. 8 de., tačiau pirmieji Panevėžio pramonės paveldo objektai į paveldo sraus traukti labai vėliai ó tik 1995 m. Kultūros vertybių

¹³⁸ Feilden B. M., Jokilehto J., *Pasaulio kultūros paveldo vietų bei vietovių priežiūros gairės*, Vilnius, 1998, p. 20.

¹³⁹ Kulevičius S., *Lietuvos paveldosaugos idėjiniai modeliai ir jų raiška praktikoje sovietmečiu*, Daktaro disertacija. Vilniaus universitetas, 2010, p. 29 ó 32.

registravimo metu yra traukti atitinkami Panevėžio miesto pramonės paveldo kompleksai ar objektai (fl. 1 pried.). Jei skaičiuotume kiekvieną statinį atskirai būtų net 37. Deja, vertės oficialiuose surašuose priskiriamos nenuoskeldi: kai kuriais atvejais visam kompleksui priskiriama bendra vertė ar vertės, kitais atvejais kiekvienas komplekso elementas turi savo atskirą vertę ar vertes. Be to, objektai traukti tiek iki 2005 m., tiek ir vėliau: primintina, kad 2005 m. dėl statymų pasikeitimo pakito ir vertės apibrėžtis. Kita vertus, vienam kompleksui ar objektui gali būti priskiriama tiek viena, tiek kelios vertės. Dėl šių priežasčių priskirtas vertes palyginti yra gana sudėtinga. Todėl bus analizuojama ir lyginama pagal laikotarpius iki ir po 2005 m.

Iki 2005 m. buvo traukti 24 paveldo vienetai. Istorinė vertė buvo priskirta visiems 24 objektams, architektūrinė – 20 (ji nepriskirta siaurojo geležinkelio šnėstuliniams bei rangai), techninė, technologinė – 16 (ji priskirta statiniams, kuriuose yra išlikusi technologinė ranga, arba objektams, kurie patys yra technologinė ranga, pvz., semaforas), kraštovaizdinė – 2 (priskirta tik geležinkelio ruožui ir jo transporto reguliavimui skirtai rangai). Tam laikotarpiui šlyginai galima priskirti ir Konservatorių fabriko tvorę. Svarbiausi 8-ojo komplekso pastatai registravo buvo traukti 1999 m., tačiau 2008 m. jam priskirtas dar vienas objektas – tvora. Pastatai tvorai buvo priskirtos nebe šnėnaujosios vertės (pagal 2005 m. statymus), o šnėnosios, analogiškos 1999 m. trauktam objektui. Šios vertės buvo istorinė ir architektūrinė (fl. 1 diagrama).

1 diagrama. Oficialiosios paveldo vertės, priskirtos Panevėžio miesto pramonės paveldo objektams. Sudarė: darbo autoras.

Po 2005 m. traukta 12 paveldo vienetų (apie vieną išimtį fl. aukščiau). Inžinerinė vertė priskirta 5 objektams (visi priklauso Siaurojo geležinkelio kompleksui), architektūrinė – 4 (priskirta visiems

statiniams, išskyrus Siaurojo geležinkelio stacijas), kraštovaizdiniui 2 (priskirta vadinamam), istoriniui 1 (žr. 1 diagramą).

Palyginus abu periodus matyti tam tikri pakitimai vertėse. Iki 2005 m. kiekvienas pramonės paveldo objektas traktuotas kaip istorijos liudinininkas, po 2005 m. –ia vertė šnebesim tytao ir ji priskirta tik reikšmingiausiems objektams. Kraštovaizdiniui vertė pirmą priskirta horizontalioms dominatoms (geležinkelio ruožams), vadinamam vertikalioms dominatoms (vadinamam). Techniniai ir technologiniai vertės buvo pervadintos infinerin (tai tik dar kartą patvirtina 1 skyriuje aptartą –i savokartimum ar persidengimą). Be to, pastarosios vertės priskyrimas išduoda, kad išlikęs ne tik statinys, bet ir jo technologinis ar infinerinis rangas. Iša–tuoni kompleksas ar objektas rangas yra išlikusi tik dvejuose (technologinis vertė yra priskiriama ir Panevėžio vandens malūnui, tačiau tai netikslus priskyrimas, nes ten jokios išlikusios rangos nėra).

3.3. Neoficialiosios vertės

Neoficialiosios vertės –iame darbe suprantamos kaip pavadinimai, ne specialistai, paveldui priskiriamos vertės. Jos gali sutapti arba nesutapti su oficialiosiomis vertėmis; –i vertės buvimas ar nebuvimas parodo, kiek paveldas yra aktualus vietos bendruomenei; o –i vertės pobūdis, gali padėti priimti naudingiausias sprendimus dėl paveldo pritaikymo. Tyrimas vertės tyrime siekia išsiaiškinti išsakyti anketas. Panevėžio gyventojų apklausa leido susidaryti tikslesnį vaizdą, kaip miestiečiai laiko pramonės paveldu ir kaip jį vertina ar ne. (žr. 1 lentelę /7 priedo 21 kl.)

Pradedant nuo klausimo, ar panevėžiai apskritai vertina pramonės paveldą. Buvo uždėtas klausimas „Ar jūs didžiuojate išlikusiais Panevėžio pramonės paveldo objektais?“. Kiek daugiau nei pusė apklaustųjų panevėžiai (59 proc.) didžiuojasi savo miesto pramonės paveldu, t. y. jį laiko vertybe. Deja, jų argumentacija, kodėl didžiuojamasi, yra gana vienoda – teigiama, kad tai yra Panevėžio istorijos dalis (šNes jie primena senus laikus, šTod, kad bet koks istorinis paveldo objektas pasako apie Panevėžio istoriją, šJie garsina miestą, šTai istorija, kuri verta pagarbos). Tačiau negalima kategoriškai teigti, kad miestas pramonės objektus tapatina tik su miesto istorijos puoselėtojais, analizuojant atsakymus pasitaikė ir sentimentalesni atsakymai, (šMan panevėžio konservų fabrikas yra labai graflus, šBūtina išsaugoti miesto veidą, šMiestas man brangus su savo plusais ir minusais, šGimtasis miestas visada yra mylimas, šEsu ta, kuri dar puikai atsimenu, kaip atrodė –is pramonės paveldas prieš 20 metų, noriu, kad po 20 metų ten būtų gyvenimas). Taigi –iam paveldui priskiriama istorinė vertė. Tai iš esmės sutampa su oficialiosiomis vertėmis – pramonės paveldas yra

istorijos liudininkas. Likusioji dalis (41 proc.) –io palikimo nelaiko vertybe. Motyvas ó tai t ra apgriuv (36 proc. neigia objekt vertingum argumentuodami, 5 proc. daflniausiai mokyklinio amffiaus atsakov pasirinkimo neargumentuoja) ar miesto kra–tovaizd d ankantys pastatai. Verta pamin ti domesnius neigiamus atsakymus, (šNe, manau pirma reikia tuos objektus atgaivinti tam, kad jais didffiuotis, griuv siai niekam ne dom sō, šLik tik apgriuv pastataiō, šTod l, kad atrodo apgail tinaiō, šJie jau sunaikintiō, šJie labai apleisti, daro g d miestuiō). O ia jau i–ry–k ja kardinalus i–siskyrimas su oficialiosiomis vert mis. Specialist paveldas laikomas vertinga miesto kra–tovaizdffio dalimi (flr. 1 diagram), o visuomen atvirk–iai ó kad jis menkina miesto vaizd . Tik tina, kad problema ia yra ne pramon s paveldo statini (pavyzdffiui, kamin , v jo mal n) dominavimas kra–tovaizdyje (j škra–tovaizdi–kumasō), bet bloga j b kl , kuri b tent ir ter–ia miest . Toki prielaid patvirtina atsakymai kitus anketos klausimus.

Siekiant gauti kuo tikslesnius atsakymus d l miesto pramon s paveldo vertingumo, buvo ufduotas dar vienas klausimas ó šAr reikia saugoti Panev ffio pramon s paveld ?ō. Atsakym – klausim statistika nustebino, nes ji gerokai skyr si nuo atsakymo klausim apie didffiavim s . Beveik visi apklaustieji (97 proc.) pasisak , jog miesto pramon s paveld reikia saugoti (o kad –iuo paveldu didffiuojasi, teig tik 59 proc.). Ir saugoti tod l, kad jis garsina miest ir suteikia jam i–skirtinumo. (domesni atsakymai pastar j klausim : šKad jis i–likt dar kelioms kartomsō, šNes tai paveldas, bet jis turi b ti tinkamai sutvarkytasō, šNes jis anks iau garsino Panev ffio miest ō, šTai yra istorin s savyb sō). Tokie duomenys ver ia perinterpretuoti atsakymus auk–iau pateikt klausim . Pramon s paveldas yra ne itin vertinamas ne d l savo špramoni–kumoō, o blogos b kl s. Taigi pramon s paveldo b kl s pager jimas ko gero padidnt ir besididffiuojan i –iuo plikimu skai i . Visuomen s vertinamas objekto vizualumas, o ne jo švidin sō istorin s, mokslin s ar kitos savyb s.

Vertingiausiais yra laikomi v jo mal nai, siaurasis geleffinkelis, platusis geleffinkelis ir šKalnalilisš su šEkranioō gamykla. Toliau seka tokie pramon s objektai, kaip Konserv fabrikas, Spirito ir mieli fabrikas, Muilo fabrikas, Cukraus fabrikas ir t. t. Nei vienam apklaustajam nekilo abejon s, kad v jo mal nai ir siaurasis geleffinkelis yra paveldas. D l kit objekt b ta abejoni , pavyzdffiui, nors 83,3 proc. plat j geleffinkel laiko daugiau ar maffiau svarbiu, 16,7 proc. mano, kad tai i–vis n ra paveldas (flr. 1 lentel). Toks visuomen s i–sakytas vertinimas leidffia susidaryti dalin vaizd , kokie pramon s objektai visuomenei svarbiausia. Bandant interpretuoti kod l b tent v jo mal nai ir siaurasis geleffinkelis panev ffie iams yra svarbiausias galima akcentuoti, kad Panev ffys buvo laikomas mal n miestu, taip pat i–lik du v jo mal nai pasitinka vos vaffiavus miest (nuo Vilniaus pus s). Siaur j geleffinkel panev ffie iai vertina, kaip nacionalin vertyb ir jo pritaikym –iandienai. Apibendrinant gautus duomenis matyti, kad dalis gyventoj neskiria sovietinio pramon s

palikimo nuo istorinio. Tai galima pateisinti, kad sovietmet visuomen prisimena geriau ir vertina labiau tai su kuo jie buvo susid r ar buvo integruoti. Taip pat pagal atsakym pasirinkim galima manyti, kad visuomen labiau vertina tuos objektus, kurie –iai dienai vis dar vykdo koki nors veikl .

1 lentelė. Visuomen s nuomon : Panev ffio miesto pramon s paveldo objektai pagal svarb .
Sudar : darbo autor pagal atsakym anket duomenis.

Komplekso/objekto pavadinimas	Labai svarbus	Mažiau svarbus	Svarbus	Iš dalies svarbus	Nesvarbus	Tai nėra pramonės paveldo objektas
Vėjo malūnai	58.3 %	0.0 %	8.3 %	25.0 %	8.3 %	0.0 %
Siaurasis geležinkelis	41.7 %	8.3 %	33.3 %	16.7 %	0.0 %	0.0 %
Platusis geležinkelis	16.7%	16.7 %	16.7 %	33.3 %	0.0 %	16.7 %
„Kalnapilis“	16.7 %	8.3 %	25.0 %	41.7 %	0.0 %	8.3 %
„Ekranas“	16.7 %	8.3 %	0.0 %	33.3 %	16.7 %	25.0 %
Konservų fabrikas	16.7 %	0.0 %	25.0 %	50.0 %	0.0 %	8.3 %
Spirito ir mielių fabrikas	8.3 %	8.3 %	16.7 %	25.0 %	16.7 %	25.0 %
Muilo fabrikas	0.0 %	33.3 %	16.7 %	25.0 %	0.0 %	25.0 %
Cukraus fabrikas	0.0 %	16.7 %	0.0 %	50.0 %	8.3 %	25.0 %
„Lietkabelis“	0.0 %	0.0 %	25.0 %	33.3 %	8.3 %	33.3 %

Apibendrinant, visuomen s parmon s paveldui priskiriamos vert s skiriasi nuo oficiali j . Sutampa tik istorin vert . Kra–tovaizdin vert atmetama (tampa antivertybe) d l blogos pa i objekt b kl s. Kaip savitos visuomenei aktualios (neoficialiosios) vert s i–skirtinos tapatumo (suteikia miestui i–skirtinum), šreklamin ÷ (garsina miest) ir b kl s (kad pramon s paveldas b t vertinamas, jis turi b ti geros b kl s) vert s. Visgi nors visuomen ir vertint pramon s paveld , santykis su juo yra atsainus ó ji linkusi vertinti tik jau šparuo–tusõ ir šgrafliusõ paveldo produktus, neprisiimdama sau joki didesni sipareigojim d l jo puosel jimo. Nors i– anket atakym atsiskleidffia, kad visuomen yra nepatenkinta pramon s paveldo apsaugos situacija (taip teigia 95 proc. respondent ir tik 3 proc. sako kad situacija tenkina) (fr. 7 priedo, 14 kl.) ta iau ji nelinkusi prisiimti sau sipareigojim ó pareiga ir atsakomyb ufl pramon s paveldo puosel jim yra šnumetamaõ daugiausia savivaldybei. klausim šKas tur t pasirinkinti –io paveldo i–saugojimu?õ atsakyta, kad tuo turi pasirinkinti savivaldyb (54 proc.), valstyb (35 proc.), savininkai (39 proc.) ir tik 12 proc. teig , kad tuo turi pasirinkinti miesto visuomen . (fr. 7 priedo, 17 kl, pastaba: atsakant klausim buvo galima pasirinkti daugiau negu vien atsakym).

3.4. Kritinis vertinimas

Privalu pabr fti, kad priskirtos vert s netampa argumentu pramon s paveldo puosel jimuo. Oficialiai propaguojamos vert s lyg ir leist manyti, kad visi pramon s paveldo objektai sulaukia

tinkamos prieffli ros. Daugelis Panev flio pramon s paveldo objekt yra vietin s reik–m s. Ta iau keletas j ó Muilo fabrikas, Cukraus fabrikas, Konserv fabrikas ó vertingi ir regioniniu lygmeniu¹⁴⁰. Ta iau nepaisant objekto reik–m s, jie visi nesusilaukia tinkamos prieffli ros. Vienintele i–imtimi b t tik Siaurasis geleffinkelis ó jis susilaukia deramo d mesio ir puosel jimo. Tš pavyzdys rodo, kad paveldo objektai gali b ti vertinami ir prffli rimi tinkamai. Miesto visuomen , net ir visos Lietuvos pilie iai suvokia siaurojo geleffinkelio pramonin paveldosaugin vert , pastarasis turi nacionalin vert¹⁴¹. Lietuvos paminkl direktoriaus pavaduotojas siaur j geleffinkel traktuoja, kaip vienintel –iai dienai pramon s paveldo objekt .

Oficialiai deklaruojamos Panev flio pramon s paveldo vert s grindffiamos vien faktiniais argumentais. Taip i–kyla istorin , architekt rin ir kitos vert s, ta iau moralin vert neįjuntama. Oficialiai skelbiamos vert s skatina didffluotis mieste i–likusiu palikimu, ta iau vaik–tant po miesto centr , stebina tikroji (reali) objekt b kl . fivelgiant apleistus, gri van ius objektus tikrai nesimato nei istorin s, nei architekt rin s ar kitos vert s. Tuomet kyla klausimas ó kam deklaruoti oficialias vertes, jeigu objektai neatspindi j ? Per–asi i–vada, kad statymai para–yti, savininkai supaffindinti su s lygomis, ta iau joki veiks m norint atskleisti –ias vertes niekas nesiima. Juk neufftenka popieriuje sura–yti kuo kiekvienas objektas vertingas, nes –iai dienai b tent tokia situacija ir yra. Tod l negalima kaltinti visuomen s, kad ji nevertina miesto istorij liudijan i pramon s objekt . Kalbant su miesto paveldosaugos specialistais susidar sp dis, kad niekas konkre iai nefflino kas k turi daryti, kuri organizacija ar skyrius turi saugoti ar r pintis objekt apsauga¹⁴². Paveldosaugin s institucijos daffniau pasineria politikavim ir kalt s vieni kitiems primetin jim , negu imasi reali veiks m . Panev flio miesto savivaldyb s kult ros paveldo skyriaus ved ja Loreta Pa–kevi ien piktinasi Lietuvos Paveldo Departamento vadovo Ar no Umbraso neveiksnumu. Pastaroji staiga turi teis nubausti savo pareig nevykdan i savinink . Kita vertus A. Umbrasas parei–k , kad kult ros paveldo skyrius tik imituoja paveldo saugojim¹⁴³. Ta iau abu specialistai vieningai teigia, kad esama valstyb s politika visi–kai neskiria d mesio paveldo saugojimui ir tausojimui. L. Pa–kevi ien ó šViskas kas padaryta su paveldiniais pastatais mieste, yra asmeniniai verslinink interesai ir sisavintos ES l –osó¹⁴⁴

¹⁴⁰ Konserv fabriko saugojimo statusas, <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?MC=20896&lang=lt>, [prieiga per internet , ffi r ta 2012 04 15].

¹⁴¹ Siaurojo geleffinkelio saugojimo statusas, <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?MC=21898&lang=lt>, [prieiga per internet , ffi r ta 2012 04 15].

¹⁴² Intervi su Panev flio miesto savivaldyb s, kult ros paveldo skyriaus ved ja L. Pa–kevi iene, 2012 05 21. Atliko L. Abukauskait .

¹⁴³ Intervi su Kult ros paveldo departamento, Panev flio teritorinio padalinio ved ju A. Umbrasu 2012 05 22. Atliko L. Abukauskait .

¹⁴⁴ Intervi su Panev flio miesto savivaldyb s, kult ros paveldo skyriaus ved ja L. Pa–kevi iene, 2012 05 21. Atliko L. Abukauskait .

Kita vertus, patys statymai, kurie yra ypač griežti pritaikymo projektams, stabdo idėjas. Objektai toliau nyksta ir jų priežiūra paliekama savininkų valiai. Pastarieji nuo atsakomybės bėga prisidengdami lėšų kumu, o savivaldybės institucijos neturi galios įpirkti neprižiūrimus objektus¹⁴⁵. Apmaudu, kad nepaisant pramonės paveldo statiniai yra saugomi ir vertinami tik statyminiame lygmenyje.

Problema ir tai, kad miesto visuomenė tik iš dalies tapatinasi su pramonės paveldu ir atsakomybę perkeliama savivaldybei. Tačiau galbūt pati savivaldybė turėtų ugdyti tokią visuomenę, kuri gerbtų pramonės paveldo objektus ir juos išvengtų ne kaip miestą darkančius griuvsius, o kaip miesto istoriją. Būtent tokioje visuomenėje, kuri laikys save tapia miesto istorijai ir jos palikimui (paveldui), atsirastų motyvacijos puoselėti praeities palikimą.

---

¹⁴⁵ Interviu su Panevėžio miesto savivaldybės, kultūros paveldo skyriaus vedėja L. Paškevičiene, 2012 05 21. Atliko L. Abukauskaitė.

4. Panevėžio miesto pramonės paveldo panauda: situacija ir galimybės

4.1. Dabartinės paveldosauginės situacijos analizė

Norint pereiti prie kito tyrimo uždavinio – pramonės paveldo panaudojimo galimybių – būtina detaliai išanalizuoti esamą Panevėžio miesto pramonės paveldo ir požiūrio į jį situaciją.

Priklausomybė (savininkai, valdytojai). Tylo aspekto atskleidimui pasunkina tai, kad informacija apie statinių savininkus nėra viešai prieinama. Toks pavyzdys būtų buvusio konservų fabriko savininkų klausimas. Viešai spaudoje deklaruojama, kad saugomas objektas priklauso Šjungtiniam duonos centrui¹⁴⁶, nors bendraujant su savivaldybės atstovais paaiškėjo, kad pastatas visgi jau priklauso bankui¹⁴⁷. Septyni iš aštuoni pramonės paveldo objektai priklauso privatiems asmenims ar monumams ir tik siaurojo geležinkelio objektai valstybei. Pastarjį valdo viešoji staiga šAukštaitijos siaurasis geležinkelis.

Geografinis išsidėstymas. Panevėžio pramonės paveldo kompleksai/objektai išsidėstę miesto centre ir jo apylinkėse. (Konservų fabrikas – Kranto g. 12, cukraus fabrikas – Monių g. 22, muilo fabrikas – Staniūnų g. 1, spirito ir mielių fabrikas – Respublikos g. 82, vandens malūnas – Kranto g. 24, vėjo malūnai – Ramygalos g. 111a. ir Ramygalos g. 121 a., siaurojo geležinkelio kompleksas – Geležinkelio g. 23). (f. 2 pried.). Toliausiai nuo miesto centro yra nutolęs siaurojo geležinkelio kompleksas. Kiti miesto pramonės objektų išsidėstymas turėtų būti pagrindinis argumentas pritaikymo klausimams. Puiki dislokacijos vieta didina objektų vertingumą, kita vertus – pritaikymas ar bent jau restauravimas – atspindėtų miesto istorinį veidą. Pačiame miesto centre esantis konservų fabrikas, šikrės deiniujame Senvagės laite atvykusiems miesto sveikams, o ir paties miestiečiams leidžia pastebėti ryškų kontrastą tarp idealiai sutvarkytos senvagės, greta esančio prabangaus šRomantiškos viešbučio ir apleisto, nesaugomo pramonės paveldo objekto.

Būklė. Paveldosaugoje tradiciškai išskiriami 5 paveldo būklės lygmenys:

- 1) gera – objekto fizinis ir estetiškas pavidalas yra beveik nepažeistas, nėra jokios sunykimo grėsmės;
- 2) patenkinama – atskiri objekto elementai yra pažeisti, tačiau jie patenkinamai nekeltą didesnės grėsmės objekto išlikimui;

¹⁴⁶ Apleistas fabrikas tampa pavojū kelianiu monstru, <http://verslas.delfi.lt/realestate/apleistas-fabrikas-tampa-pavoju-kelianciu-monstru.d?id=17073404>, [prieiga per internetą, fiksuota 2012 05 12].

¹⁴⁷ Interviu su Panevėžio miesto savivaldybės architektūros ir urbanistikos skyriaus vedėju S. Matuliu ir kultūros paveldo skyriaus vedėja L. Paškevičiene, 2012 05 21 ir 24. Atliko L. Abukauskaitė.

- 3) bloga ó objektas ar atskiri jo elementai yra pafleisti ir –ie pafleidimai jau kelia gr sm objekto i–likimui;
- 4) avarin ó objekto fizin b kl yra labai bloga ir, jei artimiausiu metu nebus imtasi konservavimo ar kit apsaugos priemoni , jam gresia sunykimas;
- 5) griuv siai.

Tyrimo metu buvo atlikta vis a–tuoni kompleks ir objekt fizin apfli ra ir vertinta j b kl . Rezultatai nenudfiugino. Geros b kl s yra 2 objektai (siaurojo geleffinkelio kompleksas ir muilo fabrikas), patenkinamos b kl s 3 objektai (abu v jo mal nai ir cukraus fabrikas), blogos b kl s 1 (spirito ir mieli fabrikas) ir avarin s taip pat 1 (konserv fabrikas). Vandens mal nas, nors jis pagal registr priskiriamas paveldo objektams, ta iau yra visi–kai perstatytas ó jo vietoje stovi modernus pastatas. Tod l jo vertinti pagal paveldosaugos kriterijus ir b kl s skal negalima.

Abu v jo mal nai ir cukraus fabrikas yra patenkinamos b kl s ó j i–orinis vaizdas byloja apie yrimo prasid jim , ta iau flvelgiant objekto visum nematyti blog jimo. Muilo fabrikas ir siaurojo geleffinkelio kompleksas geros b kl s ó tai byloja j pritaikymas ir nuolatinis naudojimas –iandienos veiklai. Spirito ir mieli komplekso lik pastatai ó blogos b kl s, delsimas sustabdyti ar panaikinti yrimo prieflastis objekt artina prie objektas art ja prie avarin s b kl s. Konserv fabrikas yra avarin s b kl s. Yran ios ir krentan ios fasadini sien plytos, lang nebuvimas, perdang yrimas akivaizdus. (flr. 3 pried).

^{TM}andien kriti–kiausioje situacijoje yra buv s Konserv fabrikas (flr. 3 priedo iliustracij nr. 1). Didingas pastatas, pa iame miesto centre uflkaltais, i–dauffytais langais, trupan iomis sienomis ir pilna teritorija –iuk–li . Pastatas priklauso priva iam savininkui ir n ra priffi rimas. Susidaro sp dis, kad savininkai tiesiog nori paveldo objekt palikti savaime sunykti, o ne imtis jo restauravimo ar pritaikymo naujai paskir iai. Ne geresn s b senos yra Spirito fabriko i–lik pastatai (flr. 3 priedo iliustracij nr. 4) Pastatai plyname lauke st kso jau pora met . Priklausantys savivaldybei, j b kl ir vert taip pat neatspindi oficialiai skelbiamos. Oficialiais duomenimis –ioje teritorijoje fladama steigti urbanistikos centr , nauj gyvenam j nam kvartal ¹⁴⁸. Sprendimas tikrai daug fladantis ir naudingas Panev flio miestui. Ta iau projekte niekur n ra ufsimenama apie esamus pramon s paveldo s ra–uos traukt pastat likim . Ar jie tur t b ti inkorporuoti novatori–k gyvenam j nam kvartal , ar nugriauti?

Geresn s b kl s yra tie statiniai, kuriuose tebet siama gamybin veikla. Tai Muilo fabrikas ir Siaurojo geleffinkelio kompleksas (flr. 3 priedo iliustracijas nr. 3 ir 8). Savininkai ne tik r pinasi savo

¹⁴⁸ Panev flio b st rinkoje ó i–si–ok lis, <http://www.sekunde.lt/panevezio-naujienos/panevezio-busto-rinkoje-%E2%80%93-issisokelis/>, [prieiga per internet , ffi r ta 2011 05 12].

veikla, bet daugiau ar mažiau ir teritorijos, statinių priedėliai. Tai grupei priskirtinas ir buvęs vandens malnas. Tiesa, išmalno likęs tik pavadinimas, o pats pastatas yra visiškai perstatytas. Bet galima teigti, kad tai yra geriausias būklės objektas, bet klausimas, ar jį apskritai galima vadinti paveldu.

Ne pavyzdinis būklės ir miesto simbolius pretenduojantys vėjo malnai, kurie pasitinka vaffiuojant Panevėly (nuo Vilniaus pusės) (flr. 3 priedo iliustracijos nr. 6 ir 7). Malnai priklauso privatiems asmenims, jų sienos apirusios, apsilupinėjusios ir nekelia estetinio pasigerėjimo.

Likusių miesto pramonės objektų būklė stabili. Nors norėtisi, kad visi objektai susilaukt tinkamos priežiūros, tačiau tam gyvendinti reikia didelių pastangų ir neįfinancuoti turėtų imtis. Kita vertus tinkamai nepritaikius esamų objektų ar galime stabilizuoti jų būklę ilgesniam laikui.

Apibendrinami nesuklysimė pasakydami, kad tokia situacija yra kritinė. Tai pripažįsta ir paveldosaugos specialistai, Kultūros paveldo skyriaus vedėja Loreta Paškevičienė ir Architektūros ir urbanistikos skyriaus vedėjas Saulius Matulis¹⁴⁹. Arnas Šimėnas teigia, kad Panevėlio pramonės paveldas yra šūsųspardytas ir netekęs vertės¹⁵⁰. Tai keli ne vieną problemą. Viena jų – estetinė. Didesnioji pramonės paveldo objektų dalis išsidėstę pačiame miesto centre ir savo išvaizda jie doko miesto vaizdą. Kita – gėsmės. Nuo Konservų fabriko fasadinės sienos krentančios plytos keli gėsmės praeivių ar teritorijai patekusi žmonėms sveikatai ir gyvybei. Trečia – vertybinė. Kaip atskleidė 3 skyriuje atliktas tyrimas, bloga paveldo būklė apsunkena jo pripažinimą ir vertinimą.

Kas dėl to kaltas? Pagal statymų visumą pirma yra atsakingi paveldo objektų savininkai. Tačiau kaltas tenka ir kontroliuojančioms institucijoms. Savivaldybės atstovai teisinasi, kad lėšų trūkumas, statymų grieftumas ir savininkų abejingumas trukdo sustabdyti sparčią yrimą¹⁵¹. Tačiau siaurojo geležinkelio atvejis rodo, kad jeigu pradėtume vertinti savo istorinį palikimą, jo būklę galima išsaugoti nesunkiai.

Dabartinė panauda ir vizijos. Dabartinė Panevėlio miesto pramonės paveldo kompleksų/objektų panauda, vertinant iš paveldosaugos perspektyvų, vertintina nepatenkinamai. Išskyrus tuos kompleksus/objektus, kuriems visiškai nenaudojami yra keturi objektai (konservų fabriko pagrindinis pastatas, spirito ir mielių komplekso likę pastatai, abu vėjo malnai). Iš dalies naudojamas tik cukraus fabrikas, naudojami šdu pramonės paveldo objektai (muilo fabrikas ir siaurojo geležinkelio kompleksas). Paskirti turintys objektai yra naudojami išimtinai cukraus fabrikas teikia sandėliavimo paslaugas, Muilo fabrikas vykdo muilo gamybą, siaurasis geležinkelis vykdo edukacines

¹⁴⁹ Interviu su Panevėlio miesto savivaldybės, architektūros ir urbanistikos skyriaus vedėju S. Matuliu ir kultūros paveldo skyriaus vedėja L. Paškevičiene, 2012 05 21 ir 24, atliko L. Abukauskaitė.

¹⁵⁰ Interviu su Juozo Urbio visuomeninės minties ir kultūros centro vadovu A. Šimėnu, 2012 05 23, atliko L. Abukauskaitė.

¹⁵¹ Interviu su Panevėlio miesto savivaldybės, architektūros ir urbanistikos skyriaus vedėju S. Matuliu ir kultūros paveldo skyriaus vedėja L. Paškevičiene, ir su Kultūros paveldo departamento Panevėlio teritorinio padalinio vedėju A. Unbrasu, 2012 05 21 ir 24, atliko L. Abukauskaitė.

ir muziejines veiklas. Teisa, b ta grandiozini id j d l nenaudojam objekt pritaikymo. Miesto architekt ros ir urbanistikos skyriaus ved jas S. Matulis atskleid kadaise buvusius planus dabartin je buvusio Spirito ir mieli fabriko teritorijoje rengti urbanistin miesto centr ó gyvenam j nam kvartal , prekybos centr , netgi papl dim . T yb komplekso objektus, trauktus Kult ros vertybi registr , ketinta rengti alaus varykl ¹⁵². Ta iau visi si lymai dabar dulka stal iuose, nes n ra iniciatyvos ar l – joms gyvendinti. D l tos pa ios, finansin s, prieflasties sunyko ir grandiozin urbanistinio centro Spirito ir mieli fabrike id ja. Teritorija iki –iol n ra panaudota. Tad daugelis objekt paliekami nykti, o specialistai uflmerkia akis, kalt versdami savininkams¹⁵³. Kita vertus L. Pa–kevi ien , Panev flio savivaldyb s kult ros paveldo skyriaus ved ja, taip pat parei–k , kad valstyb gal t i–pirkti gri van ius objektus ir juo panaudoti, ta iau Lietuva tam yra ekonomi–kai per silpna valstyb : restauravimas kainuoja brangiau negu nauj pastat statymas¹⁵⁴.

Kiti pavyzdffiai. V jo mal nai taip pat yra nei–naudota galimyb . Ank– iau viename i–j veik s restoranas uffsidar , o gretimame mal ne veikusi zoo preki parduotuv l taip pat bankrutavo. Savivaldyb s atstovai teigia buvus plan atgaivinti juos ir rengti miesto muziej , graffinti mal nams sparnus. O gal b t imti pavyzd i–mal n panaudos T yduvoje¹⁵⁵. Konserv fabrikas, esantis pa iame miesto centre ant senvag s –laito, priklausantis bankui yra susilauk s daugiausiai id j . ia nor ta kurti moksleivi r mus¹⁵⁶. Pasak visuomenininko ir J. Urb–io visuomenin s minties ir kult ros centro vadovo Arno Sim no ó jaunim reikia supaffindinti su paveldu. šJaunoji karta turi i–mokti vertinti miesto praeit , nes jeigu paveld paliksime senajai kartai, kas i–jo liks, kaip ilgai jis bus vertinamas¹⁵⁷. Ta iau visos savanori–kos visuomenin s id jos b tent konserv fabriko atffvilgiu atsimu–a statym sien . Objekto visi–kai negalima keisti ar reformuoti jo strukt ros i–d stymo. Visa aplinka ir papildomi komplekso statytiniai turi likti autenti–ki ó ai–kina L. Pa–kevi ien , kuri taip pat nor t , kad objektai b t naudojami visuomeniniais tikslais¹⁵⁸. Pana–i situacija ir su Cukraus fabriku. sp dingas raudon plyt pastatas nesulaukia konkretesn s, jo vert atspindin ios panaudos, nors gal t atgaivinti savo ankstesn , cukraus gaminimo veikl .

¹⁵² Interviu su Panev flio miesto savivaldyb s, architekt ros ir urbanistikos skyriaus ved ju S. Matuliu, 2012 05 24, atliko L. Abukauskait .

¹⁵³ Interviu su Panev flio miesto savivaldyb s, architekt ros ir urbanistikos skyriaus ved ju S. Matuliu ir kult ros paveldo skyriaus ved ja L. Pa–kevi iene, ir Kult ros Paveldo departamento Panev flio teritorinio padalinio ved ju A. Unbrasu, 2012 05 21 ó 24, atliko L. Abukauskait .

¹⁵⁴ Interviu su Panev flio miesto savivaldyb s kult ros paveldo skyriaus ved ja L. Pa–kevi iene 2012 05 21, atliko L. Abukauskait .

¹⁵⁵ Interviu su Panev flio miesto savivaldyb s kult ros paveldo skyriaus ved ja L. Pa–kevi iene 2012 05 21, atliko L. Abukauskait .

¹⁵⁶ Interviu su Juozo Urb–io visuomenin s minties ir kult ros centro vadovu A. Sim nu, 2012 05 23, atliko L. Abukauskait .

¹⁵⁷ Interviu su Juozo Urb–io visuomenin s minties ir kult ros centro vadovu A. Sim nu, 2012 05 23, atliko L. Abukauskait .

¹⁵⁸ Interviu su Panev flio miesto savivaldyb s kult ros paveldo skyriaus ved ja L. Pa–kevi iene 2012 05 21, atliko L. Abukauskait .

Geriausiai išlaikyti ir pritaikyti objektai – Muilo fabrikas ir siaurasis geležinkelis. Objektai naudojami pagal paskirtį. Susilaukia tinkamo vertinimo ir išvengia nykimo. Tiesa, naudojami gali būti ne tik statiniai ar teritorijos, bet ir pramonės paveldo vaizdis. Paveldas, kaip nematerialus produktas vartojamas gana dažnai. Reklamose akcentuojama sena praeitis, gilios tradicijos ar istorinė sėkimo vieta. Kai reklaminiais tikslais akcentuojami realūs ar sukurti faktai, dažnai neminima, kad neliko pirminei struktūrai – materialaus paveldo. Savo praeitimi besididžiuojanti mon – šRomantic – o viebutis Panevėlyje. Jo tinklapyje viešinama, kad viebutis šis rengtas buvusiame pirmajame Pabaltijyje mechaniniame malūne, statytame 1848m.¹⁵⁹. Akcentuojamas vandens malūnas tikrai egzistavo ir yra trauktas Lietuvos Respublikos kultūros vertybių registrui. Dokumentaliai viebutis gali didžiuotis sena ir turtinga vietos istorija, tačiau vandens malūnas faktiškai nėra išlikęs. Ir viebutio teritorijoje nėra jokių technikos darinių, kurie būtų apie kadaise čia egzistavusį vandens malūną. Tad galima teigti, kad abi monės viešai propaguojamos savo senovę, paveldin reikšmę visai tai naudoja tik reklaminiais tikslais iš dalies neturint jokių konkrečių paveldo objektų, patvirtinančių realų paveldo egzistavimą.

Specialistų ir visuomenės požiūriai. Kalbant su specialistais, visų pirma išryškėja konfrontacija tarp dviejų paveldosauginių institucijų – KPD Panevėžio teritorinio padalinio ir Panevėžio miesto savivaldybės kultūros paveldo skyriaus paveldosaugos specialistų. Jos turėtų dirbti dėl to paties tikslo – saugoti paveldo objektus ir atgaivinti juos. Konfrontacija pasireiškia šiuo ir svarstytinu klausimu neišsprendimu. Savivaldybė neturi galiojimo imtis iniciatyvos objektų bklei gerinti ar bausti savo nuosavybės neprifinirinti savininkai. Ji galiota stebėti tik kitim ir rašyti spėjamosius rašus savininkams. O btent KPD privalo rūpintis objektų apsauga ir bausti savininkus¹⁶⁰. O A. Umbrasas pareiškia, kad savivaldybė tik inscenizuoja paveldosauginę veiklą ir nieko nedaro¹⁶¹. Nors abiejų steigiamieji specialistai pritaria, kad XIX a. Panevėžys buvo pramonės miestas ir – andien – ios epochos palikimas yra sunykęs¹⁶². Kita vertus, kaip bendrai pastebi specialistai – pramonės paveldas susilaukia mažiausiai dėmesio iš viso miesto paveldo. Specialistų teigimu, objektai yra dideli ir juos sunku saugoti. Kaip esminis trukdis esamai situacijai stabilizuoti akcentuojamas l – tr kumas¹⁶³.

Atlikus miestiečių apklausą vienareikšmiškai suvokiamas poreikis išsaugoti ir pritaikyti esamus

¹⁵⁹ – oRomantic – o viebutis, <http://www.romantic.lt/apie-mus>, [prieiga per internetą, fli r ta 2012 04 11].

¹⁶⁰ Interviu su Panevėžio miesto savivaldybės kultūros paveldo skyriaus vedėja L. Paškevičiene 2012 05 21, atliko L. Abukauskaitė.

¹⁶¹ Interviu su Kultūros Paveldo departamento Panevėžio teritorinio padalinio vedėju A. Umbrasu, 2012 05 24, atliko L. Abukauskaitė.

¹⁶² Interviu su Panevėžio miesto savivaldybės, architektūros ir urbanistikos skyriaus vedėju S. Matuliu ir kultūros paveldo skyriaus vedėja L. Paškevičiene, ir Kultūros Paveldo departamento Panevėžio teritorinio padalinio vedėju A. Umbrasu, 2012 05 21 – o 24, atliko L. Abukauskaitė.

¹⁶³ Interviu su Panevėžio miesto savivaldybės, architektūros ir urbanistikos skyriaus vedėju S. Matuliu ir kultūros paveldo skyriaus vedėja L. Paškevičiene, 2012 05 21 – o 24, atliko L. Abukauskaitė.

objektus (97 proc.). Tai jau daugelis Panevėžio gyventojų atsakomybė, kaip jau minėta anksčiau, palieka savivaldybę ir savininką valioje. Atsiskleidžia viena neigiama tendencija – nepaisant deklaracijų, tarp visuomenės ir pramonės paveldo nėra jokio glaudesnio ryšio. Kaip teigė S. Matulis, pilnavertiškam paveldosaugini objektui panaudai ir vertinimui trukdo ilgametės tradicijos ir didysis miesto prekybos centras „Babilonas“. Tai rodo, kad visas miesto judėjimas keliasi miesto pakraščiu, o centre stiksantys yrantys paveldo objektai paliekami nenaudojami¹⁶⁴.

Apklaustos rezultatai ir interviu metu atsiskleidusios nuomonės patvirtina, kad visi miesto pramonės objektai yra vertingi ir privalo būti vertinami, tačiau nei viena institucija nesiima iniciatyvos. Taip pat specialistui buvo klausiama ar verta kelti sovietinio paveldo saugojimo klausimą. Savivaldybės kultūros paveldo skyriaus vedėja L. Paškevičienė teigia, kad galbūt praėjus penkiasdešimčiai metų sovietinis palikimas bus vertas saugojimo, tačiau –iai dienai saugoti nėra mero blokų neverta¹⁶⁵. Panašią nuomonę išsakė ir miesto savivaldybės architektūros ir urbanistikos skyriaus vedėjas, o kam saugoti sovietinės pramonės objektus, jeigu mūsų miesto daugiabučiu kvartaluose atspindi sovietinį stiliškumą¹⁶⁶. Priešingą nuomonę išsakė tik panevėžietis valstybinės komisijos šilumos paminklų direktoriaus pavaduotojas Jaunius Kavaliauskas. Jis pareiškė, kad sovietinį palikimą verta saugoti, tačiau išskirtinai tik „Ekranas“ kioską gamyklą. Argumentuojant, jog gamykla savo laiku buvo stabili ir galinga pramonės kompanija aprašanti kioskais ir jų dalimis ne tik visas Sovietų jungos šalis, bet ir dalį Europos. Taip pat, kad toks gan tūrinis maistas turėjo tokią gamyklą, kurios išplanavimas ir struktūra atspindi sovietinį architektūrą¹⁶⁷.

Miesto visuomenė išreikdama savo nuomonę anketose klaidingai identifiko pramonės paveldo objektus. Dažniausiai – j sovietinio laikotarpio pramonės gamyklas laiko vertingesnėmis negu tikrai saugomus objektus ir rašius trauktus objektus. Respondentai buvo prašoma išvardinti pramonės objektus pagal svarbą – buvo išvardinti tiek registriniai, tiek nesaugomi sovietinei pramonei atstovaujantys objektai (žr. 1 lentelę).

Galima atsiskleidžia viena priežastis, kodėl visuomenė nesitapatina su išlikusiu pramonės paveldu. Jai paprasčiausiai nėra skirtumo, ar jie atspindi XIX a. miesto pramonę ar sovietinį palikimą. Taip pat ir staigiai atsakingi objektai – saugojimo konfrontavimas tarpusavyje naudos miestui nėra. Panevėžio miestas neturi savojo reprezentacinio veido. Ir tik specialistams klausimą, ar pramonės

¹⁶⁴ Interviu su Panevėžio miesto savivaldybės, architektūros ir urbanistikos skyriaus vedėju S. Matuliu, 2012 05 24, atliko L. Abukauskaitė.

¹⁶⁵ Interviu su Panevėžio miesto savivaldybės, kultūros paveldo skyriaus vedėja L. Paškevičiene, 2012 05 21 – 24, atliko L. Abukauskaitė.

¹⁶⁶ Interviu su Panevėžio miesto savivaldybės, architektūros ir urbanistikos skyriaus vedėju S. Matuliu, 2012 05 24, atliko L. Abukauskaitė.

¹⁶⁷ Interviu su valstybinės komisijos šilumos paminklų direktoriaus pavaduotoju J. Kavaliausku, 2012 05 25, atliko L. Abukauskaitė.

paveldas gal tapti vienu iš Panevėžio reprezentuojančių simbolių, atsakydami respondentai liko vieningi –iai dienai jis per daug sunykęs¹⁶⁸. Kita vertus, kaip teigia Panevėžio savivaldybės kultūros paveldo skyriaus vedėja L. Paškevičienė, be vis kitų pramonės paveldo nykimo aplinkybių, esama ir kitos priežasties – neatsiranda entuziastingų žmonių, kurie imtųsi iniciatyvos jį atgaivinti¹⁶⁹.

4.2. Panaudos galimybės

Pramonės paveldo panauda Panevėžio mieste yra neišspręsta ir aktuali problema. Tinkamai panaudoti –iandien trukdo lėtas – stygius, griežti paveldosauginiai statymai ir didėjantys trūkumai. Tinkama objektų panauda padėtų saugomiems objektams išlikti ir šiuo metu galėtų reprezentuoti miestą. Tačiau, kaip ir kam pritaikyti pramonės paveldo objektus, kurie priklauso privatiems asmenims ir jie turėtų rasti pintis objekto būklės stabilizavimu? Lengviausia išeitis su gigantiškais miesto griuvėsiais ir kartu saugomais pastatais būtų jų išardymas, sunaikinimas. Tačiau taip sugriautume didelį dalį miesto istorijos. Kita vertus, kaip teigia specialistai, nemažai paveldo netekta sovietmečiu, prarandame jį ir –iandien.

Privatus asmuo supirka pramonės paveldo objektus stengiasi juos paversti pelningais objektais. Kaip teigia miesto savivaldybės architektūros ir urbanistikos skyriaus vedėjas S. Matulis – verslininkams paveldas svarbus tik tiek, kiek jis ne –a pelningas¹⁷⁰. Šiandieninė situacija tai tik patvirtina. Objektai, jei nerandama kaip juos pelningai panaudoti, paliekami be priežiūros. Kyla klausimas kas turi vykdyti, kad objektai būtų pritaikyti? O gal būtų tereikia visuomenės iniciatyvos, idėja, kad objektai neliktu ufmiršti?

Kontekstai. Galima drąsiai teigti, kad išlikę pramonės paveldo objektai mieste yra neišnaudota galimybė. Miesto urbanistikos specialistai patvirtino, kad pagrindiniai saugomi ir nykstantys objektai išsidėstę pačiame miesto centre¹⁷¹. Visa tai skatintų visuomeniškai pritaikyti esamus objektus. Pastatai pasiflymintys architektūriškai skirtinumu, traukia akį ir būtų galima tokius pastatus išnaudoti meno srityse. Tačiau aptariant pritaikymo galimybes dažniau susiduriama su draudimais, aukštais reikalavimais ir didėjančiu nepriimtumu, nei palaikymu ir noru dirbti drauge vardan bendro tikslo –

¹⁶⁸ Interviu su Panevėžio miesto savivaldybės, architektūros ir urbanistikos skyriaus vedėju S. Matuliu ir kultūros paveldo skyriaus vedėja L. Paškevičiene, ir Kultūros Paveldo departamento Panevėžio teritorinio padalinio vedėju A. Umbrasu, ir Juozo Urbšio visuomeninės minties ir kultūros centro vadovu A. Šimniumu, 2012 05 21 – 23 – 24, atliko L. Abukauskaitė.

¹⁶⁹ Interviu su valstybinės mėsos šlietuvos paminklaių direktoriaus pavaduotoju J. Kavaliausku ir Panevėžio miesto savivaldybės, kultūros paveldo skyriaus vedėja L. Paškevičiene 2012 05 21 – 25, atliko L. Abukauskaitė.

¹⁷⁰ Interviu su Panevėžio miesto savivaldybės, architektūros ir urbanistikos skyriaus vedėju S. Matuliu, 2012 05 24, atliko L. Abukauskaitė.

¹⁷¹ Interviu su Panevėžio miesto savivaldybės, architektūros ir urbanistikos skyriaus vedėju S. Matuliu, 2012 05 24, atliko L. Abukauskaitė.

Panevėžio miesto pramonės objektų gaivinimo.

Kultūros paveldo skyriaus vedėja L. Paškevičienė apgailestavo, kad panaudos galimybes stabdo ir Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymo griežtumas¹⁷². Konkretiu pavyzdžiu galima imti buvusią Konservų fabriką. Statymikai negalima keisti objekto išplanavimo, negalima keisti paskirties. Savivaldybės siūlymai padaryti išimtis, neleisti tiesiog nekeisti fasadinės pusės buvo atmesti. Objektas griežtai statymų griežtumui akcentavo ir KPD Panevėžio teritorinio padalinio vadovas A. Umbrasas. Nors pastarasis taip pat pareiškė, kad savivaldybė per daug nuolaidžiauja verslininkams¹⁷³. Kaip buvo minėta ankstesniuose skyriuose, dvi konfrontuojančios staigos nesutardamos tarpusavyje, kaip geriau suderinti visus reikiamus kriterijus savininkams. Iškelti aukštus reikalavimus ir galimybę rinktis lengviausią kelią nedaryti nieko.

Kita vertus, atliekant visuomenės apklausą buvo susipažinta su Panevėžio visuomenininkų organizacija „ŠGalerija 2“ aukštai. Direktorė Elvyra Pazemeckaitė, dirbanti kultūros srityje, pakomentavo, jog patys miestiečiai nerodo didelio susidomėjimo miesto kultūriniam gyvenimui¹⁷⁴. Tai galėtų paaiškinti ir miesto istorinio tapatumo ir ryšio neįtimumą su miesto palikimu turkum. S. Matulis galimybę neįgyvendinimo vieni iš barjerų iškelia tradicijų iškrypimą¹⁷⁵. Tai patvirtina ir A. Umbrasas teigdamas, kad mieste beveik neliko tikrųjų panevėžiečių. Neliko bendruomenės, kuri mieste gyvena daugiau negu trečią kartą, kuri jaučė ryšį ir norėjo puoselėti savo gimtąjį miestą¹⁷⁶.

Miesto visuomenininkai tokie, kaip A. Šimnys, E. Pazemeckaitė ir filinoma daugelis kitų entuziastingai dirbantys visuomenės kultūrinimo lapui pokalbio metu išsakė daugybę galimybių ir variantų, kam būtų galima pritaikyti miesto išlikusius pramonės paveldo pastatus. Tačiau vienareikšmiškai pasitvirtina tendencija, jog pritaikymo galimybių savininkai apsvaisto tuomet, kai konkrečiai nusakomas idėjos pelningumas. Kaip sakoma idėjų idėjų šioje Panevėžio mieste sutinkama kritikai. Savininkai nenori leisti savo turimuose pramonės objektuose rengti kultūriniams, pelno nemėgantiems renginiams ar parodoms.

Perspektyvos ir vizijos. Siūlymus galima skirti dvi grupės specialistų ir visuomenės. Pastarajai siūlymai pakankamai skiriasi nuo specialistų. Apmaudu, kad net 25 asmenys klausimą paliko

¹⁷² Interviu su Panevėžio miesto savivaldybės kultūros paveldo skyriaus vedėja L. Paškevičiene 2012 05 21, atliko L. Abukauskaitė.

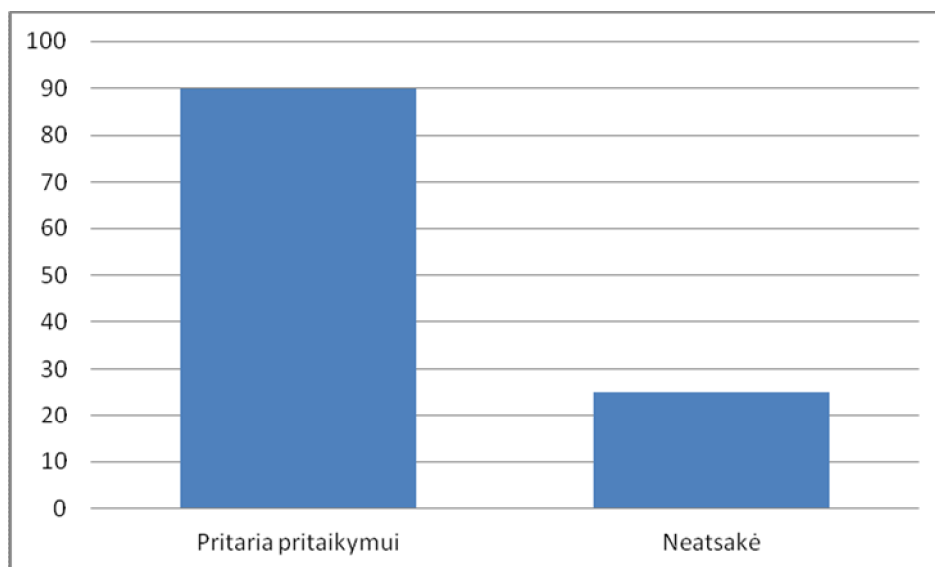
¹⁷³ Interviu su Kultūros Paveldo departamento Panevėžio teritorinio padalinio vedėju A. Umbrasu, 2012 05 24, atliko L. Abukauskaitė.

¹⁷⁴ Interviu su Juozo Urbšio visuomeninės minties ir kultūros centro vadovu A. Šimniumi, 2012 05 23, atliko L. Abukauskaitė.

¹⁷⁵ Interviu su Panevėžio miesto savivaldybės, architektūros ir urbanistikos skyriaus vedėju S. Matuliu, 2012 05 24, atliko L. Abukauskaitė.

¹⁷⁶ Interviu su Kultūros Paveldo departamento Panevėžio teritorinio padalinio vedėju A. Umbrasu ir valstybinės monaršijos Lietuvos paminklų direktoriaus pavaduotoju J. Kavaliausku, ir Panevėžio miesto savivaldybės kultūros paveldo skyriaus vedėja L. Paškevičiene 2012 05 21 ir 24 ir 25, atliko L. Abukauskaitė.

neatsakyt (fr. 2 diagram)

2 diagrama. Pritarian i ir nepritarian i atsakov skai ius. Sudar : darbo autor . Pla iau fr. 7 priedo 20 kl.)

Pasitaiko atsakym , kurie nieko nesako, pavydffiui, špritaikyti daug kamō, kad šb t istorijaō. B ta ir netipini pasisakym ó i-reik-ta nuomon , kad paskirtis ne tiek svarbu, reikia tik i-saugoti verting sias savybes, kas suteikt papildom vert . Tai i—aukia kit klausim , tai kod l visuomen tiesiog stebi, kaip pastatai gri na ta iau jokio savo poreikio nei-sako? Kita vertus, jeigu reikia i-saugoti verting sias savybes, tai kod l -iai dienai visuomen j nevertina?

Visgi anket atsakymai patvirtina, kad visuomen nori – paveld pritaikyti jaunimui, kult riniam miesto gyvenimui (muziejams, parod sal ms, visuomeniniams renginiams) (86 proc.). Dafnai sutinkami si lymai objektus pritaikyti komercinei veiklai, ofisams ir prekybos centrams, loftams (67 proc.). Ta iau pasitaiko nemafla dalis teigian i , kad visuomeninio pritaikymo id jos b t nuostolingos miestui (21 proc.). Dfliugina jaunimo konkre ios id jos b tent Konserv fabrik paversti men akademija. Juk Panev flys meno miestas, b t puiku, jeigu tur t ir men akademij . Konkre i id j atsakymuose pasitaik tikrai maffai. Dafnas vyresnio amffiaus atsakovas si lo atkurti gamyb ir sukurti naujas darbo vietas (13 proc.). ia ir i-ry-k ja skirtingas visuomen s poffi ris pramon s paveldo objektus. Jaunimas ir visuomeni-kesni pilie iai nor t objektus prikelti naujam gyvenimui, sukurti naujas erdves kurios skatint visuomen gerbti savo miesto istorij ir ja dom tis. Ir prie-taringas poffi ris, kuris populiarus tarp vyresni miesto pilie i , kad objekt pritaikymas per brangus ir nenaudingas, kad reik t atgaivinti pramon , o ne kurti ir puosel ti naujas novatori-kas id jas.

Apklausos rezultatai dar kart rod , kad Panev flio visuomen si lo ir palaiko pritaikymo galimybes, ta iau neturi ai-kios id jos kam reikia toki pastat . B t puiku, jeigu objektai tapt

visuomenės traukos centrais, kur rybos, laisvos ir jos erdvėmis.

Kita grupė siūlymų atsiskleidžia pokalbiuose su specialistais metu. Daugiausia siūlymų pateikė A. Simonas, visuomenininkas ir miesto kultūrinio gyvenimo puoselėtojas. Jis kritikuoja valdžios neveiksmumą. Jo siūlymai didingas erdves pritaikyti visuomenės poreikiams sutampa su gyventojų išsakytomis idėjomis¹⁷⁷. Tačiau A. Simonas konkretesnis. Didžiulius nenaudojamus fabrikus jis siūlo paversti vaikų ir jaunimo teatro erdvėmis, muziejų su dokumentaliomis kolekcijomis. Spirito ir mielių fabriko senus išlikusius pastatus pritaikyti alaus degustacijai salei ir šprabangiam alaus barui. Tokia šio objekto paskirtis buvo numatyta ir siūlymų pritaikyti visą išvalytą teritoriją. Miesto malūnai, kurie pasitinka vafliuojančius miestiečius, siūlo pasitelkus TMDuvas pavyzdį sukurti poilsio erdvę, kuri skatintų miesto rinkodarą. Visuomenininkas siūlo kviešti verslininkus, takingus asmenis ir valdžios atstovus kartu spręsti vieningo miesto vaizdžio klausimą – gaivinti ir sukurti patrauklų miesto šveidulį. Visuomenininkas tiki, kad tai padaryti galima, tačiau nesulaukiant valdžios institucijų pagalbos sunku gyvendinti vizijas.

Pokalbiai su savivaldybės atstovais, kultūros paveldo skyriaus vedėja L. Paškevičiene ir architektūros, ir urbanistikos skyriaus vedėju S. Matuliu pateikė keik kuklesnius siūlymus – iandieniniam miesto pramonės paveldo objektams. L. Paškevičienė siūlymų imti pavyzdžius iš Europos pramonės pritaikymo idėjų, neišmontuoti mechanizmų ir juos eksponuoti, kaip muziejų. Vedėja išsakyti ankstesnių metų idėjas ir norus išpirkti buvęs Konservų fabrikas ir jame rengti patalpas savivaldybei. Objektas yra pačiame centre ir jame galėtų sukurti KPD Panevėžio teritorinis padalinys. Tačiau valstybės nesiryžta išpirkti objekto ir jis paliktas griūti¹⁷⁸.

S. Matulis pasisako, kad buvo daug siūlymų išverslininkų dėl visų miesto pramonės objektų. Tačiau susidūrus su finansiniais sunkumais siūlymai liko neįgyvendinti. Architektūros ir urbanistikos skyriaus vedėjas atskleidžia, kad Spirito ir mielių fabriko išlikusiuose pastatuose buvo numatyta rengti alaus barą, taip pat Nevėžio buvo planuota atgaivinti laivybą. Visas šias idėjas siūlo privatūs investuotojai. Konservų fabriko teritorijoje pagrindiniame pastate buvo numatyta rengti kazino, poilsio erdves, parduotuves. Daugybė siūlymų neįgyvendinta, o teritorijos lieka neišnaudotos¹⁷⁹.

Savitą nuomonę ir siūlymus pateikė Lietuvos paminklų direktoriaus pavaduotojas J. Kavaliauskas. Pastarasis siūlo pramonės paveldo objektus atkurti tokius, kokie jie buvo, paversti juos patraukliu apšviesti. Sudominti lankytojus demonstruojant veikiančius mechanizmus ir visas buvusias

¹⁷⁷ Interviu su Juozo Urbšio visuomeninės minties ir kultūros centro vadovu A. Simonu, 2012 05 23, atliko L. Abukauskaitė.

¹⁷⁸ Interviu su Kultūros Paveldo departamento Panevėžio teritorinio padalinio vedėju A. Umbrasu, 2012 05 24, atliko L. Abukauskaitė.

¹⁷⁹ Interviu su valstybinės monš Lietuvos paminklų direktoriaus pavaduotoju J. Kavaliausku, ir Panevėžio miesto savivaldybės kultūros paveldo skyriaus vedėja L. Paškevičiene, architektūros ir urbanistikos skyriaus vedėju S. Matuliu, Juozo Urbšio visuomeninės minties ir kultūros centro vadovu A. Simonu 2012 05 21 ir 23 ir 24 ir 25, atliko L. Abukauskaitė.

instaliacijas. Sukurti gyv. muziejus, leisti lankytojui pasijausti tarsi jis būtų gamybos dalimi, sudominti juos ne tik objekto istoriniais dalykais, bet ir gamybos naujovėmis, pateikti informacija apie patalpos pastato vertingumą. Kita vertus J. Kavaliauskas sutinka, kad šiuolaikinė valstybės politika nėra palanki paveldo objektų pritaikymui, tačiau kalbėti apie pramoninius objektus. Taip pat nesukuriant palankių sąlygų privatiems asmenims naudojant pramoninius objektus, paveldas nėra pelningas, o ir valstybei jo neišperkanti – savo turto neprifinansi savininkai objektai yra apleisti ir nyksta¹⁸⁰.

Kritiškiausi nuomoniškų lygčių kūrėjas Kultūros paveldo departamento Panevėžio teritorinio padalinio vadovas A. Umbrasas. Jis sukritikavo miesto gyventojų atsainumą ir miesto savivaldybės nuolaidžiavimą verslininkams. Jo nuomone nėra reikalingas poreikio pritaikymui. Viešai pasiekiamos informacijos šaltiniai neagituoja visuomenės atidžiau domėtis saugomais objektais mieste. Padalinio vadovas savo asmenine siūlymu nepateikė, nes jo nuomone objektai priklausantys privatiems asmenims neturėtų būti valstybės reikalas. Pasak A. Umbraso, valstybė sukuria tvarką, o savininkas turi jai paklusti¹⁸¹.

Siejant visuomenės ir specialistų požiūrius ir siūlymus pritaikyti galima daryti išvadą, kad pritaikyti reikia. Panevėžyje trūksta traukos ir meno erdvių mieste. Visi išsakyti siūlymai realiai gyvendinami, tačiau, kaip pasakė L. Paškevičienė restauruoti yra brangiau nei pastatyti naują pastatą, o suvokiama, kad Panevėžio miestas neturi tokios lėšų, kad imtųsi gyvendinti pritaikymo planus¹⁸². Europos Sąjunga siūlo lėšas restauravimui, pritaikymui, tačiau objektai turi būti pritaikyti visuomeniniams tikslams o ne pelno siekiantoms organizacijoms. Dažnai paveldo pritaikymo klausimai sprendžiami per pelno siekimo prizmą.

Kaip matyti iš pateiktų nuomoniškų galimybių ir siūlymų sutampa. Objektus saugo statymai, siūlymus teikia visuomenė. Mano manymu miestui trūksta iniciatyvių žmonių grupių, kuri išdrįstu priimti atsakomybę ir sukurti optimalų planą, kaip būtų galima pritaikyti, išsaugoti, atskleisti miesto pramoninius objektus ne tik patiems miestiečiams tačiau ir Lietuvos gyventojams. Sunku pateisinti atsakingą staigų neveikšnumą, kai galimybės ir siūlymai valias.

¹⁸⁰ Interviu su valstybinės mėsos šilvė Lietuvos paminklaiš direktoriaus pavaduotoju J. Kavaliausku, 2012 05 25, atliko L. Abukauskaitė .

¹⁸¹ Interviu su Kultūros Paveldo departamento Panevėžio teritorinio padalinio vedju A. Umbrasu, 2012 05 24, atliko L. Abukauskaitė .

¹⁸² Interviu su Panevėžio miesto savivaldybės kultūros paveldo skyriaus vedja L. Paškevičiene 2012 05 21, atliko L. Abukauskaitė .

Išvados

1. Pramoninio miesto ufluomazgos Panevėlyje i–ry–k jo XIX a. viduryje, kuomet atsirado palankios sąlygos (darbo jėgos gausėjimas, stiprėjantis prekybinis kapitalas, potenciali realizavimo rinka, itin reik–mingi pokyčiai transporto sistemoje) vairi pramonės –ak formavimuisi bei vystymuisi mieste. Panevėlyje tuomet m–ry–k ti pramoninis kra–tovaizdis ó geleffinkelis, dideli fabrik pastatai. XIX a. antroje pusėje ó XX a. pirmaisiais de–imtmeiais Panevėlys tampa pramoniniu miestu. Pramonė suklesti ir po 1918 m., sovietmečiu mieste pastatoma keletas itin stambi–moni. Ne viena miesto mon–savo produkcija apr–pindavo ne tik miest–ir apylinkes, ta–iau vis–Lietuv–.

2. Panevėlyje yra i–lik–a–tuoni pramonės paveldo objektai (konserv–, cukraus, muilo fabrikai, du v–jo mal–nai, vandens mal–nas ir siaurasis geleffinkelis). Dabartin–pramonės paveldo situacija yra avarin–. Daugelis (5 i– 8) kompleks–/objekt–i–andien yra nenaudojami ir niekam nepritaikyti. Pagrindin–s tokios situacijos (abejingumas pramonės paminklams, pastar–j–palikimas likimo valioje) priefflastys ó l–tr kumas ir grieffi statym–reikalavimai.

3. Nagrin–jant istorin–esam–Panevėfio pramonės kompleks–/objekt–istorij–i–ai–k–jo, kad j–oficiali–ir neoficiali–ver–i–suvokimas kardinaliai skiriasi. Oficialiai visi objektai yra traukti Lietuvos Respublikos kult–ros paveldo registr–ir (tur–t–b–ti) saugomi LR–statym–. Oficialioji vert–deklaruoja objekt–istorin–, architekt–rin–, pramonin–vertingum–. Ta–iau neoficialiosios vert–s–akivaizdffiai skiriasi ir tai matoma foto fiksacijoje taip pat atlikus miestie–i–apklaus–pastebima, kad visuomen–nevertina dabartin–s kompleks–/objekt–vert–s–.

4. Atlikus Panevėfio miesto gyventoj–apklaus–paai–k–jo, kad jie nors ir pritaria pramonės paveldo i–saugojimui, ta–iau nesitapatina su juo. Miestie–iai ffivelgia pramonės paveldo objekt–pritaikymo galimybes, ta–iau imtis iniciatyvos neketina, tai palikdami savivaldybei ir savininkams. Tuo tarpu savivaldyb–ginasi, kad neturi gali–prifl–r–ti ir i–saugoti visus esamus objektus.

5. Specist–si lymai, aktualizuojant miesto pramonės paveld–, yra vairialypiai. J–nuomone valstyb–tur–t–daugiau d–mesio skirti apskritai kult–ros paveldui ir d–l–to sugriefftinti esam–tvark–. T–andien daugelis Panevėfio pramonės paveldo objekt–priklausantys priva–iam kapitalui yra kritin–je situacijoje. Savivaldyb–ir kitos atsakingos institucijos vis–atsakomyb–ufl–prieffi–r–palieka savinink–valioje.

6. Visuomen–s–si lymai pritaikymui daugeliu atveju sutapo. Visuomen–nori, kad objektai b–t–pritaikyti visuomen–s poreikiams: muziejams, parod–sal–ms, kult–ros renginiams, taip pat komercinei veiklai, ofisams ir prekybos centrams. Visuomen–s–poffi–riu–esam–pramonės paveldo objekt–

pritaikymas turėtų būti naudingas pačiam miestui ir jo gyventojams. Dalis visuomenės apskritai nemano, kad verta pritaikyti objektus, nes jie pernelyg sunykę.

7. Taip pat svarbus akcentas aktualizuojant miesto pramonės paveldą – visuomenės traukimas, skatinant puoselėjimo ir tapatumo su miestu ryšius. Miestui trūksta suinteresuotumo pritaikyti esamus objektus. Numatytus ir iki šiol neįgyvendintus panaudos projektus kuria tik privatus investitoriai. Galbūt sukūrus patrauklią statymų bazę pramonės objektų pritaikymui, miestas gautų, senai prarastą patrauklaus miesto vaizdą.

Literatūros ir šaltinių sąrašas

Šaltinių sąrašas

Teisiniai aktai ir kiti paveldosauginiai dokumentai.

- 1) Venecijos chartija, <http://paveldo-akademija.lt/wp-content/uploads/2012/02/Venecijos-chartija.pdf>, [prieiga per internet , fli r ta 2011 04 11].
- 2) UNESCO nutarimai, **Pasaulio paveldo konvencijos gyvendinimo gair s**, <http://whc.unesco.org/en/guidelines> [prieiga per internet , fli r ta 11 03 26].
- 3) Lietuvos Respublikos Nekilnojamojo kult ūros paveldo apsaugos statymas, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=320782, [prieiga per internet , fli r ta 2012 04 26].

Kultūros paveldo sąrašai.

Kult ūros vertybi r registras, <http://kvr.kpd.lt/heritage/>, [prieiga per internet , fli r ta 2012 04 26].

Interviu.

- 1) Interviu su Panev ūlio miesto savivaldyb s, kult ūros paveldo skyriaus ved ja Loreta Pa-kevi iene, 2012 05 21. Atliko L. Abukauskait .
- 2) Interviu su Panev ūlio miesto savivaldyb s, architekt ūros ir urbanistikos skyriaus ved ju SAuliumi Matuliu, 2012 05 24. Atliko L. Abukauskait
- 3) Intervi su Kult ūros paveldo departamento, Panev ūlio teritorinio padalinio ved ju Ar nu Umbrasu 2012 05 22. Atliko L. Abukauskait .
- 4) Interviu su valstybin s mon s šLietuvos paminklaið direktoriaus pavaduotoju Jauniumi Kavaliausku, 2012 05 25, atliko L. Abukauskait
- 5) Interviu su Interviu su Juozo Urb-io visuomenin s minties ir kult ūros centro vadovu *Arnu Simėnu*, 2012 05 23, atliko L. Abukauskait .

Literatūros sąrašas

- 1) Astrauskas A., Panev ūlio istorijos fragmentai, Kaziukonis L. I– Panev ūlio mal n praeities, Panev ūlys, 1993.
- 2) Almintas ., Seniausia Panev ūlio mon , *Tėvynė*, 1975 05 17, nr 59.
- 3) Apleistas fabrikas tampa pavoj kelian iu monstru, <http://verslas.delfi.lt/realestate/apleistas-fabrikas-tampa-pavoju-kelianciu-monstru.d?id=17073404>,

[prieiga per internet , fli r ta 2012 05 12].

- 4) Bajoras V. Buvusiame konserv fabrike. *DIENA*, 1996 09 17.
- 5) Casella E. C., Symonds J., *Industrial Archaeology 1*, 2005.
- 6) Casella E. C., James S., *Industrial Archaeology. Future Directions*, 2005.
- 7) Dr mait M. *Lietuvos pramoninės architektūros ištakos*, *Archiforma*, 1999 Nr.3.
- 8) Dr mait M. Pramon , kaip paveldo objektas, *Kultūros paminklai*, 2002. Nr. 9.
- 9) Dr mait M., Kulevi ius S. ir kiti. *Pramonės paveldo panauda šiandienos poreikiams: gerosios patirties analizė, Šiauliai, 2007.*
- 10) šEkranuõ istorija –iandien, <http://www.ekranas.lt/lt.php/pages,id.44>, [prieiga per internet , fli r ta 2012 04 11].
- 11) Empyriniai moksliniai tyrimai, http://su.lt/bylos/fakultetai/gamtos_mokslu/Fizikos_katedra/3.%20empyriniai%20tyrimo%20metoda.i.pdf, [prieiga per internet fli r ta 2012 04 12].
- 12) Feilden B. M., Jokilehto J., *Pasaulio kultūros paveldo vietų bei vietovių priežiūros gairės*, Vilnius, 1998.
- 13) I–formuoti muziejai, <http://www.technikosmuziejus.lt/muziejus/lt/apie-muzieju>, [prieiga per internet , fli r ta 11 03 26].
- 14) Janu–evivi ien V., Kerbedis G.. Siaurukas, Auk–taitijos siaurasis gelefflinkelis 2006.
- 15) šKalnapilioõ sik rimas, <http://www.voruta.lt/%E2%80%9Ekalnapiliui%E2%80%9C-%E2%80%93110-metu/>, [prieiga per internet , fli r ta 2012 04 11].
- 16) Kasperavi ius A., Gudas K., Panev flys nuo XVI a. iki 1990m., Panev flys, 2003.
- 17) Kaziukonis L. I– Panev flio mal n praeities, Panev flio miesto istorijos fragmentai, 1993.
- 18) Kni rait V., Lietuvos istorijos paskaitos mokytojams, Vilnius, 1998.
- 19) Konserv fabriko saugojimo statusas, <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?MC=20896&lang=lt>, [prieiga per internet , fli r ta 2012 04 15].
- 20) Kulevi ius S., *Lietuvos paveldosaugos idėjiniai modeliai ir jų raiška praktikoje sovietmečiu*, Daktaro disertacija. Vilniaus universitetas, 2010.
- 21) Kokybiniai socialiniai tyrimai, www.who.int/entity/water_sanitation_health/resourcesquality/wqmchap6.pdf, [prieiga per internet , fli r ta 2012 04 12].

- 22) Kra-totyros muziejus, Panevėžio padėtis XVIII amfiuje,
<http://www.panevezys.lt/DesktopDefault.aspx?tabID=217>, [prieiga per internet , fi r ta 2011 05 01].
- 23) Lebednikien J., PANEV fiYS senov ir dabartis, Vilnius, 2003.
- 24) Lietabelis AB, http://www.spec.lt/katalogas/imone/lietkabelis_ab_1028/ [prieiga per internet , fi r ta 2012 04 11].
- 25) Maksimaitien O., Panevėžio miesto istorija, Panevėžys, 2003.
- 26) Marilyn P., Peter N. *Industrial Archaeology. Principles and Practice*, Routledge, 2001 .
- 27) Masilionis J. *Panevėžys: geografinis ir istorinis flinios apie apylinkes ir miest* , Vilnius, 1963.
- 28) Medutytis N., Sovietinis ufsklanda praskleidus,
<http://www.ekonomika.lt/Uploads/Articles/files/10887/ekonomika41.pdf>, [prieiga per internet , fi r ta 2012 04 11].
- 29) Michael S., *Industrial Buildings. Conservation and Regeneration*, 2005.
- 30) Mikeli nien S., *Panevėžys 1940 – 1980*, Vilnius, 1983.
- 31) Minkevi ius J., Sovietme io architekt r ant istorijos svarstykli , *Literatūra ir menas*, 1992, Nr. 30.
- 32) Mokslinio tyrimo pagrindai edukologijoje,
http://www.lzuu.lt/nm/failai/MT_pagrindai_edukologijoje/50788.html, [prieiga per internet , fi r ta 2012 04 12].
- 33) Moksliniai tyrimo metodai,
http://www.lzuu.lt/nm/failai/MT_pagrindai_edukologijoje/50796.html, [prieiga per internet , flo r ta 2012 04 12].
- 34) Mork nas E. J. *Technikos paminklai Lietuvoje*, Vilnius, 2000m.
- 35) Nauj kas J. *Keturiasdešimt prasingo gyvenimo metu*, Vilnius 2002.
- 36) Panevėžio miesto savivaldyb , PANEV fiYS senov ir dabartis, Vilnius. 2003.
- 37) Panevėžio stiklas, http://www.spec.lt/katalogas/imone/panevezio_stiklas_ab_4777/, [prieiga per internet , fi r ta 2012 04 11].
- 38) Panevėžio cukraus fabriko likimas, <http://verslas.delfi.lt/business/panevezio-cukraus-fabrika-zadama-griauti.d?id=15521175>, [prieiga per internet , fi r ta 2012 04 05].
- 39) Panevėžio b st rinkoje ó i-si-ok lis, <http://www.sekunde.lt/panevezio-naujienos/panevezio-busto-rinkoje-%E2%80%93-issisokelis/>, [prieiga per internet , fi r ta 2011 05 12].

- 40) Pastatai ó ideologijos kaitai,
<http://vilnius.cafebabel.com/lt/post/2008/04/03/Buildingshostagesofideolo>, [prieiga per internet
 fli r ta 2012 04 11].
- 41) Plg. Pramon s paveldo chronologin s ribos,
<http://www.licejus.lt/~xviib/dyzel/istorija/iki.I.pasaulinio.karo/pramones.perversmas.pdf>, [prieiga
 per internet , fli r ta 11 03 30].
- 42) Pramon s paveldas Lietuvoje, http://msi.lms.lt/ihp/gateway/lt/world/world_1.html,
 [prieiga per internet , fli r ta 11 03 30].
- 43) ðRomanticö viebutis, <http://www.romantic.lt/apie-mus>, [prieiga per internet , fli r ta
 2012 04 11].
- 44) Stasiukaitien O. Pramon s vart projektas, technikos paminklai Lietuvoje, Vilnius,
 2000.
- 45) Statistiniai tyrimai,
<http://www.su.lt/filemanager/download/684/4.%20Statistiniai%20metodai.pdf>, [prieiga per
 internet , fli r ta 2012 04 12].
- 46) Sim nas D., šSemosõ pelnui mieli neprireik , *Verslo žinios*, 2003 01 24.
- 47) Siauruko istorija, <http://www.siaurukas.eu/lt/istorija>, [Prieiga per internet fli r ta 2011
 04 05].
- 48) Stasiukaitien O. Siaurasis Lietuvos geleffinkelis, Vilnius, 2010.
- 49) Stasiukaitien O., Stulpinien E., Siaurukas, Vilnius, 1999.
- 50) Siauruko istorija, <http://www.siaurukas.eu/lt/istorija>, [prieiga per internet fli r ta 2011
 04 05].
- 51) Siaurojo geleffinkelio saugojimo statusas,
<http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?MC=21898&lang=lt>, [prieiga per internet , fli r ta
 2012 04 15].
- 52) ^{TM}Amelien J., Vai i nien R., Auk–taitijos regionas, Panev ffys, 2000.
- 53) ^{TM}K–nius J., Nuo penktojo de–imtme io auk–tumos, *Tėvynė*, 1984 07 21.
- 54) Tavoras V., Miesto centre ó verslininkus viliojantys sp dingi r siai, *Panevėžio balsas*,
 1998 06 9, nr. 132.
- 55) Tamoli nas V., Vienas moderniausi ir architekt ri–kai graffiausi , *Panevėžio tiesa*,
 1989 11 7,

- 56) Truputis Lietuvos geležinkelių istorijos,
http://lokomotyvai.ucoz.net/news/truputis_lietuvos_gelezinkelio_istorijos_19a_straipsnis/2010-03-24-11, [prieiga per internet , fli r ta 2012 03 21].
- 57) The Baltic Book Lithuania, Nordic Book Ltd MCMXCVII, 1998.
- 58) V^{TM}õSiaurukasõ k rimas, <http://www.siaurukas.eu/lt/valstybe/ir/siaurukas>,
[prieiga per internet , fli r ta 2012 05 10].

Santrauka

Pramonės paveldo apsauga susidomėta ne taip ir senai, ypač Lietuvoje. pramonės objektus, kaip istorijos –altin m s –alyje ir Europoje pafvelgta XX a. pradfioje, o rimiau susidomėta tik nuo 768 de-. TŲ istorija labai trumpa ir fragmenti–ka. Lietuva negali pasigirti visaveriu poffi riu pramonės paveldo objektus. Ypač tokius kurie i–like maflesniuose miestuose. Darbe tiriama Panevėžio miesto pramonės paveldo situacija. Panevėžys gali pasigirti i–ties praesityje stambiomis pramonės mon mis, kurios –iandien laikomos kultūros paveldo objektais: konservų fabriku, vėjų malūnais, spirito gamykla ir t.t. Mieste i–likę pramonės paveldo objektai pasiflymi architektūrine, technologine, istorine, urbanistine, tapatumo ir kitomis vertimis. XIX a. Buvęs pramonės miestas –iandien nevertina i–likusi istorini pramonės paminkl .

Pagrindiniai keliami ufdaviniai: i–analizuoti Panevėžio miesto pramonės ir paveldini pramonės objekt (statini) istorij ; i–nagrinti ir identifikuoti miesto pramonės paveldo objekt reik–m ir vertes; atlikti panevėžie i poffi riu miesto pramonės paveld bei jo i–saugojim tyrim ir, remiantis juo, identifikuoti su paveldosauginio s moningumo, tapatumo, ekonominiais ir kitais klausimais susijusias problemas; pateikti si lymus, kaip reik t aktualizuoti miesto pramonės paveld bei koki reik t imtis priemoni , norint – paveld i–saugoti ateities kartoms.

I–analizavus mokslin literatūrą, atlikus anketin , intervi , lyginamaj metodus pastebėta tendencija, kad visuomenė neįauia poreikio imtis iniciatyvos pritaikant esamus pramonės paveldo objektus. Nors siulym yra nemaflai. Taip pat pastebimas ry–kus skirtumas tarp oficiali ir neoficiali ver i suvokimo ir realaus vertinimo. Darbe analizuojami pramonės paveldo objektai, traukti Kultūros vertybi registr .

Summary

Interest in industrial heritage was brought up not so long ago, especially in Lithuania. Europe and our country began to view industrial facilities as the source of the history only in the beginning of 20th century. Serious interest has only risen in 7-8 decades. This story is very short and fragmented. Lithuania can not boast a full-fledged approach to industrial heritage. Especially to those which are in smaller towns. The research is focused on Panevezys heritage situation. In the past Panevezys used to be an industrial city. Today there are considered to be these cultural heritage objects: canning factory, windmills, alcohol factory, etc. The remains of town's industrial heritage has architectural, technological, historical, urban, and other identity values from the 19th century. Today a former industrial town does not value the remaining historic industrial sites.

The main challenges were to analyze industrial and Panevezys inheritable industrial facilities (structures) history. Examine and identify the significance and values of heritage objects. Also a survey was done in order to view the city's industrial heritage conservation study. According to it there had to be identified the awareness of heritage, identity, economic and other related problems. To add suggestions had to be made as how to actualize the industrial heritage of the city and what steps should be taken to preserve this heritage for future generations.

The analysis of scientific literature, carried out a questionnaire, interviews, comparative methods have tended to feel that society needs to take the initiative to adapt existing industrial heritage. Although there are many suggestions there is also a clear difference between formal and informal values and real understanding of the assessment. The paper analyzes the industrial heritage sites included in the Register of Cultural Property.

Priedai

1 PRIEDAS

Panevėžio miesto pramonės paveldo objektų sąrašas: objektai ir kompleksai įtraukti į Lietuvos Respublikos kultūros vertybių registrą

Objekto / komplekso pavadinimas	Objekto / komplekso kodas	Komplekso elementai		Objekto / komplekso adresas	Objekto / komplekso senesni kodai	Vertės (priskirtos 1995–2005 m.)
		Pavadinimas	Kodas			
Gamybiniai statiniai						
Konservų fabriko statinių kompleksas	20896	Pagrindinis gamybinis korpusas	24632	Kranto g. 12,15,15a	G207K1	istorin , architekt r in
		Sargin	24633	Kranto g. 12,15,15a	G207K2	
		Pirmas gyvenamas namas	24634	Kranto g. 12,15,15a	G207K3	
		Antras gyvenamas namas	24635	Kranto g. 12,15,15a	G207K4	
		Pirmas kinis pastatas	24636	Kranto g. 12,15,15a	G207K5	
		Antras kinis pastatas	24637	Kranto g. 12,15,15a	G207K6	
		Tre ias kinis pastatas	24638	Kranto g. 12,15,15a	G207K7	
		Administracinis pastatas	24639	Kranto g. 12,15,15a	G207K8	
		Tvora	32177	Kranto g. 12,15,15a	-	
Cukraus fabriko statinių kompleksas	24621	Pagrindinis gamybinis korpusas	24622	moni g. 22	G206K1	istorin , technolog in , architekt r in
		Katilin su kaminu	24623	moni g. 22	G206K2	
		Mechanin s dirbtuv s	24624	moni g. 22	G206K3	
		Cukraus sand lis	24625	moni g. 22	G206K4	
		Medflag sand lis	24626	moni g. 22	G206K5	
		Administracinis pastatas	24627	moni g. 22	G206K6	
		Gyvenamasis namas	24628	moni g. 22	G206K7	
		Valgykla	24630	moni g. 22	G206K8	
		Fabriko klubas	24631	moni g. 22	G206K9	
		Laboratorija	24632	moni g. 22	G206K10	
Panevėžio muilo fabriko statinių kompleksas	32770	Administracinis pastatas	33040	Stani n g. 1	-	architekt r in
		Gamybinis pastatas	33041	Stani n g. 1	-	
		Sand lis	33042	Stani n g. 1	-	
		Transformatorin	33043	Stani n g. 1	-	
Panevėžio mielių ir spirito fabrikas	31847	-	-	Respublikos g. 82	-	istorin , architekt r in

Mal naujai						
Vandens malūnas	21182	-	-	Kranto g. 24.	S30	technologin, istorin, architekturin
Vėjo malūnas	33494	-	-	Ramygalos g. 111A	-	kra-tovaizdin, architekturin
Vėjo malūnas	33495	-	-	Ramygalos g. 121A	-	architekturin, kra-tovaizdin
Geležinkelis						
Siaurojo geležinkelio kompleksas	21898	Panevėžio - Birštono ruošas	21899		G10K1P	istorin, technin, technologin, kra-tovaizdin
		Depo pastatas	21930	Geležinkelio g. 23	G10K32P	istorin, technin, architekturin
		Preki sandėlis	21931	Geležinkelio g. 23	G10K33P	istorin, technin
		Semaforas	21932	Panevėžio m.	G10K34	istorin, technin, kra-tovaizdin
		Geležinkelio viadukas	21954	Panevėžio m.	G10K56P	istorin, technin
		Panevėžio stoties transformatorin	32993	Geležinkelio g.	-	infinerin
		Panevėžio stoties katilin	32994	Geležinkelio g. 23	-	infinerin
		Panevėžio stoties budėtojų pastatas	32995	S. Kerbedžio g. 9	-	infinerin
		Panevėžio stoties techninės priemonių pastatas	32996	Geležinkelio g. 23	-	infinerin
		Panevėžio stoties administracinis pastatas	33001	Geležinkelio g. 20A	-	infinerin

Sudaryta remiantis: Lietuvos Respublikos kultūros vertybių registras. <http://kvr.kpd.lt/heritage/>, [prieiga per internetą, fiksuota 2012 05 26].

Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos Kultūros vertybių apsaugos departamento sakymas dėl objektų rašymo Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros vertybių registre. Vilnius, 1999 m. sausio 15 d. Nr. 12.,

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=74126&p_query=&p_tr2=2, [prieiga per internetą, fiksuota 2012 05 26].

Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos Kultūros vertybių apsaugos departamento sakymas dėl objektų rašymo Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros vertybių registre. Vilnius, 1995 m. birželio 12 d. Nr. 71.

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=19343&p_query=&p_tr2=2, [prieiga per internet , fli r ta 2012 05 26].

Lietuvos Respublikos kult ūros ministerijos Kult ūros vertybi ū apsaugos departamento sakymas d l siaurojo geleflinkelio komplekso raūymo registr . Vilnius, 1996 m. liepos 11 d. Nr. 69.

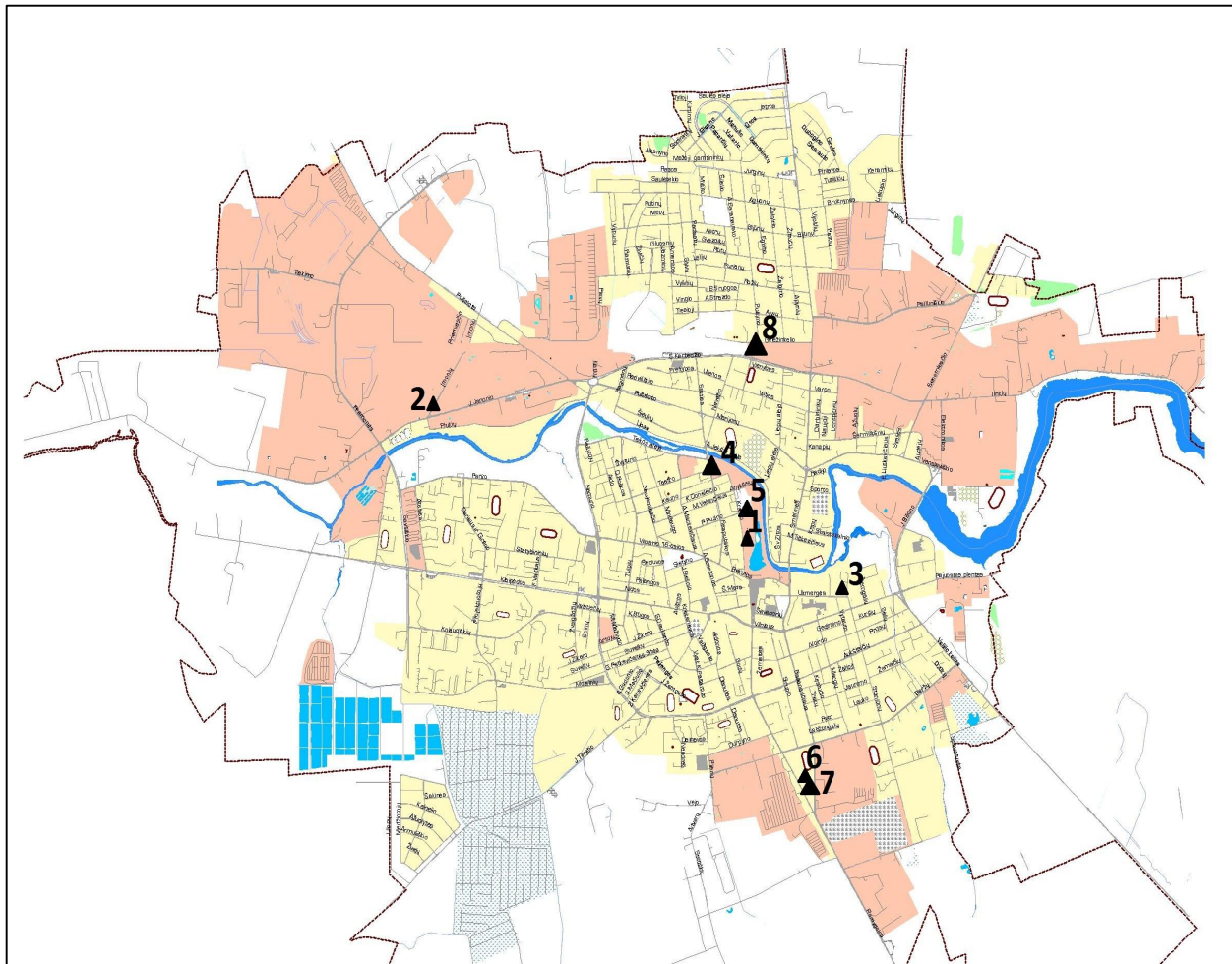
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=29994&p_query=&p_tr2=2, [prieiga per internet , fli r ta 2012 05 26].

2 PRIEDAS

Panevėžio miesto pramonės paveldo kompleksų/objektų geografinis išsidėstymas mieste

Kompleksai/objektai:

1. Konservų fabrikas, Kranto g. 15 a.
2. Panevėžio cukraus fabriko kompleksas, Monių g. 22.
3. Panevėžio muilo fabriko kompleksas, Staniūnų g. 1.
4. Panevėžio spirito ir mielių fabrikas, Respublikos g. 82.
5. Vandens malūnas „Romantico“ viešbutis, Kranto g. 24.
6. Vėjo malūnas, Ramygalos g. 111 a.
7. Vėjo malūnas, Ramygalos g. 121 a.
8. Panevėžio siaurojo geležinkelio kompleksas, Gelefininkelio g. 23.

Sudaryta: autor s.

3 PRIEDAS

Panevėžio miesto pramonės paveldo kompleksai/objektai: fotofiksacija

Nuotrauka nr. 1. Konservų fabrikas.

Nuotrauka nr. 2. Cukraus fabrikas.

Nuotrauka nr. 3. Panev flio muilo fabrikas.

Nuotrauka nr. 4. Spirito ir mieli fabrikas.

Nuotrauka nr. 5. Vandens malnas, (šRomanticō vieb-tis)

Nuotrauka nr. 6. V j o mal nas (Ramygalos 111 a.)

Nuotrauka nr. 7. Vėjo malūnas (Ramygalos g. 121 a.)

Nuotrauka nr. 8. Siaurasis geležinkelis (Asmeninis Vytauto Kavaliausko archyvas)

Konservų, cukraus, muilo, spirito ir mielių fabrikas, v. jo ir vandens malūnas foto fiksacijos atliko darbo autorius, 2012 birželio 2d.

4 PRIEDAS

Interviu klausimynas

- 1) Kaip Jūs skyrius/ staiga susijusi su kultūros paveldu?
Kokios yra jo funkcijos paveldo ir jo apsaugos srityje?
- 2) Koks Panevėžio miesto paveldas geriausiai garsina/reprezentuoja miestą?
Kodėl taip manote?
- 3) Koks paveldo tipas arba rūšis yra problematiškiausia Panevėžio mieste? Kelia daugiausia sunkumų, problemų saugant? Sukelia daugiausia visuomenės diskusijų? Yra blogiausias būklės?
- 4) Kokie pramonės paveldo objektai yra Panevėžio mieste?
- 5) Ar pramonės paveldas galėtų būti Panevėžio miesto simboliu arba ar galėtų jį garsinti mūsų miestą? Kodėl taip manote?
- 6) Ar Panevėžio miesto pramonės paveldas laikote vertingu?
Kuo jis vertingas? Vardinkite konkrečias vietas.
- 7) Kaip vertinate dabartinį Panevėžio miesto pramonės paveldo situaciją būklę, panaudojimą?
Kaip vertinate Panevėžio miesto pramonės paveldo išlikimo/išsaugojimo galimybes?
- 8) Jūs, kaip specialisto nuomone, apiešti pramonės paveldo objektai miesto centre (konservų fabrikas, šėmosė likę pastatai, vėjo malūnai) turėtų susilaukti didesnės priežiūros ir būtų pritaikyti ar jie nereikalingi ir geriau pašalinti?
- 9) Sovietinės pramonės palikimas (Ekranas, Lietkabelis, Kalnapilis) verti išsaugojimo ar tai visiškai nereikalingi paveldui objektai?
- 10) Ar Panevėžio miesto pramonės paveldas galima pritaikyti šiuolaikiniams poreikiams? Ir kokioms reikmėms jis galėtų būti pritaikytas?
Kodėl taip manote?
Kas trukdo tam (pritaikymui)?
Ko reikėtų, kad pramonės paveldo apsauga ir pritaikymas pagerėtų?
Kas turėtų imtis iniciatyvos?
- 11) Galbūt jau yra numatyta koki projektai pramonės paveldo saugojimo, pritaikymo atfvlilgiu?
- 12) Jūs asmeniniš idjos, kaip elgtis su išlikusiais pramonės paveldo objektais?
- 13) Ar Jūs skyrius/ staiga sulaukia iniciatyvi asmenų pasiūlymų, kaip derėtų elgtis, kam pritaikyti esamus pramonės paveldo objektus?
- 14) Ką Jūs skyrius/ staiga jau yra padaręs, kad išliktų, arba būtų išsaugoti likę objektai?
- 15) Jeigu saugomas pramonės paveldo objektas priklauso privačiam savininkui, tačiau

akivaizdžiai matosi, kad jis nėra prifilimas. Ar Jūs skyrius/ staiga imasi koki nors priemonių nykimui sustabdyti? (Konserv fabriko pavyzdys)

16) Visuomenė pareiškė nuomonę, kad savivaldybė turi rasti pntis, kad pastatai nebūt kritinis būklės, sulauktu tinkamo dėmesio. (visiems išskyrus paveldo skyri : kaip manote Jūs? Jeigu miesto visuomenė nesitapatina su paveldu, ar savivaldybė pajėgi kask pakeisti? O paveldo skyriui - Ar miesto savivaldybė turi toki gali ?)

17) Urbanistikos ir architektūros skyriui išsėmosi išk pastatai? Ar tos teritorijos apstatymo projektai ir planai, kurie buvo skelbti 2008 m. sekund s laikra-tyje, nėra derinami su Jumis? K Jūs nor tum te daryti su tais pastatais? Jūs, kaip architekt komanda, k gal tum te patarti gri van i objekt priešli rai, restauracijai, pritaikymui?

5 PRIEDAS

Specialistų atsakymai

Interviu su specialistais atliko darbo autorė L. Abukauskaitė, 2012 gegužės 21-25 d.

Interviu su Panevėžio miesto savivaldybės kultūros paveldo skyriaus vedėja Loreta Paškevičienė, 2012 m. gegužės 21 d.

- 1) Kaip Jūs skyrius/ staiga susijusi su kultūros paveldu? Kokios yra jo funkcijos paveldo ir jo apsaugos srityje?
Išsaugoti kultūros paveldą ateities kartoms
- 2) Koks Panevėžio miesto paveldas geriausiai garsina/reprezentuoja miestą? Kodėl taip manote?
Seniausias Panevėžio namas, J. Miltinio teatras, Petkevičaitės Bitės biblioteka, pakankamai daug objektų...
- 3) Koks paveldo tipas arba rūšis yra problemiškesnė Panevėžio mieste? Kelia daugiausia sunkumų, problemų saugant? Sukelia daugiausia visuomenės diskusijų? Yra blogiausias būklės?
Beabejonės konservų fabrikas. Dabar objektas priklauso bankui ir nieko nėra daroma. „Semos“ pastatai taip pat prastos būklės.
- 4) Kokie pramonės paveldo objektai yra Panevėžio mieste?
Konservų fabrikas, siaurasis geležinkelis, malūnai, „Sema“, muilo, cukraus fabrikai.
- 5) Ar pramonės paveldas galėtų būti Panevėžio miesto simboliu arba ar galėtų jį garsinti mūsų miestą? Kodėl taip manote?
Būtų labai gražu ir tikrai galėtų tapti veidu, bet kai situacija objektų kritinė, tai tik gadina vaizdą.
- 6) Ar Panevėžio miesto pramonės paveldas laikote vertingu? Kuo jis vertingas? Vardinkite konkrečias vietas.
Žinoma, nes jiniai atspindi, jog senovėje, XIX a. Panevėžys buvo pramonės miestas. Apmaudu, kad dabar neišliko. O pastatai nyksta ir nieko negalime padaryti. Konservų fabrikas, toks garažas ir vieta nuostabi.
- 7) Kaip vertinate dabartinę Panevėžio miesto pramonės paveldo situaciją būklės, panaudojimą? Kaip vertinate Panevėžio miesto pramonės paveldo išlikimo/išsaugojimo galimybes?
Kritiškai, gaila žiūrėti į griūvančius pastatus, o kai jie visi miesto centre. Tikrai norėtumėte juos pritaikyti ir atgaivinti. Miestas neturi jokio įvaizdžio.
- 8) Jūs, kaip specialisto nuomone, apiešti pramonės paveldo objektai miesto centre (konservų fabrikas, šemos likę pastatai, vėjo malūnai) turėtų susilaukti didesnės priežiūros ir būti pritaikyti ar jie nereikalingi ir geriau pašalinti?
Būtinai, bet valstybės vykdoma politika neskatina to. Mes bejėgiai perpirkti objektų ir jais

rūpintis. Mes darome stebėjimus, įvertiname būklę, rašome įspėjimus. Tačiau kaip matome viso to neužtenka.

- 9) Sovietinis pramonės palikimas (Ekranas, Lietkabelis, Kalnapilis) verti saugojimo ar tai visiškai nereikalingi paveldui objektai?

Šiai dienai ne, dar nėra praėję 50 metų. Sovietinių pramonės įmonių saugojimas, kažin ar reikalingas, mieste išlikęs vandens bokštas, J. Miltinio teatras, bendruomenių rūmai – jie vertingesni už sovietinę pramonę.

- 10) Ar Panevėžio miesto pramonės paveldas galima pritaikyti šiuolaikiniams poreikiams? Ir kokioms reikmėms jis galėtų būti pritaikytas? Kodėl taip manote? Kas trukdo tam (pritaikymui)? Ko reikėtų, kad pramonės paveldo apsauga ir pritaikymas pagerėtų? Kas turėtų imtis iniciatyvos?

Galima ir reikėtų. Pritaikymas padėtų išsaugoti objektu. Daugiausiai pritaikymui trukdo lėšų stygius ir žinoma įstatymai, kurie reikalauja išlaikyti visišką autentiškumą. Europoje dažnai autentiška paliekama tik fasadinė pusė, o vidus, kiti matmenys pakeičiami, taip lengviau pritaikyti objektą. O pas maus taip nėra leidžiama. Valstybė ar savivaldybė galėtų išpirkti nykstančius pastatus, tačiau valstybė nepajėgi to padaryti. Iniciatyvos žinoma turėtų imtis valstybė visų pirma, paskui savivaldybė ir savininkai.

- 11) Galbūt jau yra numatyta koki projekt pramonės paveldo saugojimo, pritaikymo atfvlvilgiu?

Kai tik konservų fabriką nusipirko Gudelis, buvo daug idėjų ir planų, tačiau susidūrus su įstatymų barjeru, jis pardavė JDC, įmonė taip pat nieko nedarė. Dabar fabrikas priklauso bankui. „Semos“ likę pastatai turėjo gražiai įsikomponuoti naujų namų kvartale, buvo numatyta juose įrengti alaus varyklą, degustacinį barą ar kažkas panašaus. Buvo didelių planų, bet viską stabdo lėšos. Restauruoti brangiau negu pastatyti iš naujo.

- 12) Jūsų asmeninis idėjus, kaip elgtis su likusiais pramonės paveldo objektais?

Konservų fabrike galėjo įsirengti savivaldybė savo laiku, būtų tikrai gražus pastatas. Jo vieta puiki. Žinoma galėjo perpirkti ir KPD, bet jie tik stengiasi nuginčyti mūsų siūlymus ir planus. Mes ruošiamės įregistruoti istorinę Panevėžio miesto dalį. Ribojančių aukštųjų pastatų statybas miesto centre. Nes Panevėžys, kaip ir neturi unikalios senamiesčio.

- 13) Ar Jūs skyrius/ staiga sulaukia iniciatyvi asmen pasiūlymų, kaip derėtų elgtis, kam pritaikyti esamus pramonės paveldo objektus?

Sulaukdavome kol nebuvo krizės, ir prašymų leisti rengti parodas, ir kaip pritaikyti... bet susidūrus su finansiniais sunkumais daugelis, beveik visi siūlymai ir iniciatyvos nugulė į stalčius.

- 14) Ką Jūs skyrius/ staiga jau yra padaręs, kad liktų, arba išsaugoti likę objektai?

Kaip jau minėjau atliekame stebėjimus, registruojame naujus kultūros paveldo objektus. Rašome įspėjimus, perspėjimus apie būklės pakeitimą.

- 15) Jeigu saugomas pramonės paveldo objektas priklauso privačiam savininkui, tačiau akivaizdžiai matosi, kad jis nėra prifinansuotas. Ar Jūs skyrius/ staiga imasi koki nors priemonių nykimui sustabdyti? (Konservų fabriko pavyzdys)

Savivaldybė neturi tokių įgaliojimų. Valstybė, kaip jau minėjau galėtų išpirkti, bet neturi galimybių. KPD turi teisę bausti savininkus neprižiūrinčius objektus, tačiau neaišku ar yra ką nors nubaude.

- 16) Visuomenė pareiškia nuomonę, kad savivaldybė turi rasti pntis, kad pastatai nebūtų kritinis būklės, sulauktu tinkamo dėmesio. (visiems išskyrus paveldo skyrių: kaip manote Jūs? Jeigu miesto visuomenė nesitapatina su paveldu, ar savivaldybė pajėgi kaupti pakeisti? O paveldo skyriui - Ar miesto savivaldybė turi tokią galią?)

Visuomenei visuomet atrodo, kad savivaldybė, kaip pagrindinė valdžios forma mieste turi galių kažką pakeisti. Tačiau mes galime kištis ir rūpintis tik tais objektais kurie yra saugomi savivaldybės. Nors ir pastariesiems mes negalime skirti tiek lėšų, kiek derėtų.

- 17) Urbanistikos ir architektūros skyriui šios senosios pastatai? Ar tos teritorijos apstatymo projektai ir planai, kurie buvo skelbti 2008 m. Sekundus laikračiuje, nėra derinami su Jumis? Ką Jūs norėtumėte daryti su tais pastatais? Jūs, kaip architektų komanda, ką galėtumėte patarti gyvenimiškiems objektams, prietaikymui?

„Semos“ planai buvo labai gražūs, sena turėjo įsiliesti į naują, kaip minėjau buvo numatyta senuose pastatuose įrengti barą. Buvo dideli individualių investuotojų planai, bet atėjus krizei darbai sustojo. Teritorija išvalyta, bet jokios statybos jau kelinti metai nevyksta.

Interviu su Panevėžio miesto savivaldybės, architektūros ir urbanistikos skyriaus vedėju Sauliumi Matuliu, 2012 m. gegužės 24 d.

1) Kaip Jūs skyrius/ staiga susijusi su kultūros paveldu? Kokios yra jo funkcijos paveldo ir jo apsaugos srityje?

Niekaip.

2) Koks Panevėžio miesto paveldas geriausiai garsina/reprezentuoja miestą? Kodėl taip manote?

Greičiausiai malūnai, J. Miltinio teatras, Aleksandro paminklas.

3) Koks paveldo tipas arba rūšis yra problematiškiausia Panevėžio mieste? Kelia daugiausia sunkumų, problemų saugant? Sukelia daugiausiai visuomenės diskusijų? Yra blogiausias būklės?

Konservų fabrikas vienareikšmiškai. „Semos“ pastatai.

4) Kokie pramonės paveldo objektai yra Panevėžio mieste?

„Konservų fabrikas, muilo, cukraus fabrikai, malūnai, „Semos“ pastatai, siaurasis geležinkelis, „Aurida“ jeigu jinaį įeina jau...

5) Ar pramonės paveldas galėtų būti Panevėžio miesto simboliu arba ar galėtų jis garsinti mūsų miestą? Kodėl taip manote?

Na XIX a. Panevėžys buvo pramonės miestas, bet dabar tai... nebėra tos pramonės, griuvėsiai...

6) Ar Panevėžio miesto pramonės paveldas laikote vertingu? Kuo jis vertingas? Vardinkite konkrečias vietas.

Gerai išsilaikę pastatai tikrai vertingi, tačiau visi kiti, kurie neprižiūrimi, tai ir vertė jų sunykusi...

7) Kaip vertinate dabartinį Panevėžio miesto pramonės paveldo situaciją būklės, panaudojimą? Kaip vertinate Panevėžio miesto pramonės paveldo išlikimo/išsaugojimo galimybes?

Kad nieko jau nebeveikia iš tų senosios pramonės įmonių. Muilo fabrikas dar veikia, planavo jį iškelti, bet kaip liko centre taip liko. Cukraus fabrikas, dar saugo cukraus atsargas, bet ir tai nežinia, ką planuoja ateity. Išsaugoti galimybių irgi nedaug, įstatymai riboja pritaikymo galimybes. Reikalauja autentiškumo ir finansinės problemos labai trukdo. Finansiškai neapsimoka tvarkyti tokių pastatų.

8) Jūs, kaip specialisto nuomone, apiešti pramonės paveldo objektai miesto centre (konservų fabrikas, šėmoso likę pastatai, vėjo malūnai) turėtų susilaukti didesnės priežiūros ir būti pritaikyti ar jie nereikalingi ir geriau pašalinti?

Žinoma turėtų, bet nėra tam lėšų.

9) Sovietinės pramonės palikimas (Ekranas, Lietkabelis, Kalnapilis) verti saugojimo ar tai visiškai nereikalingi paveldui objektai?

Neverta jo saugoti. Vien dėl laikotarpio, kuris nekelia nostalgikų jausmų. Kokie ten prisiminimai, kad reikėtų saugoti? Pats miestas išstatytas sovietine stilistika, tai kam atskirai dar gamyklas saugoti?

10) Ar Panevėžio miesto pramonės paveldas galima pritaikyti šiuolaikiniais poreikiais? Ir kokioms reikmėms jis galėtų būti pritaikytas? Kodėl taip manote? Kas trukdo tam (pritaikymui)? Ko reikėtų, kad pramonės paveldo apsauga ir pritaikymas pagerėtų? Kas turėtų imtis iniciatyvos?

Pritaikyti galima, kokiems muziejams, edukacinėms erdvėm. Savininkai turėtų imtis daugiausiai, valstybė. Savivaldybė rodo judėjimą, bet lėšų trūkumas ir įstatymų griežtumas riboja galimybes.

11) Galbūt jau yra numatyta koki projekt pramonės paveldo saugojimo, pritaikymo atfivilgiu?

Buvo numatyta daug projektų. Atėjus krizei viskas nurimo. Buvo numatyta statyti naują gyvenamųjų namų kvartalą „Semos“ teritorijoje, buvo numatyta saugomus pastatus inkorporuoti ir padaryti, kaip alaus varyklą, degustacinį barą. Buvo numatyta sutvarkyti Nevėžio pakrantę, atgaivinti laivyną. Sutvarkyti miesto infrastruktūra.

12) Jūs asmeninai idios, kaip elgtis su išlikusiais pramonės paveldo objektais?

Kaip jau minėjau, muziejams, kad ir butams, vadinamiesiems loftams, įmonėms.

13) Ar Jūs skyrius/ staiga sulaukia iniciatyvi asmen pasiūlymų, kaip derėtų elgtis, kam pritaikyti esamus pramonės paveldo objektus?

-

14) Ką Jūs skyrius/ staiga jau yra padarę, kad išliktų, ar būtų išsaugoti likę objektai?

-

15) Jeigu saugomas pramonės paveldo objektas priklauso privačiam savininkui, tačiau akivaizdžiai matosi, kad jis nėra prifinansuotas. Ar Jūs skyrius/ staiga imasi koki nors priemonių nykimui sustabdyti? (Konservų fabriko pavyzdys)

-

16) Visuomenė pareiškė nuomonę, kad savivaldybė turi rūpintis, kad pastatai nebūtų kritinis būklės, sulauktu tinkamo dėmesio. (visiems išskyrus paveldo skyrių: kaip manote Jūs? Jeigu miesto visuomenė nesitapatina su paveldu, ar savivaldybė pajėgi kافي pakeisti? O paveldo skyriui - Ar miesto savivaldybė turi tokią galią?)

Manau, valdžia visų pirma turi sukurti tokias galimybes, kad savivaldybė galėtų rūpintis tokiais objektais. Nes dabar didžioji dalis „gyvenimo“ persikėlė į „Babiloną“, ir niekam nerūpi ar centre kas nors vyksta. Žinoma savininkai turėtų rodyti iniciatyvą, bet viską apsprendžia lėšų trūkumas.

17) Urbanistikos ir architektūros skyriui iššemosi išlikę pastatai? Ar tos teritorijos apstatymo projektai ir planai, kurie buvo skelbti 2008 m. sekundės laikračiuje, nėra derinami su Jumis? Ką Jūs norėtumėte daryti su tais pastatais? Jūs, kaip architektų komanda, ką galėtumėte patarti griuvantiems objektams, priemonėms, restauracijai, pritaikymui?

Žinoma jie derinami buvo, šiais dienais jų niekas nežada įgyvendinti dėl lėšų trūkumo. Rūpintis ir pritaikyti paveldinius pastatus rizikinga, nes investicija dažnai neatsiperka.

Interviu su Valstybinės įmonės „Lietuvos paminklai“ direktoriaus pavaduotoju Jauniumi Kavaliausku, 2012 m. gegužės 25 d.

- 1) Kaip Jūs skyrius/ staiga susijusi su kultūros paveldu? Kokios yra jo funkcijos paveldo ir jo apsaugos srityje?
Lietuvos paminklai yra valstybės įmonė, atliekanti darbus susijusius su kultūros paveldo objektų ir vietovių tvarkyba, jų priežiūra, ir tvarkomųjų statybos darbų organizavimas, specialusis teritorijų planavimas, viešųjų paslaugų teikimas, kitos veiklos kuriomis siekiama tenkinti viešuosius interesus.
- 2) Koks Panevėžio miesto paveldas geriausiai garsina/reprezentuoja miestą? Kodėl taip manote?
Siaurasis geležinkelis, žinoma yra ir kitų, tačiau pastarasis labiausiai.
- 3) Koks paveldo tipas arba rūšis yra problematiškiausia Panevėžio mieste? Kelia daugiausia sunkumų, problemų saugant? Sukelia daugiausia visuomenės diskusijų? Yra blogiausias būklės?
Konservų fabrikas. Avarinės būklės pastatai
- 4) Kokie pramonės paveldo objektai yra Panevėžio mieste?
Siaurukas, malūnai, konservų fabrikas, muilo, cukraus fabrikai, „Sema“...
- 5) Ar pramonės paveldas galėtų būti Panevėžio miesto simboliu arba ar galėtų jis garsinti mūsų miestą? Kodėl taip manote?
Kaip jau minėjau Siaurukas. Jis vertinamas, kaip nacionalinė vertybė. Panevėžys daugiau teatro miestas, tačiau šiai dienai jokio įvaizdžio ar veido neturi. Anksčiau smulkioji, maisto pramonė tikrai klestėjo, bet šiai dienai...
- 6) Ar Panevėžio miesto pramonės paveldas laikote vertingu? Kuo jis vertingas? Vardinkite konkrečias vietas.
Malūnai ir siaurukas, kiti buvo vertingi anksčiau, nes šiai dienai jie pernelyg sunykę...
- 7) Kaip vertinate dabartinį Panevėžio miesto pramonės paveldo situaciją būklę, panaudojimą? Kaip vertinate Panevėžio miesto pramonės paveldo išlikimo/išsaugojimo galimybes?
Padėtis siaubinga, daugelis objektų, Panevėžio mastu yra sunykę arba prie sunykimo ribos. Pritaikymas būtų puiki išsaugojimo galimybė, tačiau vykdoma valstybės politika, ir tai, kad privačiam investuotojui paveldas neneša jokios naudos yra didelis trukdis pritaikymui.
- 8) Jūs, kaip specialisto nuomone, apleisti pramonės paveldo objektai miesto centre (konservų fabrikas, šėmoso likę pastatai, vėjo malūnai) turėtų susilaukti didesnės priežiūros ir būti pritaikyti ar jie nereikalingi ir geriau pašalinti?
Žinoma turėtų ir greičiau, kol dar visiškai nesuiro.
- 9) Sovietinės pramonės palikimas (Ekranas, Lietkabelis, Kalnapilis) verti saugojimo ar tai visiškai nereikalingi paveldui objektai?
Visos įmonės tikrai ne, bet išskirtinai „Ekraną“ mano nuomone verta saugoti nes būtent ši įmonė aprūpindavo kineskopus ne tik visą Sovietų Sąjungą, bet ir Europą. Tokiame mažame mieste, lyginant su tuometiniais Sovietų Sąjungos miestais, įsikūrusi tokia galinga įmonė. Pačios įmonės išplanavimas, struktūra neįprasta visoms kitoms to meto įmonėms.

- 10) Ar Panevėžio miesto pramonės paveldas galima pritaikyti –uolaikiniams poreikiams? Ir kokioms reikmėms jis galėtų būti pritaikytas? Kodėl taip manote? Kas trukdo tam (pritaikymui)? Ko reikėtų, kad pramonės paveldo apsauga ir pritaikymas pagerėtų? Kas turėtų imtis iniciatyvos?
Galima, tačiau aš manau, kad būtų galima atkurti taip kaip buvo, paversti „gyvu“ muziejumi, su senomis staklėmis. Kita vertus ar pramonės paveldas gali būti laikomas pramonės, jeigu objekte nėra likusių jokių įrenginių? Juk jeigu įrengimai būtų svarbesni už išlikusius pramonės pastatus, saugomų objektų būtų kur kas mažiau.
- 11) Galbūt jau yra numatyta koki projekt pramonės paveldo saugojimo, pritaikymo atffvilgiu?
Nesu tikras, gal būt, tačiau ne mano kompetencija.
- 12) Jūs asmenin šid jos, kaip elgtis su išlikusiais pramonės paveldo objektais?
Kaip jau minėjau, gyvas muziejus, saugomos staklės, objektai – eksponatai, kai leistume lankytojams pasijausti tarsi tos gamybos, to paveldo dalimi būtų išties puiku. Visuomenės reikmėms pritaikyti. Kelti kultūros lygį mieste.
- 13) Ar Jūs skyrius/ staiga sulaukia iniciatyvi asmen pasi lym , kaip derėtų elgtis, kam pritaikyti esamus pramonės paveldo objektus?
 -
- 14) K Jūs skyrius/ staiga jau yra padaręs, kad išliktų, ar būtų išsaugoti likę objektai?
Minėjau kuo mes užsiimame, prižiūrime kultūros paveldo objektus, saugome juos. Stebime jų būklę. Dirbame dažniausiai su dideliais ir valstybės mastu svarbiais objektais.
- 15) Jeigu saugomas pramonės paveldo objektas priklauso privačiam savininkui, tačiau akivaizdžiai matosi, kad jis nėra prifinansuotas. Ar Jūs skyrius/ staiga imasi koki nors priemonių nykimui sustabdyti? (Konservuotą fabriko pavyzdys)
 -
- 16) Visuomenė pareiškė nuomonę, kad savivaldybė turi rasti pntis, kad pastatai nebūtų kritinė būklė, sulauktu tinkamo dėmesio. (visiems išskyrus paveldo skyri : kaip manote Jūs? Jeigu miesto visuomenė nesitapatina su paveldu, ar savivaldybė pajėgi kافي pakeisti? O paveldo skyriui - Ar miesto savivaldybė turi toki gali ?)
Mūsų valstybė pernelyg ekonomiškai nestabili, kad galėtų sau leisti saugomų objektų išpirkimą. Miesto savivaldybės tuo labiau. Nesvarbu ar tai būtų Panevėžys ar kitas miestas. Šiai dienai galbūt kalti savininkai, kurie susiperka paveldinius objektus ir jų neprižiūri.
- 17) Urbanistikos ir architektūros skyriui išsėmos išlikę pastatai? Ar tos teritorijos apstatymo projektai ir planai, kurie buvo skelbti 2008 m. sekundės laikraštyje, nėra derinami su Jumis? K Jūs norėtumėte daryti su tais pastatais? Jūs, kaip architektų komanda, k galėtumėte patarti griuvančių objektų priefinansavimui, restauracijai, pritaikymui?
 -

Interviu su Kultūros paveldo departamento Panevėžio teritorinio padalinio vedėju Arūnu Umbrasu, 2012 m. gegužės 24 d.

- 1) Kaip Jūs skyrius/ staiga susijusi su kultūros paveldu? Kokios yra jo funkcijos paveldo ir jo apsaugos srityje?
Na šiaip tai internete galima rasti mus. Departamentas atlieka įstatymų, teisės aktų jam pavestas nekilnojamojo kultūros paveldo ir kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos funkcijas, atsako už jų vykdymą. Žodžiu saugome ir rūpinamės kultūros paveldo objektais.
- 2) Koks Panevėžio miesto paveldas geriausiai garsina/reprezentuoja miestą? Kodėl taip manote?
 -
- 3) Koks paveldo tipas arba rūšis yra problemiškesnė Panevėžio mieste? Kelia daugiausia sunkumų, problemų saugant? Sukelia daugiausia visuomenės diskusijų? Yra blogiausias būklės?
 -
- 4) Kokie pramonės paveldo objektai yra Panevėžio mieste?
Malūnai, „Sema“, mes sustabdėme, kad jų nenugriautų. Savivaldybė būtų leidusi griauti. Konservų fabrikas.
- 5) Ar pramonės paveldas galėtų būti Panevėžio miesto simboliu arba ar galėtų jį garsinti mūsų miestą? Kodėl taip manote?
Paveldas absurdas. Kokia pramonė dar išlikusi? Nieko nebėra jau čia. Nevertina Panevėžys paveldo.
- 6) Ar Panevėžio miesto pramonės paveldas laikote vertingu? Kuo jis vertingas? Vardinkite konkrečias vietas.
Kai nėra likusios pramonės tai ką galiam laikyti vertingais objektais?
- 7) Kaip vertinate dabartinį Panevėžio miesto pramonės paveldo situaciją būklę, panaudojimą? Kaip vertinate Panevėžio miesto pramonės paveldo išlikimo/išsaugojimo galimybes?
Nieko nebėra, nėra ką vertinti. Nėra tradicijos kažką saugoti. Nėra mieste tikrų panevėžiečių. Aukštaitijos paveldas turėtų būti svarbus aukštaitijai, bet niekas nesirūpina. Niekas nedaro tyrimų apie Panevėžį. Trūksta informacijos ir susidomėjimo.
- 8) Jūs, kaip specialisto nuomone, apleisti pramonės paveldo objektai miesto centre (konservų fabrikas, šėmoso likę pastatai, vėjo malūnai) turėtų susilaukti didesnės priežiūros ir būti pritaikyti ar jie nereikalingi ir geriau pašalinti?
Turėtų, bet kas jais pasirūpins? Savivaldybė pataikauja verslininkų interesams. Savininkai turi rūpintis savo turtu, bet tai labai brangu. Trūksta pinigų tam.
- 9) Sovietinės pramonės palikimas (Ekranas, Lietkabelis, Kalnapilis) verti saugojimo ar tai visiškai nereikalingi paveldui objektai?
Žinoma reikia, buvo laikotarpis tai reikia saugoti. Europos Tarybos nutarimas yra – po Sovietų Sąjungos žlugimo reikia išsaugoti tam tikrus elementus to paveldo. Tai istorija turi būti žinoma.
- 10) Ar Panevėžio miesto pramonės paveldas galima pritaikyti šiuolaikiniams poreikiams? Ir kokioms reikmėms jis galėtų būti pritaikytas? Kodėl taip manote? Kas trukdo tam (pritaikymui)? Ką reikėtų, kad pramonės paveldo apsauga ir pritaikymas pagerėtų? Kas turėtų imtis iniciatyvos?
 -

- 11) Galb t jau yra numatyta koki projekt pramon s paveldo saugojimo, pritaikymo atffvilgiu?
-
- 12) J s asmenin s id jos, kaip elgtis su i-likusiais pramon s paveldo objektais?
-
- 13) Ar J s skyrius/ staiga sulaukia iniciatyvi asmen pasi lym , kaip der t elgtis, kam pritaikyti esamus pramon s paveldo objektus?
21)
- 14) K J s skyrius/ staiga jau yra padar s, kad i-likt , ar b t i-saugoti lik objektai?
Mes neleidžiame savivaldybei savivaliauti. Ir inscenizuoti paveldosauginių veiklų.
- 15) Jeigu saugomas pramon s paveldo objektas priklauso priva iam savininkui, ta iau akivaizdffiai matosi, kad jis n ra priffi rimas. Ar J s skyrius/ staiga imasi koki nors priemoni nykimui sustabdyti? (Konserv fabriko pavyzdys)
Mes neturime tokių galių, kažką bausti. KPD negali prižiūrėti ir liepti laikytis tvarkos, jeigu jos nepalaiko savivaldybė. Jeigu privati valda, tai kaip mes galim kištis? Savivaldybė net nesirūpina, kodėl savininkai turėtų kažką saugoti, jeigu nėra tvarkos? (šis teiginys niekuo nesusijęs su pramonės paveldu, tačiau negaliu jo nutylėti: valstybė gražino dvarus savininkams, ar vaikams ten, tai ką dabar ir baudžiamą gražinkim, juk dirbdami baudžiauninkai išlaikė dvarą. Kas dabar, kai gražinom jį išlaikys?)
- 16) Visuomen parei-k nuomon , kad savivaldyb turi r pintis, kad pastatai neb t kritin s b kl s, sulauktu tinkamo d mesio. (visiem i-skyrus paveldo skyri : kaip manote J s? Jeigu miesto visuomen nesitapatina su paveldu, ar savivaldyb paj gi kaffk pakeisti? O paveldo skyriui - Ar miesto savivaldyb turi toki gali ?)
Kaimo visuomenė, kuri nežino kas yra atsakingas. Mes esame atsakingi. Paklauskite architektų ar žmonių, kurie pirko objektus ar teritoriją. Jie žino, kas atsakingas.
- 17) Urbanistikos ir architekt ros skyriui ó šsemosō i-lik pastatai? Ar tos teritorijos apstatymo projektai ir planai, kurie buvo skelbti 2008 m. sekund s laikra-tyje, n ra derinami su Jumis? K J s nor tum te daryti su tais pastatais? J s, kaip architekt komanda, k gal tum te patarti gri van i objekt prieffi rai, restauracijai, pritaikymui?
Kai turėjo pinigų kažkokie planai buvo, bet šiandien niekas nieko nedaro.

Interviu su Juozo Urbšio visuomeninės minties ir kultūros centro vadovu Arnu Simėnu, 2012 m. gegužės 23 d.

- 1) Kaip Jūs skyrius/ staiga susijusi su kultūros paveldu? Kokios yra jo funkcijos paveldo ir jo apsaugos srityje?

Juozo Urbšio visuomeninės minties ir kultūros centras (kitaip „Galerija 2 aukštas“) niekaip nesusijęs su Panevėžio pramonės paveldu. Jis atsakingas už kultūrinius renginius, puoselėja kultūrinį palikimą, organizuoja meno dienas, poezijos skaitymus ir t.t.

- 2) Koks Panevėžio miesto paveldas geriausiai garsina/reprezentuoja miestą? Kodėl taip manote?

Petkevičaitės Bitės biblioteka, J. Miltinio teatras, seniausias miesto namas, Visa Vasario 16 – tosios g. atkarpa. Kraštotyros muziejus.

- 3) Koks paveldo tipas arba rūšis yra problematingiausia Panevėžio mieste? Kelia daugiausia sunkumų, problemų saugant? Sukelia daugiausia visuomenės diskusijų? Yra blogiausias būklės?

Konservų fabrikas, „Semos“ pastatai. Galėjo saugoti prieš 2 metus, dabar jau griuvėsiai. Ir niekas nieko nedaro. Neleidžia rengti parodų, nors per daug sugriuvę viskas.

- 4) Kokie pramonės paveldo objektai yra Panevėžio mieste?

Ar pastatai be staklių laikomi pramonės objektais? Jeigu taip, tai cukraus fabrikas, konservų fabriko griuvėsiai, „semos“ likę pastatai, muilo fabrikas, malūnai – vieni vertingiausių mieste. Siaurasis geležinkelis.

- 5) Ar pramonės paveldas galėtų būti Panevėžio miesto simboliu arba ar galėtų jis garsinti miestą? Kodėl taip manote?

„Panevėžio pramonės paveldas per daug suspardytas, miestas netekęs pramonės. Išvis neturi jokio veido Panevėžys.

- 6) Ar Panevėžio miesto pramonės paveldas laikote vertingu? Kuo jis vertingas? Vardinkite konkrečias vietas.

Jis vertingas, tačiau nėra jokio ryšio su visuomene, jau daug ko atsisakyta, daug sugriauta...Pastatų nebeatstatysim kokie buvo kadaise...

- 7) Kaip vertinate dabartinį Panevėžio miesto pramonės paveldo situaciją būklės, panaudojimą? Kaip vertinate Panevėžio miesto pramonės paveldo išlikimo/išsaugojimo galimybes?

Kaip čia bevertinsi, kritiškai. Visi mato siaubingai apleistus pastatus, bet niekas nieko nedaro. Jeigu neturi lėšų pastatams restauruoti pritaikyti, tai galėtų bent į nematerialųjį paveldą atkreipti dėmesį. Manau, kad nėra tiesiog noro saugoti kažką... Nėra įstatymų, kurie tvirtai baustų ar prižiūrėtų, kad istorija ir paveldas būtų puoselėjami, ką mes paliksime ateities kartoms?

- 8) Jūs, kaip specialisto nuomone, apleisti pramonės paveldo objektai miesto centre (konservų fabrikas, šemos likę pastatai, viso malūnai) turėtų susilaukti didesnės priežiūros ir būti pritaikyti ar jie nereikalingi ir geriau pašalinti?

Tai žinoma, kaip kitaip? Tokie gražūs pastatai, tokios erdvės. Viską griauti greitai išmokstama, o

saugoti, kaip matome sunku...

- 9) Sovietinis pramonės palikimas (Ekranas, Lietkabelis, Kalnapilis) Verti saugojimo ar tai visiškai nereikalingi paveldui objektai?
O ką ten saugoti? Siaubinga architektūra, jeigu kokia nebeveikia jau, tai griuvėsiai ir likę... būtent tokius pastatus ir reikia griauti.
- 10) Ar Panevėžio miesto pramonės paveldas galima pritaikyti šiuolaikiniams poreikiams? Ir kokioms reikmėms jis galėtų būti pritaikytas? Kodėl taip manote? Kas trukdo tam (pritaikymui)? Ko reikėtų, kad pramonės paveldo apsauga ir pritaikymas pagerėtų? Kas turėtų imtis iniciatyvos?
Oi, kad pritaikyti reikia, tai tikrai. Nesu specialistas, bet pvz., iš konservų fabriko gautąsi puikūs moksleivių namai. Vaikai suprastų, kad reikia saugoti praeitį. Nes kam mes paliksim viską? Reikia palikti jaunimui, kad jie puoselėtų ateities kartoms. Jeigu paliksime senajai kartai, kiek laiko jie bus saugomi? Juk jaunimas ateitis.
- 11) Galbūt jau yra numatyta koki projektas pramonės paveldo saugojimo, pritaikymo atfvlilgiu?
Žinau, kad anksčiau buvo kažkokių projektų, bet šiai dienai nežinau ar yra...
- 12) Jūsų asmeninis idėja, kaip elgtis su išlikusiais pramonės paveldo objektais?
Žinoma pritaikyti, kaip jau minėjau, reikia visuomenei įskiepyti vertybes. Reikia stengtis, kad miestas turėtų savo veidą, nes dabar jokio veido nėra.
- 13) Ar Jūsų skyrius/ staiga sulaukia iniciatyvių asmenų pasiūlymų, kaip derėtų elgtis, kam pritaikyti esamus pramonės paveldo objektus?
-
- 14) Ką Jūsų skyrius/ staiga jau yra padaręs, kad išliktų, ar būtų išsaugoti likę objektai?
-
- 15) Jeigu saugomas pramonės paveldo objektas priklauso privačiam savininkui, tačiau akivaizdžiai matosi, kad jis nėra prižiūrimas. Ar Jūsų skyrius/ staiga imasi koki nors priemonių nykimui sustabdyti? (Konservų fabriko pavyzdys)
-
- 16) Visuomenė pareiškia nuomonę, kad savivaldybė turi rą pintis, kad pastatai nebūtų kritinis būklės, sulauktu tinkamo dėmesio. (visiems išskyrus paveldo skyri : kaip manote Jūsų? Jeigu miesto visuomenė nesitapatina su paveldu, ar savivaldybė pajėgi kaffk pakeisti? O paveldo skyriui - Ar miesto savivaldybė turi tokią galią ?)
Manau, kad saugoti turėtų visi. Aišku valdžios institucijos turėtų rodyti iniciatyvą, bet jeigu nesaugos visuomenė, tai kokai prasmė? Reikia jausti, kad savo miestą reikia puoselėti.
- 17) Urbanistikos ir architektūros skyriui išsėmos išlikę pastatai? Ar tos teritorijos apstatymo projektai ir planai, kurie buvo skelbti 2008 m. sekundinės laikraityje, nėra derinami su Jumis? Ką Jūs norėtumėte daryti su tais pastatais? Jūsų, kaip architektų komanda, ką galėtumėte patarti griuvančių objektų priefi rai, restauracijai, pritaikymui?
-

6 PRIEDAS

Anketa

PANEVĖLIO PRAMONĖS PAVELDAS: VERTĖ IR PANAUDA

Jūs rankose anketa, kuria siekiama išsiaiškinti visuomenės požiūrį Panevėlio miesto pramonės paveldo objektus ir atsakyti klausimams, ar juos verta saugoti ir atgaivinti. Maloniai prašome užpildyti šią anketą ir perduoti anketos tyrėjai (Laura Abukauskaitė, el. paštas panevezio.paveldas.anketa@gmail.com).

Nurodytus tinkamus atsakymus pažymkite varnelėmis arba rašykite reikiamą atsakymą ar savo nuomonę.

Anketa anoniminė.

Nuoširdus ačiū už sugaištą laiką ir pastangas!

1. Jūsų amžius (metais)?

.....

2. Jūsų išsilavinimas?

aukštasis universitetinis

aukštasis koleginis

aukštesnysis

specialusis vidurinis

vidurinis

pagrindinis

pradinis

nereglamentuojamas

3. Tyto metu:

mokausi universitete

mokausi kolegijoje

mokausi mokykloje

niekur nesimokau

4. Jūsų specialybė pagal išsilavinimą?

.....

5. Jūsų dabartinė specialybė?

.....

6. Koks kultūros paveldo objektas šiandien geriausiai reprezentuoja (garsina) Panevėlio miestą?

.....

7. Kokius šiuolaikinius (istorinius, paminklinius, paveldinius) pramonės objektus (statinius, vietas) Panevėlyje? Išvardinkite.

.....

.....

.....

8. Kas Jums yra Panevėlio pramonės paveldas (pvz., miesto garbė / miesto gėda / nei-naudota galimybė / tokio išvis neffinau / kita)? Vardinkite.

.....

.....

9. Kod 1 J s taip manote?

.....

.....

10. Ar J s didffiuojat s i-likusiais Panev ffio pramon s paveldo objektais?

taip ne

11. Kod l?

.....

.....

12. Ar reikia saugoti Panev ffio pramon s paveld ?

taip ne

13. Kod 1 J s taip manote?

.....

.....

.....

[jei 12 klausim atsak te šneõ, pereikite prie 14 klausimo]

14. Ar iandien yra pakankamai saugomas Panev ffio pramon s paveldas?

taip ne

15. Kod 1 J s taip manote?

.....

.....

16. Ko reik t , kad is paveldas b t i-saugotas ateities kartoms?

.....

.....

17. Kas tur t pasir pinti io paveldo i-saugojimu (pvz., savivaldyb , valstyb , savininkas, miesto visuomen)?Kod l?

.....

.....

18. Ar Panev ffio pramon s paveld pad t i-saugoti jo pritaikymas naujai paskir iai?

taip ne

19. Kod 1 J s taip manote?

.....

.....

20. Kam gal t b ti pritaikytas is paveldas?

.....

.....

21. I-vardintus pramon s paveldo objektus sunumeruokite pagal svarb Panev ffio miestui (1 ó svarbiausias, 2

ó mafliau svarbus ir t. t.):

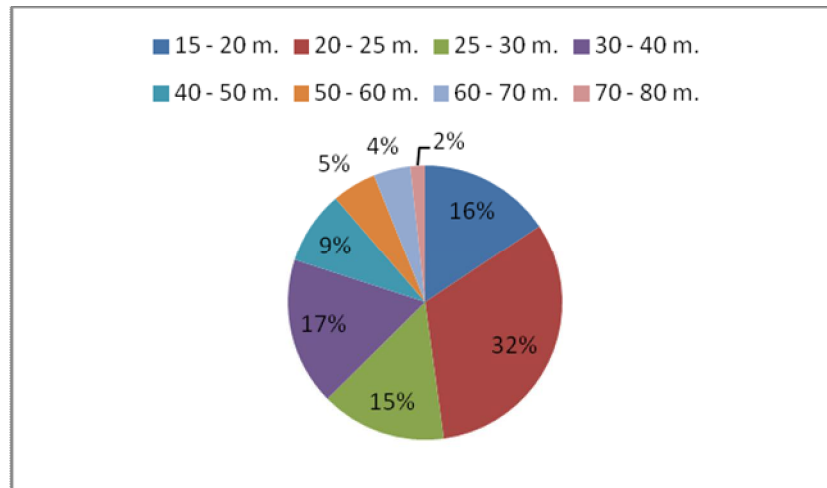
___ Cukraus fabrikas	___ šEkranasō	___ geleflinkelis (siaurasis)	___ geleflinkelis (platusis)
___ šKalnapilisō	___ Konserv fabrikas	___ šLietkabelisō	___ Muilo fabrikas
___ Spirito ir mieli fabr.	___ v jo mal nai	___ kita	

7 PRIEDAS

Anketos duomenų apibendrinimas

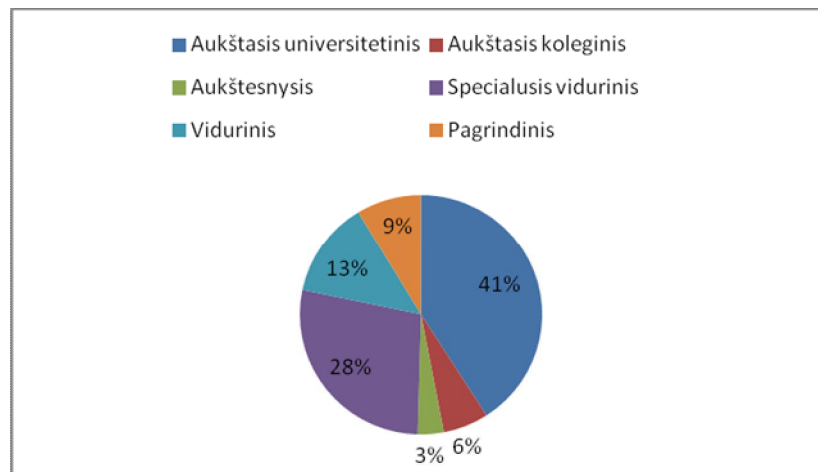
1. Jūsų amžius (metais)?

(15-20 m.) – 16 %, (20-25 m.) -32%, (25 -30 m.) – 15 %, (30 – 40 m.) – 17 %, (40 – 50 m.) – 4 %, (50 – 60 m.) – 4%, (70 -80 m.) – 2%

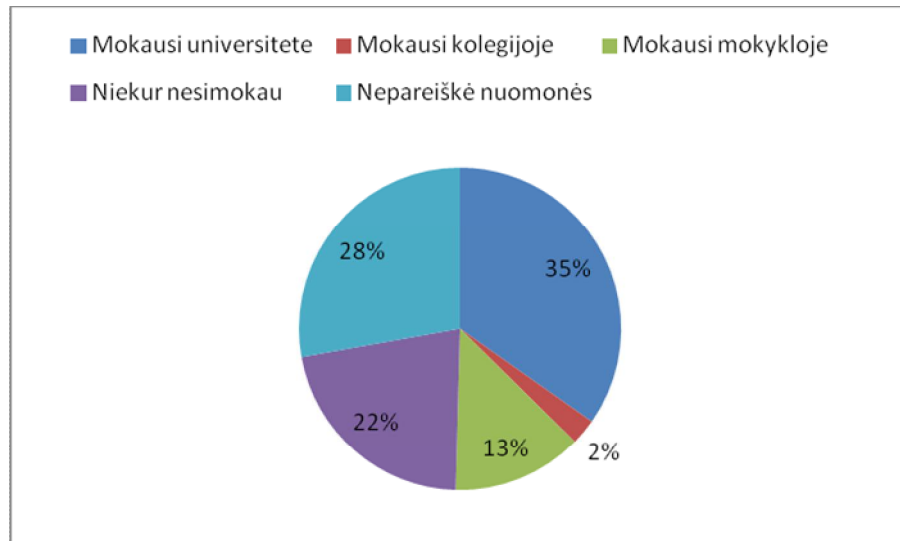
2. Jūsų išsilavinimas?

Aukštasis universitetinis – 41%, Aukštasis koleginis – 6 % Aukštesnysis – 3 %, Specialusis vidurinis – 28 %, Vidurinis – 15 %, Pagrindinis – 9 %, Pradinis – 0,00 %, Nereglamentuojamas – 0,00 %

3. Šiuo metu:

Mokausi universitete – 35%, Mmokausi kolegijoje – 2%, Mokausi mokykloje – 13%, Niekur nesimokau – 22%, Neatsakė – 28 %

4. **Jūsų specialybė pagal išsilavinimą?** (Pastaba, d l specialybi gausos, sunku apdoroti duomenis)

5. **Jūsų dabartinė specialybė?** (Pastaba, d l specialybi gausos, sunku apdoroti duomenis)

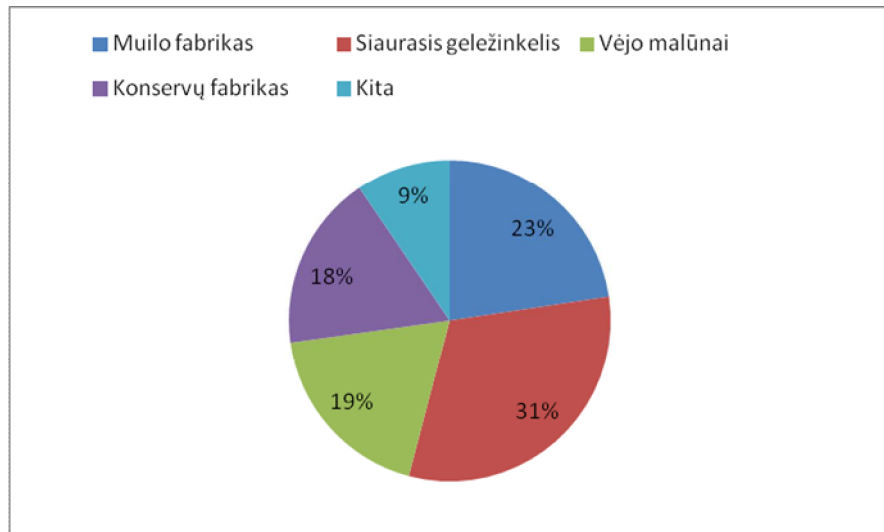
6. **Koks kultūros paveldo objektas šiandieną geriausiai reprezentuoja (garsina) Panevėžio miestą?**

J. Miltinio dramos teatras – 41%, VŠĮ Petkevičaitės bitės biblioteka – 31 %, Kunigaikščio Aleksandro skulptūra – 16 %, Kita – 12 %.

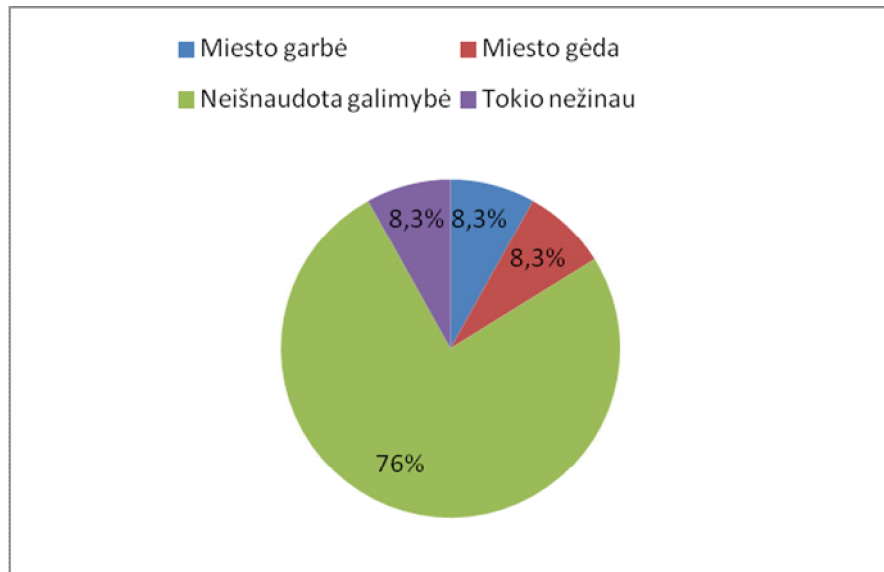
7. **Kokius žinote istorinius (paminklinius, paveldinius) pramonės objektus (statinius, vietas) Panevėžyje? Išvardinkite.**

Muilo fabrikas – 23%, Siaurasis geležinkelis - 31%, Konservų fabrikas – 18 %, Vėjo malūnai – 19 %, Kita – 9%.

8. Kas Jums yra Panevėžio pramonės paveldas (pvz., miesto garbė / miesto gėda / neišnaudota galimybė / tokio išvis nežinau / kita)? Įvardinkite.

Miesto garbė – 8,3 % Miesto gėda – 8,3 % Neišnaudota galimybė – 75 % Tokio nežinau – 8,3 %.

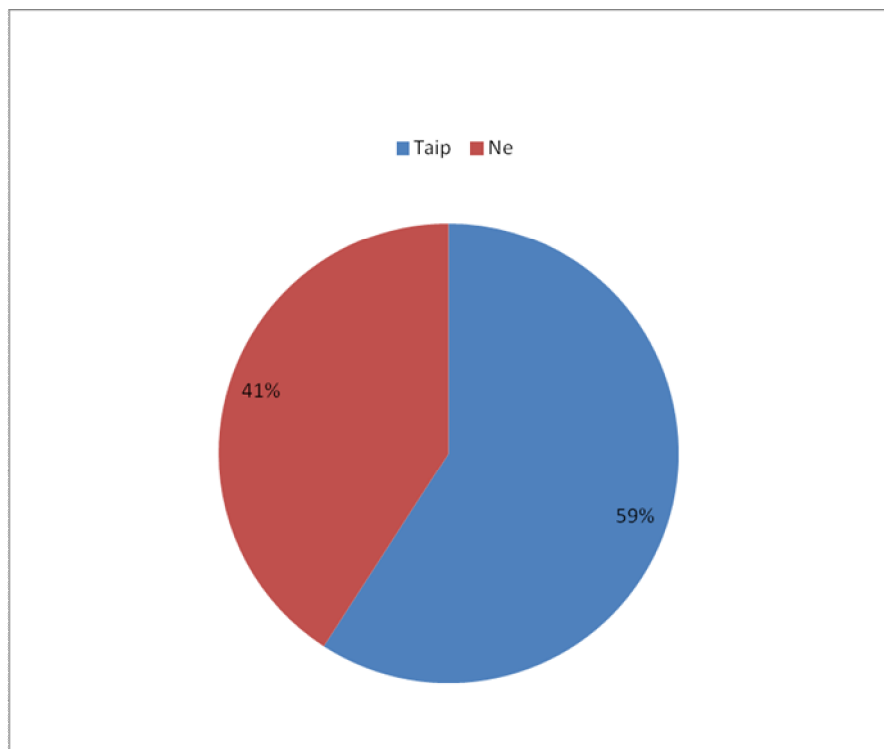
9. Kodėl Jūs taip manote?

Nieko nebelikę, griuvėsiai – 64 %, Nepareiškę nuomonės – 36 %.

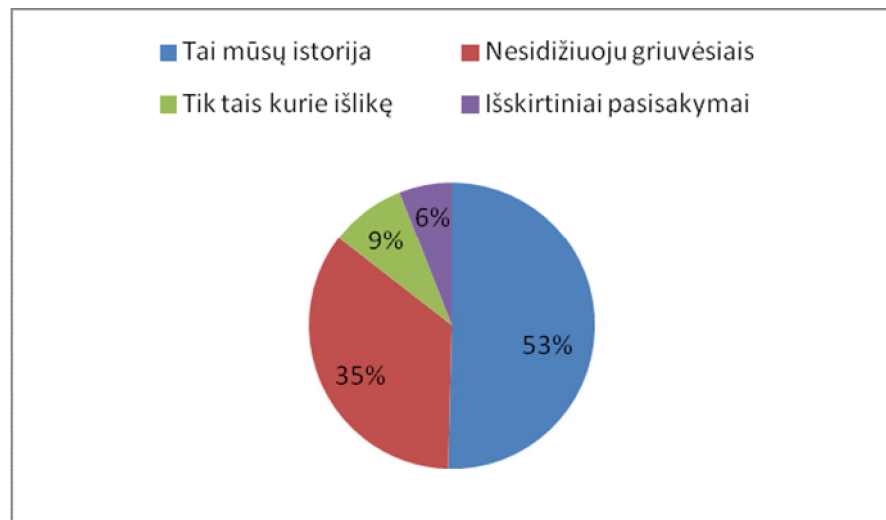
10. Ar Jūs didžiuojatės išlikusiais Panevėžio pramonės paveldo objektais?

Taip – 59 % Ne – 41%.

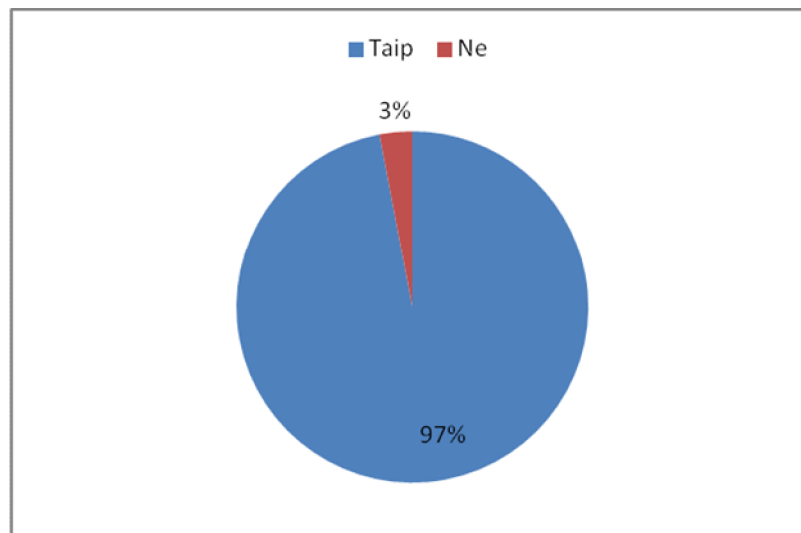
11. Kodėl?

Tai mūsų istorija – 53 %, ik tais kurie išlikę – 9 %, Nesididžiuoju griuvėsiais – 35 %, Išskirtiniai pastatai – 6 %.

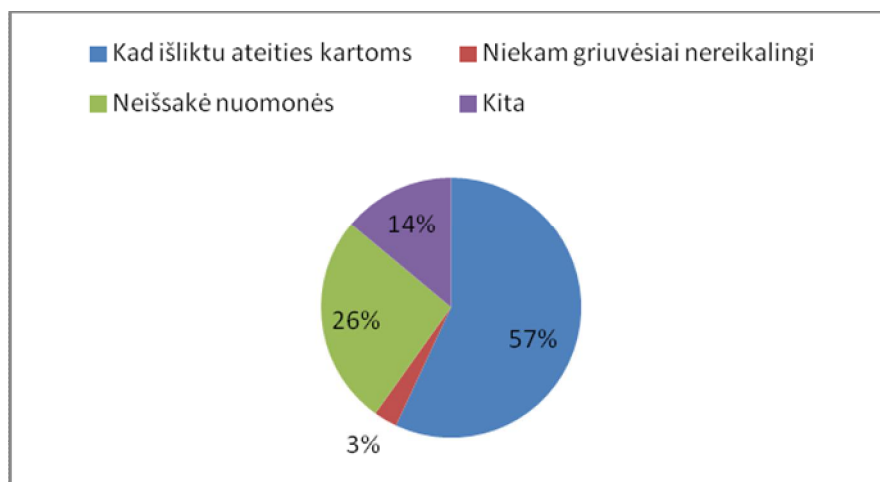
12. Ar reikia saugoti Panevėžio pramonės paveldą?

Taip – 97 % Ne – 3%.

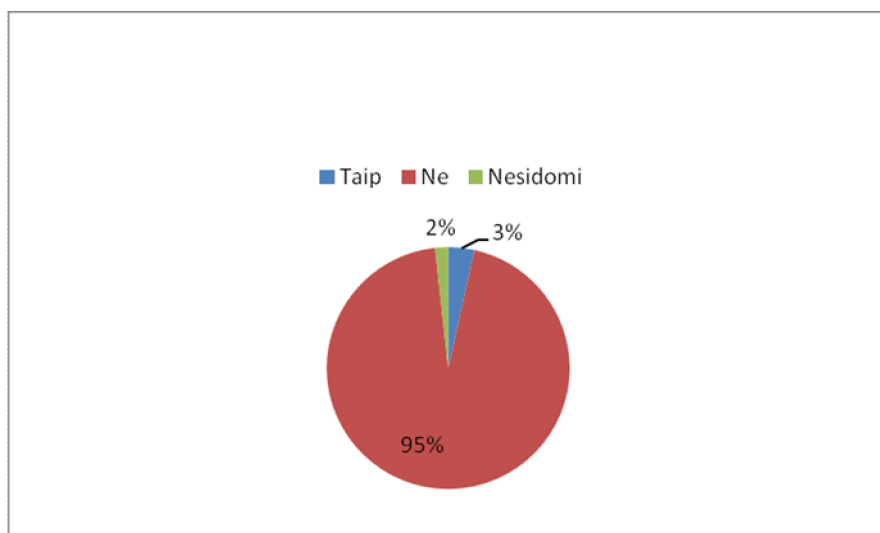
13. Kodėl Jūs taip manote?

Kad išliktu ateities kartoms – 55 %, Niekam griuvėsiai nereikalingi - 3 %, Neišsakė nuomonės – 26 %, Kita - 14 %.

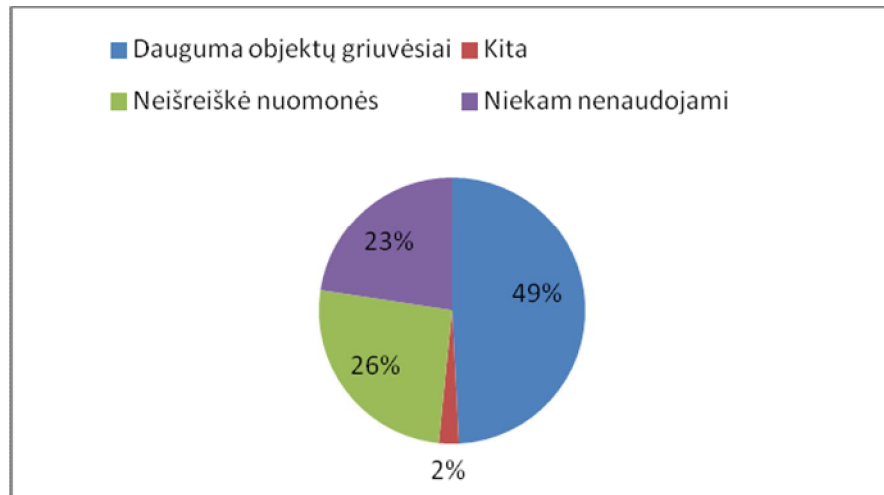
14. Ar šiandieną yra pakankamai saugomas Panevėžio pramonės paveldas?

Taip – 3 % Ne – 95 % Nesidomiu – 2 %.

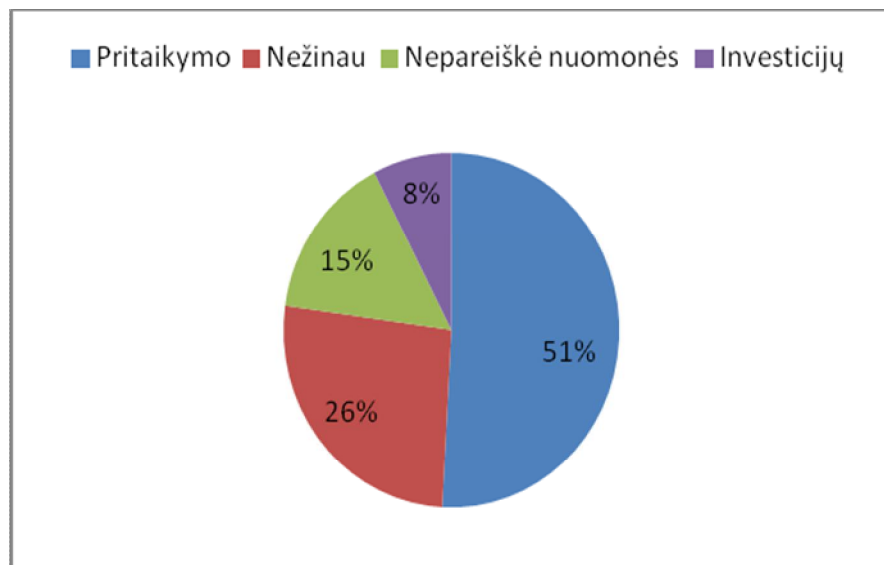
15. Kodėl Jūs taip manote?

Dauguma objektų griuvėsiai – 49%, Niekam nenaudojami – 23%, Neišreiškė nuomonės – 26 %, Kita – 2 %.

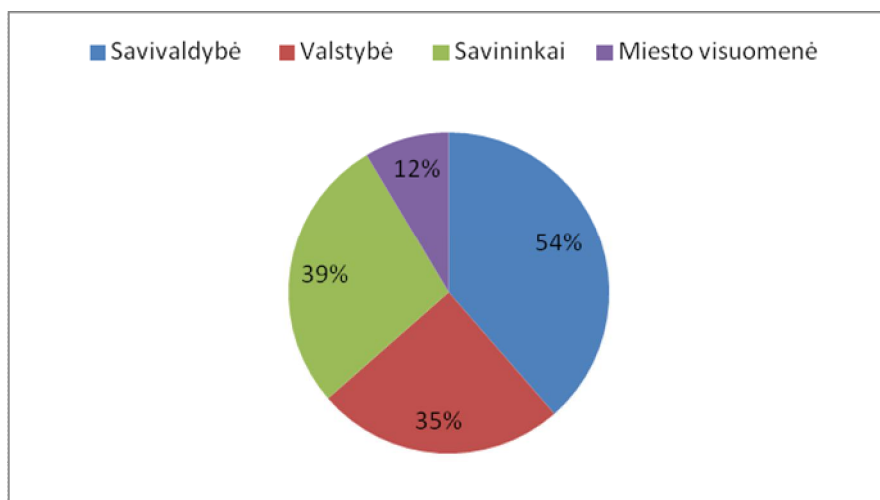
16. Ko reikėtų, kad šis paveldas būtų išsaugotas ateities kartoms?

Pritaikymo – 51 %, Nežinau – 26 %, Nepareiškę nuomonės – 15 %, Investicijų – 8 %.

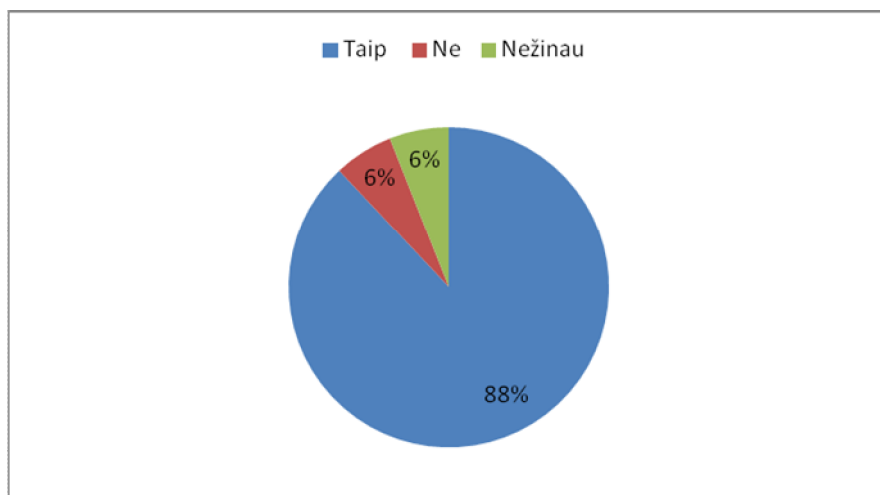
17. Kas turėtų pasirūpinti šio paveldo išsaugojimu (pvz., savivaldybė, valstybė, savininkas, miesto visuomenė)? Kodėl?

Savivaldybė – 54%, valstybė – 35 %, savininkai - 39 %, Miesto visuomenė -12 %.

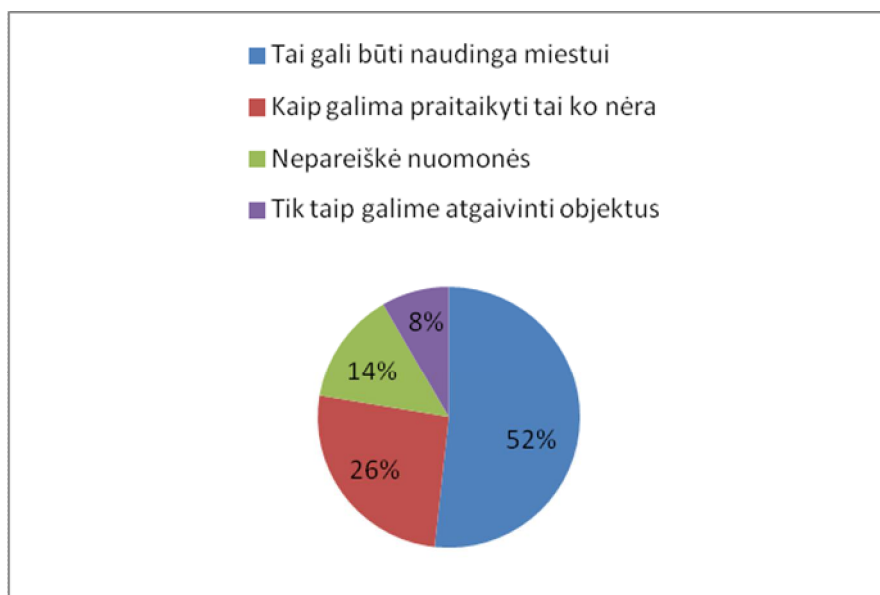
18. Ar Panevėžio pramonės paveldą padėtų išsaugoti jo pritaikymas naujai paskirčiai?

Taip – 88 %, Ne – 6 %, Nežinau – 6%.

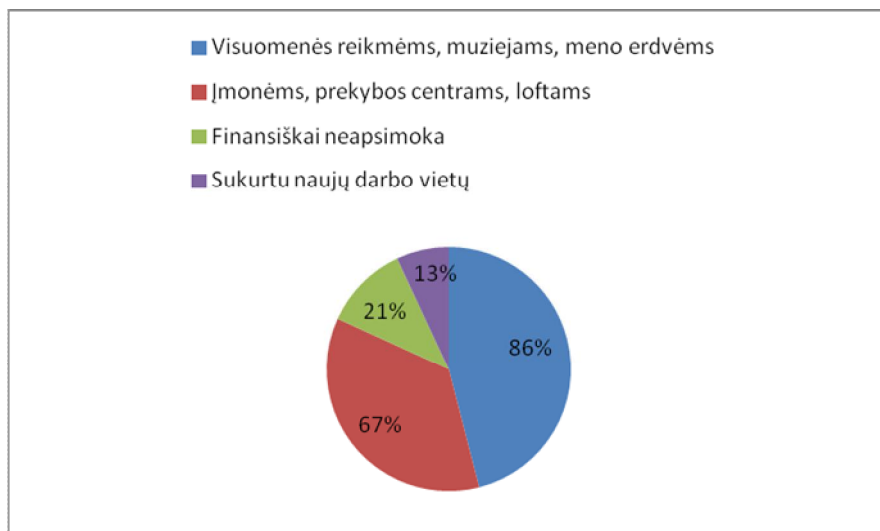
19. Kodėl Jūs taip manote?

Tai gali būti naudinga miestui – 52 %, Kaip galima atgaivinti tai ko nėra – 26 %, Nepareiškė nuomonės – 14 %, Tik taip galime atgaivinti objektus – 8%.

20. Kam galėtų būti pritaikytas šis paveldas?

Visuomenės reikmėms, muziejams, meno erdvėms – 86 %, Įmonėms, prekybos centrams, loftams – 67 %, Finansiškai neapsimoka – 21 %, Sukurtu naujų darbo vietų – 13 %.

21. Išvardintus pramonės paveldo objektus sunumeruokite pagal svarbą Panevėžio miestui.

Komplekso/objekto pavadinimas	Labai svarbus	Mažiau svarbus	Svarbus	Iš dalies svarbus	Nesvarbus	Tai nėra pramonės paveldo objektas
Vėjo malūnai	58.3%	0.0%	8.3%	25.0%	8.3%	0.0%
Siaurasis geležinkelis	41.7%	8.3%	33.3%	16.7%	0.0%	0.0%
Platusis geležinkelis	16.7%	16.7%	16.7%	33.3%	0.0%	16.7%
„Kalnapilis“	16.7%	8.3%	25.0%	41.7%	0.0%	8.3%
„Ekranas“	16.7%	8.3%	0.0%	33.3%	16.7%	25.0%
Konservų fabrikas	16.7%	0.0%	25.0%	50.0%	0.0%	8.3%
Spirito ir mielių fabrikas	8.3%	8.3%	16.7%	25.0%	16.7%	25.0%
Muilo fabrikas	0.0%	33.3%	16.7%	25.0%	0.0%	25.0%
Cukraus fabrikas	0.0%	16.7%	0.0%	50.0%	8.3%	25.0%
„Lietkabelis“	0.0%	0.0%	25.0%	33.3%	8.3%	33.3%